

ენციკლოპედია

თავისუფალი ქართული

წელიწადი მეათე

№ V

მ ა ი ს ი, 1903

თბილისი

საქართველოს ენციკლოპედიათა გამომცემი

1903

შინაარსი

	გვ.
I—ერთი მრავალთათვის.—მოთხრობა ვერასი, თავმა- ნი ექ. ვანაშვილისა	1
II—ხალხის მთავრი ანუ მკვირი უბოკოანი.—ხუთ მოქმე- დებიანი დრამა ჭენიხის იბსუნიას, თარგმანი ივ. შა- ლუშოვნიკოვისა	35
III—სამნი.—მ. გორკისა, თარგმანი ი. შალუშოვნიკო- ვისა. (გაგრძელება)	63
IV—მეფე ლირი (დასასრული)	1
V—ქართველთა მათიანი.—მასე ვანაშვილისა	19

მ მ ა მ ბ ე

თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი მეთექვსმეტი

№ V

მ ა ი ს ი, 1903

ტფილისი

საბჭოთა კავშირის ბიბლიოთეკის ტფილისის განყოფილება

1903

981

მ. 19

Доволено цензурою, Тифлис 28 мая 1903 г.

შინაარსი

ბმ

- I—ერთი მრავალთათვის.—მოთხრობა ვერსისა, თავმა-
ნი ეკ. განაშვილისა 1
- II—ხალხის მღვრი ანუ ვაჟი უბოკმანი.—ხუთ მოქმე-
დებიანი დრამა ჭენდის აბსენისა, თარგმანი ივ. ზო-
ლუმორდგინოვისა 35
- III—სამნი.—მ. გორგისა, თარგმანი ი. ზოლუმორდგინო-
ვისა. (გაგრძელება) 63
- IV—მეფე ლირი (დასასრული) 1
- V—ქართველთა მათიანე.—მოსე განაშვილისა . . . 19

ერთი მრავალთათვის*)

(ყმაწვილი ქალის დღიურიდან)

მოთხრობა ვერასი.

(თარგმანი)

„გიორგი!

მე არ შემძლიან გავხდე შენი სიცოცხლის თანამგზავრად! ვცდილობდი მეპოვა შემაერთებელი ხიდი იმ უფსკრულზედ, რომელიც ჩვენ შუა სდევს. ვერ მოვახერხე. ჩემი ყოველგვარი წადილი რომ გასამართლებელი საბუთი აღმომეჩინა, უღონო აღმოჩნდა. ჩემი სიცოცხლე შენ გვერდით დამყაყებელი სიცრუის ქაობი იქნებოდა.... ამისათვის გადავწყვიტე გამოგემშვიდობო—გამოგეთხოვო საუკუნოთ. ჩემი სიყვარული შენდამი ბევრათ მალლა სდგას სიცოცხლის სურვილზე. მე არ შემძლიან უყურო შენ ტანჯვას—შენგნით დაუმსახურებელ ტანჯვას. მე კი ღონე არა მაქვს ვზიდო ეს ტანჯვა, სუსტი ვარ და

*) როგორც ჰკონია გერმანელ კრიტიკის, ვერა უნდა იყვეს ერთ-ერთი გამოჩენილი გერმანელი მწერალი. ამ წიგნმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა გერმანელ მკითხველებზედ და ერთი წლის განმავლობაში ზედი-ზედ ოთხ გამოცემად გამოვიდა. მოთხრობა, როგორც გარეგანის სილაშხით, ისე უფრო ტენდენციით იზიდავს საყოველთაო ყურადღებას. გერმანიაში ამ მოთხრობის დედა აზრის გამო შეიქმნა მთელი ლიტერატურა, მწერლები კაცები, თუ ქალები ერთ გვარის ყურადღებით ეპყრობიან ვერასგნით გამხილებულ ვაჟკაცთა დანაშაულო'ას, თუმცა ზოგი მომხრეობს და ზოგი წინააღმდეგია. აზრი ეურნალის „живописное изображение“-სა, საიდანაც მე ვთარგმნე.

მთარგმნელი

მასთან განმარტოვებული.—გიორგი, ასრულე ჩემი უკანასკნელი თხოვნა... იბრძოლე იმ აზრისათვის, დაეხმარე იმ აზრის განხორციელებას, რომელმაც მე გამტეხა, იმ ბრძოლით განანათლე ჩემი ხსოვნა!

გიგზავნი უკანასკნელ ფურცლებს ჩემი დღიურისას. აქ ყოველი სიტყვა წამოძახილია ჩემის სულის სიღრმიდან. გამოაქვეყნე, მხოლოდ შესცვალე ჩემი სახელი.

მე სრულიად კმაყოფილი ვიქნები, თუ ერთი ცნობის მოყვარე გონება მაინც ჩემი ცხოვრების ფურცლების წაკითხვის დროს შეურაცხყოფელის ღიმილით არ გადაისვრის წიგნს.

იყავ ბედნიერი, გიორგი!

ანუგეშე ჩემი მშობლები!

გიგზავნი უკანასკნელ კოცნას, შექედილს ჩემის ტანჯვით და სიყვარულით.

შენი ერთგული ვერა.“

18 სექტემბერი.

შუალამე იყო რო გამომეღვიძა. რამდენიმე ღამეა აღარ მძინავს მოსვენებით, სხვა და სხვა ლელვები და გამოურკვეველი ზმანებანი არ მასვენებენ.

საშინელი ქარიშხალი, სხვილი წვიმა, საზარლად არყვეს ჩემ ფანჯრის უშუშებს... განუწყვეტელი შხრიალი ისმის ნიაღვრისა. გამოურკვეველი სიბნელე გულს მიწყლავს, მიღონებს. ჩემის აზრით, დიდი ბედნიერი უნდა იყვეს ადამიანი, რომ სიბნელე უყვარდეს, ან დიდი უბედური. მე წამოვხტი ლოგინიდან და ლამა აფანთე. რა რიგ მესიამოვნა ლამპის სხივების დანახვა, ვუყურებ, ვაკვირდები რა რიგ უფლიან გულში სიბნელეს, როგორ ებრძვიან იმას და ამარცხებენ.

და, აი, ასე მარტოდ-მარტო ჩემის ფიქრებით ჩემ საწერ სტოლთან ვეგებები განთიადს... მე მინდა პატიოსანი ვიყვე... სამართლიანი, უსამზღვრო სამართლიანი ჩემი თავის შესახებ. რა საჭიროა მთლად ეს რაღაც კეთილ-შობილური სიცრუე, კეთილშობილური პირფერობა სულის შემხუთავ ჩვეულებათა

სიცრუვის შუა? განა ეს სისტემატიური, ნაძალადევი მოტყუება ერთის იოტით მიაახლოვებს კაცს ბედნიერებასთან? სიმართლე თან-და-თან იჩრდილება შეუწყვეტელის სიცრუის მოწყალებით...

მე ყოველთვის ვიტანჯებოდი ქაობებსა და ჯურღმლებთ შორის. მე მსურს ვისუნთქო მხოლოდ მიღობთა სუფთა ჰაერით.—მე მინდა ჩემი აზრი გამოვთქვა სიტყვებით. ამასთან მინდა უკუვაგდო მანტია ფარისევლობისა, რომელიც ხელს უშლის გულის სიწრფელს... მე მინდა ის ვიყვე, რაცა ვარ, მინდა გავარკვიო ის, რაც მიმალოლია ჩემ არსებაში. განა მე უკეთესი ვიქნები, რომ დავმალო, ნიღაბი ჩამოვფარო ჩემ ნაკლებულებათ, ან გავამართლო ისინი რაიმე გასამართლებელ საბუთებით? ან უარესად ხომ არ გადვიტყვევი მაშინ, თუ შევისწავლი ჩემ კეთილ მხარეთ და დავფასებ მათ სამართლიანად.

ნუ თუ არ შეიძლება შენი სულის წმიდათა-წმიდის განხილება მათ შეუბღალავათ...

მე ფანჯარასთან ვიდექ და ვცდილობდი განმეჭვრიტა ღამის უტყვი და შავი წყვდიადი. მთრთოლოვალე ფიქრები უფრო და უფრო ხშირდებოდნენ და ერთ მძლავრ გრეხილად ჯგუფდებოდნენ ჩემს თავში.... თითქმის ვგრძნობდი იმათ იქ ყოფნას... არა ღირს კაცმა მნიშვნელობა მისცეს ცხოვრების წვრილმანებს. ცხოვრებაში ყოველთვის იპოვნი გასამართლებელს გარემოებას შენის ექვებისას. სხვა რომ არა იყვეს-რა, თუ შეუდექ გამოკვლევას ყოველი ჰაწია გარემოებისას, თვით ცხოვრება დაჰკარგავს თავის მნიშვნელობას.

საშინელი ხასიათისა ვარ. ამის მიზეზი იყო დაუდევარი და ფუფუნებაში გატარებული სიცოცხლე, არ ქონა სიხარულისა და სურვილებისა. ფუფუნებაში გატარებული სიცოცხლე ღუპავს ადამიანის სულიერს მოძრაობას. ღონე უმოძრაოდ კვდება. ამ უმოძრაობაში დარჩენილი ღონე მიაგავს ამ სახნისს, რომელიც უხმარებლად მიუგდიათ ნოტიო სარდაფში. მე ხშირად ვფიქრობ: —მე რომ იძულებული ვყოფილიყავ მემუშავნა,

ჩემთვის რომ სიღარიბეს ძალა დაეტანებია შრომისა და ხელოსანების დღისთვის ზრუნვისთვის, მაშინ იქნება უფრო ღონიერი ვყოფილიყავ, უფრო მრთელი და უფრო ბედნიერი. იქნება მაშინ გავყმაწვილებულიყავ და განვახლებულიყავ და არ ჩავვარდნილიყავ ამ სასოწარკვეთილ ფიქრთა ღელვაში. შრომის მოწყალებით არის ხალხში დარჩენილი ძალ-ღონე, სიცოცხლის სიყვარული და ისე ცოტა ძარღვებ მოშლილობა, სისუსტე. იმათ არ სცალიანთ თავის სულიერ არსებაში ხელების პოტენისთვის. მხოლოდ ჩვენ სულით გლახაკ საზოგადოებაში აქვს ბინა ნევრასტენიას. ზოგიერთებმა გადაწყვეტით დაასვენეს ამ ავადმყოფობის მიზეზებად ჩვეულებათა გაფაქიზება. მრავალნი ამყოფებენ კიდევ ნევრასტიით, რადგან ლიტერატურამ და ხელოვნებამ ამ გვარი ავადმყოფნი გმირებად აღიარა. მთელი ჩენი ამ დროის ცხოვრება ნამდვილი გზაა ძარღვების მოშლისა, სისუსტისა. ჩვენ საუკუნეში ვილა შეხვდება აღფთოვანებულთ? არაფინ, ამიტომ რომ აღფთოვანება სულის სიძლიერეა.

მე კი მსურს ამ ჩვეულებრივ ცხოვრებას ავცდე და დაუახლოვდე საღს და ბუნებრივ სიცოცხლეს.

20 სექტემბერი.

ზშირად ვგრძნობ ჩემ საშინელ სიმართლავს. ეს სულის კვეთება ისე საგრძნობელი არ არის მაშინ, როდესაც მართლაც ვარ, ეს სენი უკიდურესობამდე მტანჯავს მაშინ, როდესაც გარს მახვევია აუარებელი ხალხი, შეუგნებელი და ჩემთვის უცხო თავის შეუგნებლობით. ეს გრძნობა სატანჯელია, ამ შემთხვევაში შენი თავი მიგაჩნია რაღაც უმნიშვნელო ატომათ, რომელიც განშორებია თავის ნიადაგს და დაჰფარფატებს ციფს სამყაროში.... ჰგრძნობ შენს უღონობას და უმნიშვნელობას.

ჩემი ძვირფასი მშობლები ვერ მიქარებენ ამ სატანჯელს, თუმცა იმათი სიყვარული ჩემდამი უსამზღვროა. გიორგიც კი, მხოლოდ ხანდახან შესძლებს ხოლომე მომანიჭოს სულის ერთობა. იმის გრძნობა ძლიერი და ღრმაა, მაგრამ არა ხანგრძლივი. თავის მხურვალე გატაცებით იმას უნდა გააღწოს ჩემი

თვით არსება და თავის ხელ-სახვევად გამიხადოს. ეს თვისება სიყვარულისა, რომ ორნი ერთ სულ და ხორც ჰქმნას, ექვს ჰბადებს ჩემში მის ძლიერების შესახებ. თუ ორი პირი ამ გრძნობის წყალობით ვერ შეირჩენენ თავის პიროვნებას, თავისუფლებას და არ არიან ერთგვარის ღირსებით შემკულნი, მაშინ შეერთება ამ ორთა არ შეიძლება იყოს მძლავრი და შეურყვევლი.

ის, რაც ადვილად ეძლევა წვრილმან არსებათ, შეუძლებელია ბევრჯელ სრულიად რჩეულთა და ღონიერთათვის. ორი მძლავრი პიროვნება ძნელად მოთავსდება ერთად. ისინი ავიწროებენ ერთმანეთს, უკარგავენ პიროვნებას, უკლავენ ხალისს თვით გაუმჯობესობისას. ამ შემთხვევაში თვითვეული იმათგანი შთაინთქება მეორეში.

გიორგი უთუოდ გადაჰყლაპავდა ჩემ ზიროვნებას, გამზდიდა უსულო საგნად, საგნად თავის სურვილების დასაკმაყოფილებლად, ვეჯათ თავის სადგურის გასამშვენებლად.

21 სექტემბერი.

გიორგი მასხარად იგდებს ჩემ აზრებს, მასხარად იგდებს ჩვეულებრივის მამაკაცურის ტიპიურის სიცილით. ის ხშირად ისე მექცევა, როგორც ბაღს, სათამაშოს. ის მიაღერებს, ხელს მისვამს თავზედ, ყურს მიწევს, მიკოცნის თვალებს, ამასხარავენს ჩემ აზრებს. ის არც კი ამჩნევს იმ შხამს, რომლითაც მე ვაზავენ ჩემ სიტყვებს. ის თითქო უზრუნველ ყოფილია ყოველის ექვიანობისაგან. ეს მე საშინლად მალონებს. გუშინ მე და ის დავსვირობდით ქალაქს გარედ.

— მე არ მინდა მყავდეს ფილოსოფოსი ცოლად—სთქვა გიორგიმ — ჩემის აზრით, სრულიად საკმაოა იმას შეეძლოს მოთხრობების წერა და ჰქონდეს ცოტა რამ თავმოყვარეობა.

— მაშ შენ გსურს, რომ მე გადავეჩვიო აზროვნობას? ეს არის შენი აზრი? ჩავაცვივდი მე.

— რასაკვირველია, ჩემო საყვარელო!

იმისმა შეურყვეველმა სიმშვიდემ საშინლად გამაანჩხლა.

— შენ შეგიძლიან უკან წაიღო შენი სიტყვა. ჩვენი ნიშნობა ჯერ ხომ გამომჟღავნებული არ არის, გაცხარებით ვუთხარ მე.

— რას ამბობ, ჩემო მზეთ უნახავო! მიპასუხა იმან. — გამომჟღავნება აქ რა შუაშია!

მე ჩუმათ ვიყავ, სირცხვილი ვიგრძენ, თვალები ცრემლებით ამევსო, მაგრამ თავი შევიმაგრე.

24 სექტემბერი.

მე ღამ-ღამობით მიყვარს წერა, მიყვარს, როცა ჩემ გარშემო სრული სიჩუმეა. მაშინ მე გამარტოკავებულათ არ მიმაჩნია თავი, მე მაშინ ვიმყოფები ჩემ ფიქრთა შორის და ბევრით უკეთ ვგრძნობ ჩემ თავს, მანამ საზოგადოებაში. ხალხში მე ყოველთვის ვიკარგები, უგრძობელ და გაშეშებულ მანქენს ვგვეარ, და ვიტანჯები ჩვეულებრივ, ვიწრო ბურჟუაზულ მოთხოვნილებათა აღსრულებით... აქ კი მე ჩემთან ვარ, ვსუნთქავ თავისუფლად, ვცხოვრობ ისე, როგორც მინდა, მესმის ყოველი სულთქმა ჩემის არსებისა, რომელიც ხალხში ყოველთვის შეუნიშნავად იკარგება. რა სასიამოვნოა ეს განთავისუფლება ცხოვრების ვნებათა ღელვისაგან, რა სანატრელია, როდესაც შეგიძლიან გულ-ახდით, წრფელად აღიარო, სთქვა ყოველივე შენი გულის პასუხი და არ იყვე შებოქვილი სხვათა აზრთა და რწმენათა გავლენის ქვეშ.

რამდენი თვითშემეცნებაა და რამდენი თვით პატივისცემაა ამ სულის სიღრმეში ჩახედების დროს.

შესანიშნავია, რომ სხვა კაცის სიბილწე და უადამიანობა შენს სიკეთეს ნათლად ჰყოფს შენსავე თვალში. თითქო სხვისის ქუქყით შენ უმწიკვლევი ხდები. ფრანგული ანდაზა ამბობს: *il faut toujours un plus petit que soi!* ასე მომიხდა მე დღეს სწორედ.

სეირნობის დროს, მე შევხვდი კლარა ფრიდრიხს. აგერ ექვსი თვეა, რაც ის გათხოვილია. ყურებში ბრილიანტები უბრჭყვიალებდა, იმის ლოყებს და თმებს წითელი ფერი ედო.

სახე უღიმოდა. ის მეგობრულად გადამეხვია და თამამად, მოუ-
რიდებლად მომიყვა თავის ქრმიანობის თავსგადასავალს; ის მიამ-
ბობდა იმისთანა რაღაც საჩოთიროებს, რომ მე თავ-შეუმაგრებ-
ლად ზიზლით ვუპასუხე.

— მე ვეწიე ჩემს სურვილს!—სთქვა იმან, სხვათა შორის,
—მე მდიდარი ვარ, მე მაქვს მშვენიერი ბულუარი. ჩემი ქმარი
ორმოც წელზედ ბევრად მეტისაა, ის როდესღაც შესანიშნავი
დონ-ჟუანი იყო! შვილები არ მოგვეცემა! ახ, რა ბედნიერი
ვარ, რა უსამზღვრო ბედნიერი!

საშინელმა სიბრაზემ მომიცვა. მზათ ვიყავ პირში შემა-
მეკრა, გა'ელანძლა უშვერის სიტყვებით. მე ის მეჩვენა საზი-
ზლარ დიაცად.

მაგრამ ზდილობამ ამის ნება არ მომცა და მე მხოლოდ
ცივად-ლა ვუთხარ: მშვიდობით მეტქი.

როდესაც იმას გავშორდი, ჩემი ფიქრები ისევ გიორგი-
ზედ გადავიდნენ წმინდა, ნათელი, ჩვეულებრივი აზრები მო-
მეხვივნენ და მწამდა, რომ სრული ბედნიერება შესაძლებე-
ლია.

25 სექტემბერი.

გიორგი ანგელოზებრივ კეთილია ჩემთვის. იმის ხმაში
ყოველთვის რაღაც ნაზი სიტკბოება მოისმის. ყოველი იმის
სიტყვა, ყოველი იმის აზრი მეუბნებიან იმის სიყვარულის უსამ-
ზღვრობას. ის მზად არის თავს შემომეველოს, ყოველი ჩემი
სურვილი დააკმაყოფილოს, იმისი თვალები სულის სიღრმე-
დინ განსჭვრეტენ ჩემს არსებას და თითქო იქ კითხულობენ
ჩემ იდუმალ საიდუმლოთა...

— შენში არაფერი არ უნდა იყვეს ჩემი უცნობი, ვერა!—
მეუბნება ის.—არც ერთი აზრი არ უნდა იმალებოდეს ჩემ-
გნით დაუნახავი.

ზოგჯერ იმის ყურებაში რაღაც საშინელება იხატება, ის
თითქო მფათრავს. მაშინ, მგონია, იმას არ გამოეპარება არც

სიტყვა, არც აზრი, არც მოძრაობა ჩემის სახისა. მე უხერხულად ვგრძნობ თავს იმის დაჟინებულის ცქერის ქვეშ.

ერთხელ ვკითხე:

— ნღობა გაქვს ჩემი, გიორგი?

ის დალონდა და მიპასუხა:—ხანდახან!—და ხელზე მაკოცა. რაღაც მწუხარება იყო იმის საქციელში.

— მე საზიზღარი არა ვარ, გიორგი!—ვუთხარ მე.

— მე ეგ კარგად ვიცი! უმაგისოდ განა შესაძლებელი იქნებოდა მყვარებოდი?

— მაშ რას ექვობ?

— მე მაწუხებს ის აზრი, რომ შენ მიმატოვებ როდისმე.

— არა, ეგ შეუძლებელია! გადავეხვიე და ვაკოცე. ეს პირველი კოცნა იყო. გიორგი ისე მძლავრად ჩამეკონა, ისე აღტაცებით, გატაცებით მიაღერსა... თითქო ის იყო თავს ვანებებდი, იმის ხვევნა-აღერსი თითქო გამოწვეულნი იყვნენ ექვიანობით.

28 სექტემბერი.

დღეს დილით მე და გიორგი წავედით ეკიპაჟით დვორიზხანში. იქ დიდხანს დავსეირნობდით ტყეში. სრული სიჩუმე და სიციარიელე იყო, მხოლოდ გამხმარი ფოთლები შრიალებდნენ ჩვენ ფეხებ ქვეშ.

შემოდგომის მზის სხივები გარცვნილ ხეებ შუა ადვილად იქვრიტებოდნენ და ანათებდნენ ყვითელის ფოთლით მოღებულ არე-მარეს. ჩვენ ნელა-ნელა დავდიოდით, ხელი-ხელ გვეჭირა. რაღაცა სულის გამთბობი, ნათელი, ყმაწვილური გრძობა დაგვერია. ხმას არ ვიღებდით, ჩვენ არ გვინდოდა ჩვეულებრივის ფრაზებით დაგვერღვია ეს ცხოველმყოფელი მყუდროება სიჩუმისა. მხოლოდ ხანდახან ნაზად ხელს მიჭერდა გიორგი, ვგრძნობდი, რომ ამ დროს იმის აზრს გარს ევლებოდა რაღაც ცხოველი, კეთილი და უნებლიეთ ხელის მოჭერით ჩემზედაც გადმოდიოდა. ამ წამებში რაღაც საიდუმლოებას ემორჩილები ადამიანი, არაფერი გარეშე აღარ გაღელვებს, არც

ერთი აზრი არ გემალება თავში, თითქო ტვინი ეძლევა რა-
 ლაც მშვენიერ განცხრომა-განსვენებას. გულები ერთნაირად
 ჰბგერენ და ჩუხჩუხებენ შეუწყვეტელის ნაკადულის სიყვარუ-
 ლით. მე თითქო წმინდა ტაძარში ვიყავ, მინდოდა მუხლი მო-
 მედრიკნა და სასოებით ხელნი ამეპყრა. ეს იყო უწმინდესი
 სუნთქვა სიყვარულისა, რომელიც შთაგვებერა თავისის მოწყა-
 ლებით. სულში აღიძროდა რაღაც წმინდა, მშვენიერი, უსამ-
 ზღვრო სპეტაკი სურვილი თავის შეწირვისა ერთმანეთისათვის.
 აქ, თითქო გიყვარს მთელი კაცობრიობა, სუყველაფერი ახ-
 ლოა... მთელი სიცოცხლის მელოდია ტკბილ ხმოვანათ გიგა-
 ლობს, გატკობს... ყოველი სიმშვენიერე კაცთა სულიერის
 ცხოვრებისა ერთდება და შეადგენს მთელს მორევს სიყვარუ-
 ლისას. ვისაც ერთხელ ჰყვარებია, იმან იცის, რომ კაცი, რომ-
 მელსაც გამოუტდია სიყვარული, არ შეიძლება გარყვნილი
 იყვეს. რამდენი მაღალი, კეთილშობილური იღვიძებს ამ დროს
 ადამიანში. სინათლე სიყვარულისა უვლის და ათბობს ყოველ
 კუნჭულს ადამიანის არსებისას.

კვლავ ვკვირვობ და არა მსჯერა, თუ როგორ დაგებეთი-
 ლებდი ქვეყანაზედ ოც წლამდინ, უაზროთ, უმიზნოთ, ერთი
 შეცდომიდან მეორემდე... როგორ ვარსებობდი უგიორგოთ.
 მაშინ დღეები ჩემთვის მიმდინარეობდნენ ერთ გვარად, უფე-
 რულად, ზანტათ. ეხლა კი, ამ ორი წლის სიყვარულის დროს
 ყოველ წამს, ყოველ თვალის დახამხამებას თავისი აზრი აქვს
 და ვგრძნობ, რომ ვცოცხლობ... ყოველ დღეს თავისი განსა-
 კუთრებული სურნელოვანება აქვს. ყოველ ბგერას სულისას
 თავისი სიმშვენიერე და სიხარული აქვს. მებრალებიან ის პატა-
 რა ბედშენი კაცუნები, რომელთათვის დახშულია კარი ცხო-
 ველმყოფელის სიყვარულისა...

გიორგი ეთანხმება ჩემ შეხედულებას.

ჩვენ მიკუნჭულნი ვისხედით ერთ პატარა გორაკზედ ტყის
 პირად, ერთმანეთზედ ტკბილად მიყრდნობილნი. ჩვენ ვბაასო-
 ბდით წარსულზედ... რამდენი წვრილმანი, რამდენი ნააზრი
 ჩვენის პირველის შეხვედრისა გვეხატებოდა თვალ წინ.

ჩვენ ვეძებდით პირველ მიზეზს გრძნობის გაღვიძებისას. ჩვენ გავიცანით ერთმანეთი ზაფხულში, სოფელში, მთვარიან ღამეში სვირნობის დროს.. უცაბედად შევვებით მე და ის ლაპარაკში, დავახლოვდით ერთ გვარის შეხედულებით და შევეწყეთ სხვა და სხვა გამომეტყველებით... შემდეგ დაიწყო ბრძოლა ათასის შემთხვევებით და დასრულდა სრულის მკვობრობით.

ამ გახსენებაზედ ვაგვეცინა. ჩვენ წარმოვიდგინეთ ის დრო, როდესაც ის მე მიწოდებდა „მოწყალეო ხელმწიფავ“ და მე მას— „უფალო ექიმო“ და ბევრი კიდევ სხვა... .

ყველაზედ სასაცილოდ გვაგონდებოდა ჩვენი პირველი შეხვედრა დანიშნულ ალაგას. მე მთლად ვართოდით და ვკანკალბდით შიშით და სირცხვილით და არც ის იყო ჩემზედ ნაკლებად შემკრთალი და დარცხვენილი.

ბევრი ცვლილება მოხდა მას აქეთ ჩვენ ერთმანეთის დამოკიდებულებაში. ჩვენ დიდი ხანია მოვიცილეთ ყოველ გვარი ფორმალური პრანქვა-გრეხვა და თავისუფლად მივალთ სიყვარულის თავისუფალ გზაზედ.

როდესაც აუსრულდება გიორგის თავისი იმედები—ერთი წლის შემდეგ—მაშინ ჩვენ მთლად ვეკუთნებით ერთმანეთს და სამუდამოთ.

დანარჩენი ქვეყნიერება შეადგენს ჩვენთვის მხოლოდ ნიჟადაგს, რომელზედაც ვეცდებით ავაგოთ უმშვენიერესი შენობანი ჩვენის ბედნიერებისა... .

29 სექტემბერი.

ჩემი ძვირფასი მშობლები დიდიხანია ებრძვიან ჩემ განძრახვას. პირველად მჩხვლეთდნენ რითიც კი შეიძლება, ეხლა კი მიკითხავენ მთელ ქადაგებას. იმათ ძრიელ უყვარვარ მე და ეს სიყვარული არ უშლით ჩემ წინააღმდეგობას. ისინი დარწმუნებულნი არიან, რომ ქალის ბედნიერება მხოლოდ მდიდარის და წარჩინებულის კაცის შერთვაა.

— სიყვარული — უსაქმურობის სისულელეა — ამბობს მამაჩემი, — ცარიელი, უშინაარსო ფრაზა, გამოსადეგი მხოლოდ რომანებში. ქორწილის დიდი ხნის მოლოდინი, სიყვარულისთვის — საფლავია... მე და დედა შენი არც კი ვიცნობდით ჯვარის წერამდინ ერთმანეთს... და განა ამისთვის ბედნიერები არა ვართ?

— მაგ გვარი ქორწინება უცაბედი შეხვედრაა, როგორც თვალ-დახუჭული წყალში გადავარდნა, ვცდილობდი დამემტკიცებინა მე იმათთვის.

— ტყუილი მიქარვია — მიპასუხებდა დედა, თავისებურად მოუხეშავად. — როცა კაცს შეძლება აქვს, სიყვარული თითონ მოვა. გაქირვება რომ მოგადგება, სიყვარული უკუდგება — სიყვარულს არავინ გაუძლია თავის ღღეში.

ამგვარი ბაასი საშინლად მტანჯავს.

მამაჩემს უყვარს იმის თქმა, რომ გამოცდილი კაცია და ბევრი უნახავს და ბევრიც დაეჯერება, რაზედაც მე შეუდრკელად ვუბასუხებ ხოლმე:

„მეც მსურს ჩემი საკუთარი გამოცდილება ვიქონიო მე-თქი“.

30 სექტემბერი.

რომ ავცდე ჩხუბსა და ვაი-ვაგლახს, ვცდილობ არავის ვუჩვენო ჩემი გრძნობა გიორგისადმი... ეს ორ გვარი ჩემი ცხოვრება მხოლოდ მაშინ მოისპობა, როდესაც შეეძლება ჩემს არჩეულს, საქვეყნოთ ხელი სთხოვოს ჩემ მშობლებს. მაშინ მე თავისუფლად შემიძლიან დავიცვა ჩემი არჩეული, თუ, რასაკვირელია, მაშინ საჭირო-ლა იქნება მისი დაცვა. არავითარ მსხვერპლს არ დავიშურებ, არავითარი მსხვერპლი არ მეჩვენება მე სამძიმოთ მისთვის მოსატანად.

ცხოვრების უკუღმართობა არ მაშინებს მე; თუ თვით ჩემი სულიერი აზრთა ბრძოლა არ ამირვეს გზას, იმედი მაქვს, ყოველის გზით შეიარაღებული გამოვიდე ცხოვრებასთან საბრძოლველად. არასოდეს არ შემაშინებს მე ბრძოლა! ბევრით

სჯობს, ზღვაზედ აბობოქრებულ ტალღებზედ სულის კვეთება დაწყნარებულ ნავთ საყუდელში მიძინებას. შიში და სინანული—უაზრო სიტყვებია ჩემთვის... უაზრო და უშინაარსო.

შესაძლებელია, რომ ჩემმა გაბედულმა რწმენამ და შეხედულობამ ბევრი ცხოვრების სიამოვნება ამაღლინა. მოსალოდნელია, რომ ჩემი ლტოლვილეობა კანონიერ ერთუფლებიანდმი, (равноправію) მომიტანს უფრო მომატებულ ვნებას. იქნება ძმა რომ მყოლოდა, მაშინ სულ სხვანაირად ავლზდილიყავ, მაშინ, უექველია, შევიქნებოდი სუროთ ხესთან რგულად და არა თვით ყლორტათ. დედაკაცი, თავისის არსებით, ემგზავსება სუროს, რომელიც უთუოთ ყლორტზედ უნდა აეხვიოს.

თუმცა კი დედაკაცის სულში მოიპოვებიან ისეთი შხარეები, რომელნიც უთუოთ განვითარდებოდნენ და გაიხსნებოდნენ, თუ პატარაობისასვე შესთანხმებოდნენ მამაკაცის ძალონესთან. საუბედუროთ, ეს თითქმის შეუძლებელია, რადგანაც საზოგადოება ჯერ ძლიერ შორს იჭერს ქალ-ვაჟის ერთად აღზდა-განვითარებას.

2 რქტომბერი

დღეს მე და გიორგის ცოტაოდენი უთანხმოება მოგვიხდა და ოდნავ დასჩრდილა ჩვენი ბრწყინვალე დამოკიდებულებანი. ჩემი ძვირფასი სატრფო ექვისაგან მთლად გადაირია. ივანე ვალდაუ, ჩემი ბავშვობის ამხანაგი, გაკადნიერდა და ხელზედ მაკოცა. გიორგიმ ამას დანაშაული უწოდა და პასუხის საგებლად მიმიხმო.

— ჩემი დანიშნული ნებას არ უნდა აძლევდეს ყველა ვიგინდარას ხელზე კოცნისას, გესმის თუ არა?

ვეცადე დამემშვიდებინა, მაგრამ ამაოდ.

ის სიბრაზისაგან ცეცხლებს ჰყრიდა პირიდგან.

— შენ იმას ეკრანქებოდი. შენ იმასთან უთუოთ რომანი. გქონდა რამე. ნეტა რა მოგწონს იმ თავთხელა ადამიანში? მითხარ, შენი ღვთის გულისათვის! მითხარ!..

ბევრი ამ გვარი ილაპარაკა, იზობოქრა. ყოველ იმის სიტყვაში მოსჩანდა ჩვეულებრივი მამაკაცური თვითმპყრობელობა და ბატონობის სურვილი.

იქნება მეც ძლიერ გავჯავრებულიყავ, რომ ის ისე სასაცილო არ ყოფილიყო და თავისის სასაცილოებით არ გავეცინებინე.

არა მოიპოვება იმისთანა დედაკაცი, რომელიც კმაყოფილი არ იყვეს იმ შემთხვევით, როდესაც იმის არჩეული სატრფო ექვიანობით იტანჯება...

რამდენიმე ხნის შემდეგ ის დარცხვენით იხდიდა ბოლიშს.

4 ფქტომბერი.

კიდევ ძილმა მილალატა. მთელი ხროვა საშინელის აზრებისა იზადებიან სიბნელეში და მოსვენებას არ აძლევენ ჩემ ქკუას.

ვანთებ ლამპას და ვიღებ კალამს, რომ ამით აღვადგინო დაერდომილი ჩემი ღონე.

მე მინდა წერით გავიქარვო ის გრძნობა, რომელიც მოსვენებას არ მაძლევს... გიორგიმ რომ იცოდეს ეს ჩემი საშინელი ლტოლვილება, მოვიდოდა ჩემთან... იმ წამშივე... უცებ გაიღებოდა კარი და... თავისის ბოხის, სიყვარულით საესეხმით დამიძახებდა სახელს... იმისი სიტყვები ხანდახან კოცნასა ჰგვანან... რა აღტაცებით მივევარდებოდი, ჩავეკვროდი გულში თავდავიწყებამდე... რა სამოთხე გამოისახებოდა ჩემ გულში... რა სიხარბით შევსვამდი იმის კოცნა-აღერსს... არა ფრის წინ, არაფრის წინ არ შევსდგებოდი.—არის იმისთანა წამები, როდესაც თავის შეკავება შეუძლებელია. მთელი ჩემი არსება თხოულობს, სწყურიან სიყვარული, სიყვარული გიჟური—გამხცელებული!

მე მინდა მოვეხვიო ბალიშს და ავქვითინდე...

ჩემი გრძნობის მღელვარება ისეთივე თავისებური და ცვალებადია, როგორც მთელი ჩემი სიცოცხლე. მე ვიტანჯები ამ გრძნობებით.

მე მაკვირვებენ ადამიანთა ჩვეულებანი და შეხედულებანი: ნუ თუ ერთი მისხალი ოქრო, წიწნის ბეჭედზედ მოხმარებული, მეტს უფლებას უნდა მაძლევდეს სიყვარულის გამოსახატავად, მანამ თვით სიყვარული?

ნუთუ უგუნური სიცილ-ხარხარი, ქორწილში გადაკრულის შამპანსკის მოწყალებით გამოწვეული, აუცილებლად საჭიროა იმისთვის, რომ მხოლოდ ამ წამიდან მივეცე საფასურით საყვარელ არსებას?

მანამდინ კი უნდა დავიხსოვო გონება, შევიხუთო სულის კვეთება, კარი ჩავიკეტო ხალხთა ვიწრო ჩვეულებათა მოწყალებით?

საყდრიდგან, მხოლოდ საყდრიდგან უნდა წავიდე ქორწინების სარეცელზედ... რა საძაგლობაა! რა უშვიერობა!

რამდენადაც ქორწინება საჭიროა ეკონომიურის კეთილგანწყობილებისათვის ადამიანთა შუა, იმდენათ დამამკირებლად მიმაჩნია კერძო კაცთა სიყვარულის გააზომავათ და საუწყებლად.

მე ვწყვეტ ბორკილს და თანა ვგრძნობ, რომ ძალა არ მომყვება ამის გასაწყვეტათ!

5 რქტყმბერი.

დღეს დილით გამაკვირვა გიორგიმ იმითი, რომ უდროოდ მოვიდა და თან დაუკითხავად შემოვიდა ჩემ ოთახში. მე მეცვა დილის მხიარული კაბა და ის ის იყო თავის დავარცხნა გავა თავე. იმან არა თუ ბოდიში არ მოიხადა, თავიც კი არ დამიკრა რიგიანად. ის პირდაპირ გადამეხვია, მაგრად ჩამიკრა გულში და პირდაპირ ტუჩებში მაკოცა. იმისმა კბილებმა ტუჩები გამიკაწრეს... საშინელის აღელვებით წამიტუტუნა:

— ვერა, მთელი ღამე გავათიე შენს სურვილში!

მე ღონე არა მქონდა ერთის სიტყვითაც მეპასუხნა. ჩემი გონება გატაცებული იყო იმ სასწაულთ-მოქმედებით, რომლითაც ერთ გვარად ვყოფილიყავით შეპყრობილი მე და ის წუხელის.

გიორგი იმგვარად თავისდღეში არა ყოფილა აღელვებული. ერთის ხელით თმებს მიშლიდა, მეორეთი მაგრა ვყავდი მიკრული. ლოყები ანთებული ჰქონდა, თვალებით თითქო უნდა გადავეყლაპნე, შთავენთქე. თან დაჭრილ ნადიროვით კვნესოდა. მე შუბლზედ ხელი გადავუსვი და ვკითხე:—რა დაგე-მართა?

— ეს სიხარულისგან მომდის, სიხარულისგან, სხვანაირის სიხარულისგან, ჩემო ვერა! ბუტბუტებდა ის.

— სხვანაირის სიხარულისაგან? რა გვარს, რაზედ?

— ეხლა შენ მე მეკუთნი, ჩემო ვერა, მე და სხვას არავის, მხოლოდ მე! დაბეჯითებით სთქვა იმან და უფრო მაგრა მიმიკრა, მიმიკულიტა გვერდზედ.

მე განვთავისუფლდი იმის მკლავებიდგან და მოვთხოვე უთუოთ აესხნა ის თუ რა გვარ სიხარულს ჰგრძნობდა. თურმე მიზეზი ის იყო, რომ დღეს მიეღო იმას პროფესორის ალაგი და ამ გარემოებით შეეძლო დაეჩქარებინა ჩვენი ჯვარის წერა: დღეს, ხვალ, ერთი სიტყვით, რაც კი შეიძლება საქართო...

მე სიხარულისაგან გულის ცემა შემიდგა... მუხლებმა კანკალი დამიწყა... ბედნიერების გრძნობამ კინალამ დამახრჩო. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთის წამით მოხდა. მე შევეკითხე:

— მართალს ამბობ, გიორგი?

— შენ, როგორც მგონია, არცკი გიხარინ, მითხრა იმან და კიდევ მიმიკრა გულზედ.

— ჩემო ცოლო! ჩურჩულებდა ის—ჩემო ძვირფასო ცოლო, ჩემო აღთქმულო მეუღლე!

იმის გამოთქმაში „ცოლო“ რალაცნაირად, სხვანაირად გაისმოდა. მთელი მამაკაცის სიწრფელე გამოიხატებოდა ამ გამოთქმაში და თან ხელშეუხებელი მფლობელობის სურვილი ჩემზედ, ბატონობის კილო...

ამ დროს ოთახში დედა ჩემი შემოვიდა. იმას ნათლად შეეტყო, რომ გიორგის ასე ადრე მოსვლამ გააკვირვა.

— გიორგი პროფესორია! შევეყირე მე.—ხვალ ჩვენ ჯვარს ვიწერთ! დავემატე მე მოუფიქრებლად.

დედა ჩემი გაფითრდა და გადამეხვია. გიორგის ალტაცე ბულის გრძნობით გადახედა. ამასთან, როგორც მიღებულია, დედამ მრავალი დარიგება და ლოცვა-კურთხევა გვიძღვნა. მე მივეყრდნე გიორგის გულზედ და ტირილი მოვრთე. დედა ჩემი თვალებს იწმენდა.

ღამე.

კიდევ და კიდევ უძილოთ ვათევ ღამეს. ჩემი სული ბო-ბოქრობაშია. მე ვცდილობ ბედნიერი ვიყვე, მაგრამ ნაძალადევად ბედნიერება შეუძლებელია. ბედნიერება მე რაღაც მწუხარებას მანიჭებს. ჯვარის წერა 15 დეკემბრისთვის არის და-ნიშნული.

ნუ თუ ჩემი სიყვარული ისე მცირეა, ისეთი უძლური, რომ მას ძალ არ უძს შეიგნოს საყვარელი კაცის ბედნიერება?

მე ვწონავ ყოველ ფიქრს, ყოველს გულის მოძრაობას. მე ვაკვირდები ჩემ გრძნობებს, იმათ უსაიდუმლოეთა კურთხევებს ვჩხრეკავ, იქ მინდა ვიპოვნო ჩემ გრძნობათა კაეშანი. იქნება მეც ისე, როგორც მრავალნი სხვანი ამ შემთხვევაში, მხოლოდ მივდევ ჩემ ბედს უაზროდ? ან იქნება მამაჩემის ძლიერი სურვილი—რომ მე მდიდარს გავყოლოდი, ასე სჩრდილავს ჩემ ოცნებას?

ან იქნება ეს ის წინადგრძნობაა, რომელიც მე მომელის მომავალში და აჩრდილებს ჩემ სიხარულს...

მე ცრუმორწმუნავობ...

8 აქტომბერი.

დღეს ჩემთან იყვნენ მთელი გროვა ესრედ წოდებულ მეგობრებისა. სუყველანი ისე მიცნობენ, როგორც ადამიანს, რომელსაც შეიძლება მიანდო ყოველ გვარი საიდუმლოება... სრულის გულის სიწრფელით ვიზიარებდი იმათ სიხარულსა და მწუხარებას. ჩემსას კი თავის დღეში არავის ვუზიარებდი. ასე აღმზარდა ჩემმა მარტოკაობით გამოზნამ. მე ყოველთვის გულ-ჩათხრობილი ვიყავ, არ მიყვარდა ჩემ თავზედ წარა-მარად ტიკ-

ტიკი. ჩემმა დანიშნვამ ყველანი გააკვირვა. ისინი მობრძანდნენ ჩემთან, რომ თავის თვალთ ენახათ ჩემი სულთა მღელვარება.

ჩემი სიჩუმე გულს უმღვრევდა ამ ცნობის მოყვარეთ. რეგინა—მხოლოდ ის, ერთად-ერთი ჩემ ამხანაგთაგანი, ცოტათ თუ ბევრად გამოიწვევდა ჩემ თანაგრძნობას; ცოტაოდნად კიდევ იცოდა იმან ჩემი რომანის სათაური. დანარჩენების ლიკლიქს, ჩემის ბედნიერების შესახებ, მე ყურსარ ვუგდებდი, ვიცოდი, რომ იმათ მხოლოდ გარეგანი შეხედულობა ჩემის ქორწინებისა უნდოდათ დაენახათ.

როდესაც მე ვაკვირდებოდი ამ ჩემ მნახველთ გროვას, რომელნიც დიდათ არ გაირჩევოდნენ ერთი ერთმანეთისაგან თავისის მოკლე ქკუით და ქარაფშუტობით, რომელნიც პეპელების სიმსუბუქით გადაფრინდ-გადმოფრინდებოდნენ ტრფიალებიდან ტრფიალებამდე და გათხოვებას მხოლოდ ისე უყურებდნენ, როგორც ადვილს ვზას ცხოვრების ფუფუნებათა მისახწევად, ჩემ გულში ვფიქრობდი, რომ ჯერ კიდევ ძრიელ შორს არის ის დრო დედაკაცის ემანსიპაციისა, როდესაც ის შესძლებს აიხადოს მამაკაცის თვითმპყრობელობა და მისი შეუზღუდავი აპეკა თავიდან მოიშოროს.

სუყველა ეს ზერელედ მოაზრე ქმნილებანი თუმცა განათლებულად ითვლებიან, მაგრამ ყოველ დარბაისელ ფიქრს და საქმეს კი შორს გაურბიან.

ისინი მოუფიქრებლად თხოვდებიან, არ დასდევენ იმას, თუ რა მოვლით ცალობის დროს, რა მოვალეობა ადევთ დედობისა, აღმზღვლებისა. ისინი მხოლოდ ბედნიერებისთვის, ფუფუნებისთვის თხოვდებიან და როცა ქორწინებაში ცოტას ხედავენ ფუფუნებას და სიამოვნებას, სტრიაან, იტანჯებიან, ვერ იტანენ მძიმე ტვირთს მშობლობისას... მეუღლეობისას.

ქალთა აღზრდა მთლად ამ გვარ უწყსოებასთან არის მიდრეკილი. ზოგჯერ ღმერთს მადლობას ვწირავ, რომ მე არ ვიყავ ჩვეულებრივად აღზრდილი და მინებებული ვიყავ ჩემ ბედზედ;

იქნება იმიტომ არ ჩავიფალ მეც სხვებივით ჩვეულებათა
 გამხრწნელ წუმბეში...

23 აქტობერი.

სრულებით აღარა მაქვს დრო ჩემ დღიურში ჩასახედავად!
 ჩემი დრო მთლად საქმეს და სიყვარულს უნდება.

დიასახლისობა ოჯახისა თხოულობს ჩემს უეჭველ დახმა-
 რებას. დედა ჩემი საშინლადსწუხს, რომ მე მალე უნდა დავა-
 ნებო თავი ოჯახის მოვლას და იმას გადავცე. ახლა მზითვის
 მომზადებას, თვით ქორწილის სამზადისს რამოდენი დრო და
 შრომა უნდა.

საღამოებით მე ვზივარ გიორგისთან სადმე კუთხეში მო-
 კუნჭული. ზოგჯერ მთელის საღამოებით ხმას არ ვიღებთ.
 ჩუმად, მშვიდად ვსხედვართ, ერთის სუნთქვით ვსუნთქავთ.
 ხანდისხან ის ჰკოცნის ჩემ თითის ბოლოებს, რაღაც დიდმნიშვ-
 ნელოვანის დაწყნარებით... ხანდისხან ვუცინით ერთმანეთს...
 ამ წყნარ საღამოს ჟამს ჩვენ უბედნიერესად ვგრძნობთ თა-
 ვებს...

6 ნოემბერი.

ორი კვირა გავიდა მას აქეთ, რაც არც ერთი სტრიქონი
 არ შემიტანია ჩემ დღიურში. ორი კვირა გავიდა მას აქეთ,
 რაც ბედნიერებით და სიხარულით სავსე წამები აღენიშნე!. მე
 კი მგონია, რომ მთელმა წლებმა განვლეს მას აქეთ, მთელმა
 საუკუნოებმა!

რამდენსამე დღეში შეიძლება სულით დაძაბუნდე. არიან
 იმისთანა წამები, რომელნიც სასიკვდილო ქრილობას უკეთე-
 ბენ კაცის გულს.

მე კიდევ არ მომინელებია ზოგიერთა ფიქრები, რომელ-
 ნიც უნებლიეთ შეიპარნენ ჩემ გონებაში. საშინელის სიმძი-
 მით მაწვანან გულზედ. გადმოუდენელი ცრემლები გულის ში-
 ვნი შიგან სდულან და სთუთქვენ ჩემ სიცოცხლეს... ისინი ახრ-

ჩობენ იქ სუყველაფერს, მთელს ჩემ რწმენას მომავალ ბედ ნიერებისას ..

ეს მოხდა ამ რამდენიმე დღის წინად. გიორგი და მე ოპერაში ვიყავით. სიმშვენიერე ხელოვნურის ქმნილებისა ერთი ათად ძრიელად მოჰქმედობს კაცის გულზედ მაშინ, როდესაც საყვარელ ქმნილებასთან ზიხარ, იმის სიახლოვესა ჰგრძნობ.

შინ ვბრუნდებოდით. ხელი ხელთ გვეჭირა... რა მშვენიერი, რა აღმამურენი შთაბეჭდილებით ვიყავით შეპყრობილნი. რა გრძნობით სავსე სიტყვებით ჰხატავდა გიორგი ჩვენ სულიერ მდგომარეობას. მე კი ვდნებოდი მისის ბედნიერებით და ვხარობდი მისის სიხარულით. უცებ იმან შესწყვიტა თავის სიტყვა, ვერ დაასრულა აზრი... მე ისე მომეჩვენა, რომ ის გაფითრდა კიდევ.

ჩვენ შეგვხვდა ქალი, რომელიც დაჰყრდნობოდა კაცის მკლავს, ის ყმაწვილი აღარ იყო, სახე მისი მოწმობდა, რომ ოდესღაც მშვენიერი უნდა ყოფილიყო.

როცა დაგვიახლოვდა, ქალმა გიორგის გადახედა უშვიერის, დიდ მნიშვნელოვანის შეხედვით. მისი კაბა გიორგის განგებ შეეხო. გიორგი შეძრწუნებით მოერიდა.

მე ყოველისფერი გავიგე, მივხვდი!

რამდენიმე ხანი ხმა ვეღარ ამოვიღეთ.

— ვინ ბძანდება ეგ ქალბატონი? ბოლოს შევეკითხე მე.

— ეგ ცოლია ერთის ჩემის უნივერსიტეტის ამხანაგისა.

— შენ იცნობ მაგას?

— დიახ, მას აქეთ ძრიელ დიდი ხანია...

გიორგის თითქო გული უწუხდა ჩემ გამოკითხვებზედ, მაგრამ მე შეუბრალებლივ განვაგრძე ჩემი გამოკითხვა.

— შენ ეგ გიყვარდა?

— არა!

ჩემი აღელვება თანდათან მძლავრდებოდა.

— მაშ რა ამბავია? არ ვეშვებოდი მე.

— მე კავშირი მქონდა მაგასთან ამ რამდენიმე წლის წინათ. ეს სიტყვები ისე წყნარად და მშვიდათ წარმოსთქვა

გიორგიმ, თითქო ამბობს: „გუშინ ვახშმად ბატი მომეცა თვესო.“

თვალეები ცრემლებით ამევსო და მწუნარების გრძობამ მთლად შემიპყრო. მე მძულდა, მეზიზღებოდა და ვიტანჯებოდი. ის გაჩუმებული იყო და მოთმინებით ელოდდა იმ ღელვის დაწყნარებას, რომელიც მისმა სიტყვებმა გამოიწვიეს...

რამდენსამე წამში ათასმა ფიქრმა გამიარა თავში. მე ვერ წარმომედგინა, თუ როგორ მოხდა, რომ არასოდეს არ მეკითხნა იმისთვის წარსული მისი ცხოვრების ამბავი, დაბრმავებულის ჩემის პირველის სიყვარულით, მეგონა, რომ ისიც ხელ შეუხებელი იყო.

ის უხირად მარწმუნებდა, რომ ღღემდინ არავინ ჰყვარებია. მე კი იქამდინ გულ-უბრყვილო ვიყავ, რომ ვერ წარმომედგინა თუ უსიყვარულოთ ვისთანმე კავშირი შესაძლებელი იყო იმისთვის... იმისთვისაც ისე, როგორც სხვებისთვის... დიახ უსიყვარულოდ... აი, რაშია სისაძაგლე, ჭუჭყიანობა, სულ-მდაბლობა...

ამ დროს შეფუთვებული იყო ჩემი წმინდათა-წმინდა და ველარაფრით-ლა განიწმინდებოდა ეს შეფუთვებული ჩემი რწმენა...

ღიღხანს მივდევდი ჩუმათ. მე ვებრძოდი ჩემ გრძობას. მინდოდა დამშვიდება. მერე მოვინდომე გამოკითხვა, შეტყობა ყველაფრისა, გაგება დაწვრილებით სუყველაფრისა, სუყველაფრისა... მინდოდა ხელი ჩამეყო იმის გახრწნილ იარაში...

— გიორგი, მიაბე სუყველაფერი, უთხარი მე. იმან აღერსით მიიღო გულზედ ჩემი ხელი.

ის მოელოდა ჩემსგნით გაანჩხლებას, საყვედურს, შეურაცხებას. ის ვერ მიხვდა ჩემ ვაებას, ის დაამშვიდა ჩემმა თავის შეკავებამ და... ჩვენ შუა გაჩნდა უსაშინელესი ნაპრალი.

— დიახ, შენ სუყველაფერი უნდა იცოდე, ჩემო ვერა! მე არაფერს არ დავმალოვ შენთან, სთქვა იმან.

და დაიწყო თავისი ამბავი.

უსამზღორო აღერსით და კეთილის სურვილით მან დასწი-
წკნა ჩემი უმანკო სული და დედამიწასთან გაანადგურა მისის
სიყვარულით აშენებული ჩემი ბედნიერება.

მე ის ღვთაებად მიმაჩნდა, ის კი ისეთივე მომაკვდავი აღ-
მოჩნდა, როგორც სხვა სუყველა მომაკვდავია. აი, რაშია ჩემი
უბედურება და განა ეს საკმარისი არ არის, რომ ფეხით დაი-
თრგუნოს ყვავილები ჩემის ქალწულებრივის აღტაცებისა!

მე ვერ გავიმეორებ სუყველა იმ სისაძაგლეს, რაც კი მე
იმან მამხილა. მე ღონე არა მაქვს ვჩიჩქნო ის ქუჭყი, რომე-
ლიც მისცხებოდა იმას სიყმაწვილიდგან...

ის სცხოვრებდა ისე, როგორც სცხოვრებენ ყველა მამა-
კაცნი. ადვილად შეყრა-კავშირი, უსიყვარულოთ გადაკიდება
პირველ შეხვედრილ დედაკაცთან, ფულით ნაყიდი სიყვარუ-
ლი სუყოველთვის, როცა კი შემთხვევა მისცემდა, ერთი სი-
ტყვიით, სუყველა ის, რაც კი კაცში ჰკლავს მის საუკეთესო
მხარეს და კი არ აკმაყოფილებს არაფრით. ის თავისუფლად, გა-
ბედვით ამხელდა თავის ჩირქიანობას. არც ესმოდა ფასი უმან-
კობისა და ვერც წარმოიდგენდა, რომ საჭირო იქნებოდა
ოდესმე პასუხი ეგო თავის დანაშაულობაში იმ ქალისთვის,
რომელიც სპეტაკივით წმინდა და უმანკო შეეყრებოდა იმას.
არა, ამ ქალს, ამ ქალის სიყვარულს მთელი წლის თავშეკავება
შესწირა და ესეც დიდ მსხვერპლად მიაჩნდა იმას!..

ამაზედ მეტი რა მოეთხოვებოდა. რაც იყო, ის სულ სი-
ყვარულის მოთხოვნილება იყო და ჯან მრთელობის აუცილე-
ბელი... მკურნალნი აუცილებლად სთვლიან... გარდა ამისა,
სუყველა ასე იქცევიან, ის რათუნდა ყოფილიყო უთუოთ ხელ-
შეუხებელი? გაკვირვებული ვარ, როგორ დაესვირნობდი სა-
ლამობით იმასთან ხელ გაყრილი, რატომ ვერ ვიგრძენ ის მამა-
კაცური, პირუტყვეული აღელვებანი...

ჩემი აღშფოთება თანდათან მწვადებოდა და ჰბუგავ-
და მთლად ჩემ არსებას, მოშხამულ გველივით ჰგესლავდა ჩემ
გულს.

ყველა ამას დაუმატა რამდენიმე ბოდიში, ფრიად უბო-
 ყვილო უწოდა ქალის გულს და მთხოვა დამემორჩილებინა
 როგორმე ჩემი გულის ზიზღი.

ტუჩხედ კბილი მოვიჭირე, რომ არ შემეკივლა. გამო-
 თხოვებისას მომეხვია. მე მინდოდა ზიზღით ხელი მეკრა, მა-
 გრამ ვერ გავბედე—ამისათვის მძაგს ჩემი თავი!

მე შევირბინე ჩემს ოთახში, დავეგდე ლოგინზე და სიმ-
 წარით ბალიშს დავეუწყე წიწკნა, ტირილისთვის ჩემი მწუხა-
 რება მეტად მწვაფი იყო. ცრემლები ვერ გაჰბანდნენ იმას.

დიდ ხანს ვირბინე შემდეგ ოთახში, ჩემი ძარღვები უკი-
 დურესობამდე იყვნენ მოშლილნი, ხან ფეხებს ვაპარტყუნებდი,
 ხან ხელებს ვიქნევდი, ერთხელ მუშტიც შემოვკარ ფანჯრის
 შუშას და მის ზრიალს ყური არც კი მივაპყარ. მხოლოდ გან-
 თიადისას დაშოშმინდა ჩემი საშინელი აღელვება ცხარის მღუ-
 ლარებით...

მას აქეთ რამდენმა დღემ განვლო. საათები საშინელის
 კუს ნაბიჯით მიდიან, ჩემი სულის მდგომარეობა უნუგეშოა.

შავი ფიქრები, როგორც მოშხამული ნესტარი, ისე მივ-
 ლიან გულ-გვამში.

გიორგი იმ საღამოს შემდეგ უფრო თამამათ არის, თით-
 ქო რაღაც სიმძიმე შოეხსნა მხრებიდან. ის არც კი ექვობს იმ
 დამსხვრევაზე, რომელიც ჩემში მოახდინა. მე არ შემიძლიან იმის
 დანახვა, ვემალები, არა მსურს მას გაეუზიარო ჩემი მწუხარება!

10 ნოემბერი

ის, რაც წინად მახარებდა, ეხლა მხოლოდ მწუხარებას
 მანიჭებს. ყოველ გვარი ლაპარაკი ჩემს მომავალ ოჯახზე გულს
 მიწუხებს. გიორგის უზომო ტრფიალი მზიზღს, ამ დროს ყო-
 ველთვის თვალ-წინ მიდგანან ის ქუჩის დიაცნი და ქმართა მო-
 ლალატე დედაკაცნი, რომელთაც ის ჩემ წინად ეხვეოდა!

მე მაშფოთებს იმის ყურება. მგონია, ის იმ დროს მე
 თავის ფიქრში ტიტვლად მირდგენს. რაღაც საზარელმა ძაღლამ
 სამუდამოდ წამართვა, მომტაცა წინანდელი გიორგი.

იმას წარმოდგენილი უნდა ჰქონდეს, რომ ჩვენ შორის ჩაჩხირულია იმის წარსული ცხოვრება.

ის მარწმუნებს, რომ თავის უზომო სიყვარულით და უზრახველის ცხოვრებით მომავალში განაქრობს ამ ბოროტს, განაქრობს უთუოდ, თუ საჭიროა, თავსაც გასწირავს ამისათვის...

ზოგჯერ მგონია, რომ დაბრუნდა ჩემში უწინდელი ტრფიალბა... და მზათ ვარ გრძნობით გადგეხვიო. რა სიცხოვლით, რა ძლიერის გრძნობით ჩავიკრავდი გულში, გავათბობდი ჩემის მწვავის სიყვარულით, დავახრჩობდი განუწყვეტელის კოცნით, ტკბილის ალერსით განუქარვებლი იმას შუბლზე აღბეჭდილი მწუხარებას.

მაგრამ აქ მოგონება იმის წარსულის ცხოვრებისა საშინელის სიცხოვლით ამეყუდება ხოლმე თვალეზ წინ და წაშლის ყოველისფერს...

მე მგონია რალაც უნდა მოვიქმედო, რალაც საშინელი, უნდა გადაეწყვიტო რითიმე ეს სულის შემხუთი და გონების შემრყევი მდგომარეობა, არ ძალმიძს განვაგრძელო...

15 ნოემბერი.

მე არ მინდოდა ავყოლოდი გრძნობას, ის ზოგჯერ უსამართლოა, და მოვიინდომე სუყველაფერი შემემოწმებინა გონებით.

მე დავიწყე კითხვა სუყველაფრისა, რაც კი შეეხებოდა მამაკაცთა ცხოვრებას. ვიშოვნე სამეცნიერო წიგნები, სადაც თავისუფლად და ვრცლად იყო ლაპარაკი იმ საგნებზედ, რომელთაც სრულიად გაახუნეს, წარაწყენეს ჩემი იდილები...

ფაქტები, უღმობელი ფაქტები სრულიად ეთანხმებოდნენ ჩემ დარღვეულ წარმოდგენას, იმათ სავსებით გაჰფანტეს ყოველივე დარჩენილი ჩემი ოცნებანი. თუმცა კი სრულებით ვერ შეარყიეს ის ჩემი დაბეჯითებითი რწმენა, რომ ვაჟაკისათვისაც შესაძლებელია უმანკო ცხოვრება, შეუმწიკვლელი წარსული სიყვარულამდე.

ზოგიერთ ამ წიგნთაგანში ცივად და მეცნიერულად აღწერილი იყო ის ავადმყოფობა და ჯანის სიუძღურენი, რა-

მელნიც უცოლო კაცის თავ-შეუკავებლობას მოსდევს ხოლმე აგრეთვე აღწერილი იყო ის გონებრივი და ფიზიკური გადაგვარებანი, რომელიც გარყენილებას მოსდევს ხოლმე.

აქვე ამტკიცებდნენ, რომ მხოლოდ ადრე ქორწინებას შეუძლიან დაიცვას ჯან-სალი და ღონით სავსე შთამომავლობა.

მე გამაკვირვა იმ შემთხვევამ, რომ არც ერთ იმ წიგნში არ იყო მოხსენებული, რომ დედაკაციც საჭიროებს მამაკაცთან დამოკიდებულებას...

15 ნაკმბეკი.

გიორგი როგორც აჩრდილი ისე დამდევს ყველგან და გარს მახვევს თავის სიყვარულს და პატივისცემას. მე კი არ შემიძლიან იმითივე ვუპასუხო. დაღალული, ფერმკრთალი და ყოველგვარ გრძნობიერებას მოკლებული, ვდგევარ მის წინ.

ის ინსტიკტურად გრძნობს ჩემს სასოწარკვეთილებას, მაგრამ უთუოთ ღონე არ მოსდევს მის გასაქარვებლად.

— ვერა, მითხრა ამან გუშინ:— რომ შეიძლებოდეს ამოშლა ჩემის წარსულის ცხოვრებისა, სიამოვნებით მივცემდი მთელ ჩემ მომავალ სიცოცხლეს.

მე ძირს ვიყურებოდი და არც ერთი სიტყვით არ ვანუგეშე. „სულ ცარიელი სიტყვებია“ ვფიქრობდი მე.

იმან კი განაგრძო:— ვერა, დამიჯერე! თვით საზოგადოება ღუპავს ვაჟკაცს, ის არამცთუ არ სდევნის, არ სძრახავს, პირიქით, თვით ანაყოფიერებს და ხელს უწყობს იმ ნიადაგს, რომელზედაც აღმოჩნდებიან ხოლმე ამ გვარნი შედეგნი. დამიჯერე, ჩემო ვერა, ჩვენ არც-კი ვიცით თუ რას ჩავდივართ! პირველსავე შედეგების წლებში ვცვივით ამ ჯოჯოხეთში. ჩვენ ვსარგებლობთ წამებით, ვფრინავთ ყვავილიდგან ყვავილზედ პებელებისაებრ. ბევრი ცუდი, ჭუჭყიანია ამ გვარ ვაჟკაცის ცხოვრებაში...

— რა საჭიროა ფილოსოფია, როდესაც კაცმა თვითონვე შეაფურთხა თავის საქციელს!— მიუგე მე ცივად. არა ვითარმა სიბრაღელობა არ გაიღვიძა ჩემ გულში.

იმის თვალბში ამოვიკითხე უზომო სასოწარკვეთილები და შეძრწუნება.

— ვერა, დაიწყო კიდეც გიორგიმ, — კაცს შეუძლიან განიკურნოს, განიწმინდოს სიყვარულის ბრწყინვალეებით! თავ-განწირული ცხოვრება განაქრობს წარსულის აჩრდილს. უარს ნუ მეტყვი, ვერა, მხოლოდ დამეთანხმე, რომ განახლება შესაძლებელია!

იმის ხმაში ისმოდა მწუხარება და თხოვნა. მე მხრები ავიწიე. ვინ იცის, იქნება მართალიც იყვეს! მე არ მინდა ამაზედ ლაპარაკი.

20 ნოემბერი.

მე ვერა გადამიწყევტნია-რა.

თვალი გადავაფლე ჩვენ დამოკიდებულებას და მაზედ მინდოდა აღმეშენებინა ჩვენი მომავალი.

გუშინ ვკითხე გიორგის!

— შეგეძლო შენ შეგერთო უნამუსო დედაკაცი? იმან შიშით შემომხედა და წყნარად თავი გაიქნია.

მე გავიფიქრე, „განა სუყველა ვაჟკაცი უნაძუსონა არ არიან?“ უთუოთ მიხვდა ჩემნაფიქრალს, ის ისე დაიღრცა, თითქო სილა გაჰკრესო.

23 ნოემბერი.

ჩემი პირადი ტანჯვა თითქო მიმსუბუქდება, როდესაც ვაკვირდები და მინდა შევივინო საზოგადო სენთა მიზეზი. მე ვგონებ მთელის ჩემის არსებით, რომ სუყველაფერი მიღებული და დაწესებული დროთა ვითარებისაგან შეიცვლება და პიროვნებას, ჩვენი აღზრდის პროგრამაში მიღებულს, მის პირად ღირსებას და ძლიერებას შეეძლება გადალახოს, გზა აუქციოს და ნელ-ნელა შესცვალოს ადამიანთა ზნეობად ქცეული ჩვეულებანი. მე ვფიქრობ, რომ სქესებრივი ეტიკის მოთხოვნილებანი მიადწევენ იმ დრომდინ, როდესაც ვაჟკაცობა გამოისახება მამა კაცის მხრით არა თავდაუქერელ გარყენილებაში, არა-

მედ უზაკველ ცხოვრებაში, იმ გვარ უზაკველში, როგორიც მოეთხოვება ღრმას და ძრიელ სიყვარულს, რომლისათვისაც არავითარი ზვარაკი გასაჭირი არ არის.

მაშინ დედაკაცი აღარ იქმნებიან მხოლოდ სქესებრივის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად განწესებულნი და აღარ გაისყიდებიან მოედანზედ სხვა სავაჭროსთან ერთად; მაშინ დადგება ხანა უკეთესთა და უმაღლესთა იდეალთა სატრფიალო. უმაღლესი ბედნიერება პატიოსანის ცხოვრებისა კაცის და ქალის კავშირისა, რომელიც ეხლა ხვედრია მხოლოდ რჩეულთა, თან-და-თან გახშირდება და მოვა დრო, როდესაც მას შეიგნებს მთელი კაცობრიობა.

მზის სხივებიც ხომ ჯერ მთის მწვერვალებს მიადგებიან ხოლმე და მხოლოდ შემდეგ ჩამოდიან ქვეით და ქვეით მინდორ-ველებსაკენ, ბოლოს დამყაყებულ ქაობსაც მიადგებიან...

25 ნოემბერი.

მე დღეს გამაზომეს საგვირგვინო კაბა. სამი კვირის შემდეგ ჩემი ქორწილია. წინათ ეს აზრი წარმომიყენებდა უტკებლ ფიქრთა მორევს, ოცნებათა მშვენიერ სიზმრებს...

ეხლა კი მეშინიან იმ დღისა. სუყველა ის, რაც მე მიმაჩნდა უმაღლეს ბედნიერებად, განჰქრა, წაიღო ნიაღვარმა ჩემის უზომო მწუხარებისამ.

ეხლა ყოველ ჩემ ძარღვის ცემაში ვხედავ მხოლოდ ცუდს, საზიზღარს...

ზოგჯერ მგონია, რომ მე თვით გავჰუჰყიანი ამ დაუშრობელ ფიქრთა მორევში.

გიორგი ჰგონობს, რომ ხელიდან ვეცლები. ის ვერ ჰხედავს ხელი შემახოს.

ხანდისხან იღვიძებს ჩემში აღგზნებული სურვილები და თითქო უნდა მოვლბე...

მაგრამ, აქ წარმომიდგება სურათი იმის წარსულის ცხოვრებისა და მთლად მოვიშლები, უღმობელი ვხდები...

ამ წამებში მე ვგრძნობ, რომ არ შემძლიან გიორგის ცოლობა ვიკისრო.

აი, როგორ არის დაფლეთილ-დაწიწკნილი ჩემი სული და რა სასოწარკვეთილებამდღა მიღწეული ჩემი მდგომარეობა.

29 ნაკმბერი.

დღეს მე ქალაქ გარედ გაველ და უმიზნო ხეტიალის დროს შევხვდი თმა-ხუჭუჭა გოგოს. ის მოწყალებას თხოულობდა; იმის თვალები მიყურებდნენ ისეთის მუდართ, თითქო უსიტყვოთ უნდოდა გადმოეცა მთელი თავის მწუხარება და ეთხოვნა ნუგეში.

მე რაც კი მქონდა თან, სულ მივეცი.

იმან მითხრა: „ღმერთმა დაგასაჩუქროსო“. იმის ბავშური ხმა სუსტი და მწუხარე იყო... საშინელმა სიბრაღულმა შემიპყრო, დავიხარე და ალერსით თავზედ ხელი გადაუსვი ამ საბრალო ქმნილებას.

თმა-ხუჭუჭა გოგომ ტირილი მორთო და ხელებზე დამიწყო კოცნა... რამდენი გრძნობა იყო მადლობისა ამ ტირილში... იმას ჩემმა ალერსმა ბედნიერების სხივი მიაფინა...

მე სიამოვნებით დაედგებოდი იმის ალაგას და ხელს გავიშვერდი თვალეზ ცრემლიანი და ხელ აპყრობილი ზეცისკენ... ვთხოვდი სიწრფელეს, ძრეილებას დასულის სიმშვიდეს... რომ შესაძლებელი ყოფილიყო ამ უმანკო ბავშვის სული ჩანერგილიყო ჩემ გუნებაში...

მაგრამ ვინ მომცემდნათხოვნს, ვის ესმის, ან ბევრს ესმის თავისი სულის სიგლაზაკე? გამვლელნი თითქმის ყველანი კმაყოფილნი სჩანან თავის ერთფეროვნობით... უარარაობით...

1 დეკემბერი

დღეს გიორგის გამოსათხოვებელი წერილი მივწერე. იმისთანა წერილი, რომელშიაც სტირი და მოსთქვამ შენი ტანჯვის ძლიერებას და ყურს კი არ უგდებ მათ მნიშვნელობას. მრავალი სიტყვა დაიწერა იმ დაკარგულ ბედნიერებაზედ, რომე-

ლიც საუკუნოთ მოიშალა ჩვენთვის, იმ ფეხით გაქედილ იმედებზედ, რომელნიც შედეგნი იყვნენ უგუნურებია და უხასიათობისა და სხვა მრავალი ჩვეულებრივი საბოდიშო და სასაყვედურო ფრაზები ამ შემთხვევაში...

მე თითონ შემრცხვა ჩემის ნაწერისა და მაშინვე დავგლოჯე.

ამ წამში თითქო დავძლიე ჩემი გრძნობა.

მე მინდა გამოვფხიზლდე ამ ჩემის საშინელის ექვიანობისაგან, მინდა ღონიერი ვიყვე და დავძლიო ჩემი თავი, მინდა ბედნიერი ვიყვე, შთავინთქა სიყვარულში და არა მოვთხოვო-რა საყვარელს სამაგიეროდ. მინდა, როგორც მზე ერთ გვარად ანათებს ყოველ ცხოველს და არაფერს სამაგიეროს არა სთხოვს, ისე მე მინდა მივეცე გატაცებით, უფიქრელად...

რა სუსტი და პატარა იყო აქამდინ ჩემი სიყვარული! იქნება იმაშია ამის ძლიერება, რომ უნდა გადააბიჯოს ჩემის გვამის ნაფერფლარს...

2 ლექსებური

მე კმაყოფილი ვარ ჩემის გადაწყვეტილებით. ის იქნება ჩემი სიყვარულის ძლიერების წინდათ. ყოველი სიწვრიმალე და სიმდაბლე გამშორდნენ მე. დედაკაცი თვალში მალღდება მაშინ, როდესაც იტანჯება და ამიტომ თუ სტანჯვენ იმას ასე შეუწყვეტლივ!

4 ლექსებური

ბინდისას ჩემ ოთახში შემოვიდა გიორგი და ფანჯარასთან მტირალი მნახა.

ცრემლები მიმსუბუქებდნენ მწუხარებას, მამშვიდებდნენ. ის უთუოთ მიხვდა ჩემ მდგომარეობას და უსიტყვოთ გამამხვია, მიმიკრა გულზედ. იმის კოცნა მიდაგავდა სახეს. მიაღერებდა უზომო ტკბილის და თან გიჟურის სიტყვებით. მერე დაიჩოქა და მთხოვდა სიყვარულს, მემუდარებოდა დავიწყებისთვის მიმეცა იმისი ბნელით მოცული წარსული.

— ვერა—მეხვეწებოდა ის,—ნუ მახდევინებ მარტო მე მთელ სოციალურ შეცოდებას! ნუ მომკლავ, ნუ წამართმევ სიცოცხლეს, საზოგადოების დანაშაულის და გარყვნილებისათვის! შენ მხოლოდ და მხოლოდ შენ მამხილე ყველა ეგ... რომ სუყველა დედაკაცი ჰფიქრობდეს შენ გვარად, მაშინ სულ სხვა ნაირად მოეწყობოდა კაცთა სიცოცხლე. შეიძლება დადგეს ისეთი დრო, როდესაც ვაჟკაცი ისე გაუფთხილდებიან თავის უმანკობას, როგორც წმინდათა წმინდას. გარყვნილი ცხოვრება უთუოთ მოისპობა, უთუოთ!

ეხლა კი, ჩემო ვერა, ნუ მომიღებ ბოლოს, გამოიგლიჯე შენის წარმოდგენიდან ეგ საზიზღარი წარსული. გემუდარები, ვერა, გესმის?

ის მომეხვია მუხლებზედ და მთლად თრთოდა იმისი სხეული...

ნელა და გრძნობით შევეხე იმის შუბლს... მერე თავზედ ხელი გადაუსვი...

— ვეცდები! ვუთხარი.

იმან თავი მიაყრდნო ჩემ გულს და მწარედ აქვითინდა...

5 დეკემბერი

ჩვენ დავიჭირეთ პატარა, მაგრამ ლაზათიანი ოთხი ოთახი მეოთხე სართულში, რომელიც მდებარეობს მიწყნარებულ ქუჩაზე.

მოწყობილება ჩვენის სადგომისა მთლად შეესაბამება გიორგის მხატრობრივ გემოვნებას. სუყველგან სისადავეა, თვალის ამქრელი ფერადები არსიდგან მოსჩანს. იმას არ უყვარს არც მყვირალა როკოკო და არც გამონაქეთული ბაროკო—სუყველგან დალაგებული ინგლისური სტილის ზოლია გავლებული.

კედლებზედ ჩამოკიდულია ძველი ხელოვნების ნამოკმედარნი: ლეონარდო, ბელინნი, ბოტიცელი და სხ. საყვარელნი შემომქმედნი გიორგისა და კოპიო „მკვდარის კუნძულისა“ ბეკლინისა...

ხელოვნება მიყვარს, მაგრამ ზოგჯერ მგონია, რომ ის საჭირო არ არის. ის თითქო უნდა შეადგენდეს გემრიელ ლუქმას მხოლოდ კუჭთ მოყვარეთათვის. უკანასკნელი კი ყოველთვის ბედნიერათ გამოიყურებიან....

ზოგჯერ ჩუმთ გავიპარები ხოლმე ამ სადგომში... სრულიად მარტო... აქ მე საშინელის დაკვირვებით მსურს გავითვალისწინო შორეული ჩემი მომავალი...

მეშინიან იმ წამის წამოყენებისა, რომელიც რამდენიმე დღის შემდეგ.... რამდენიმე დღე....

და მაშინ...

ერთი ოთახი სრულებით ცარიელია...

დღეები ჩემი თვალების წინ ისე მიდიან, როგორც გამოუცნობი წერტილები. ყოველ მათგანს შეუძლიან მომიტანოს რაიმე მოულოდნელი, საოცარი ან ახალი... მეხანიკურად ვასრულებ ყოველ ჩემ დღიურ საქმეებს, მეხანიკურად ვფიქრობ ჩემ მუდმივ განუყრელ ფიქრებზედ.

ზოგჯერ მგონია, რომ ჩემი გრძნობიერება ორათ იყოფა: ერთი იმათგანი ყურს უგდებს, მეორე კი გრძნობს და იტანჯება. ერთი დაუზოგველად სჯის მეორეს... უკანასკნელი იწვის უიმედობით. ერთი თავის უარაარაობით ეგოისტი და ცრუა... მეორე—წრფელი და სამართლიანი.

ორთავ ეს მებრძოლნი მხარენი ჩემის მგრძნობიარებისა იხლართებიან ერთ-ერთ უარის ყოფაში და ჩემში ახდენენ საშინელ მღელვარებას.

ყურის მგდებელი მეუბნება: „დაემორჩილე, რადგან გიყვარს“ და მტანჯელი: „უარაჰყავ, რადგან გიყვარს!“

აი, ჩემი ცხოვრების რყევა, გაუთავებელი ქანაობა ზემოდან ქვემოთ... გიორგიცხულის შფოთვით არის შეპყრობილი.. იმედებით საზრდოობს პატარა ბავშვივით, ეძლევა ზმანებას ბედნიერებისას და სიყვარულისას.

ეს რწმენა სასწაულთ - მოქმედებაში კაცის ცხოვრების ბერკეტი.

10 ლექსები.

არაფერი არ მამშვიდებს, არაფერი არ მამხიარულებს. მე დავკარგე ნიჭი სიცოცხლის მიზნის შეგნებისა.

სახლში ვერ დავმჯდარვარ, თითქო ვიღაც მდევნის იქიდგან, და ქუჩა-ქუჩა დავწანწალებ.

უაზროთ, უსაქმოთ დავეხეტები ხალხში, მეხანიკურად ვჩერდები მაღაზიის ფანჯრებს წინ, ან უგრძობლად ვუყურებ პირში გამვლელ-გამომვლელს.

ზოგიერთა აზრი მქვალივით გამეხიდება და მისერავს გულს. ჩემ გარშემო ცხოვრება დულს, ეკიპაჟები დარბიან, ვაჭარნი ყვირიან, ადამიანები იღვწიან...

დედაკაცები, გადაშვლებილი შლიაპებით, რომელთა ქვე-შიდგან „უბრიალევენ თვალებს“ ყმაწილ კაცებს...

ჩემში იღვიძებს რაღაც სიაკვაცე... უთუოთ ესენი სულ იმისთანანი არიან... ამასთანაა.

ვაქვაცნი მიყურებენ უნამუსოთ, ლირფად.

ეს ყურება ჩემზედ ისე მოქმედობს, როგორც მახათის წვერის ჩხვლეტა...

უწინ დავდიოდი ქუჩებში და რაღაც გამოურკვეველი ბურუსი ჰფარავდა ჩემგნით ამ ცხოვრების სისაძაგლეს... ეხლა-კი?

ეხლა-კი სუყველაფერი ეხამუხება ჩემ ღირსებას. სუყველაფერი ჩამძახის შეურაცხყოფას...

ცხოვრებამ დამიპყრო, დამიმორჩილა.

მე სრულიად მარტო ვარ... მარტო, როგორც იანგანი.

11 ლექსები.

დღეს ხელი ვკარი გიორგის, როდესაც იმან ჩემი გადახვევა მოინდომა. ასე მეგონა უცებ დავინახე მეთქი მთელი მისი სულიერი კუთხეები, სადაც დასტა-დასტად ელაგნენ წარსული ცხოვრების ქუჩკები.

თითქმის ხორც - შესხმულს მოჩვენებასავით წარმომიდგა ის სურათი, როდესაც ის ფულით ყიდულობდა ალერსს. იმის

თვალეები სწორეთ ისევე ბრწყინავდნენ, როგორც ესლა, იმისი ტუჩები ისევე სწვავდნენ, იმის სახეს ისეთივე გამოხატულობა ჰქონდა, როგორც ნასყიდის დედაკაცის გადახვევაში.

ეს მოჩვენება საშინელის ძლიერებით აღიბეჭდა ჩემ ტვინში. მე მინდოდა დამემცირებინა გიორგი, ჩამომეგდო იმ ტახტიდგან, რომელზედაც ის შეაყენა ჩემმა სიყვარულმა.

იმან თითქო წამპილწა იმ კოცნით, რომლითაც აბედივით სწვავდა თავის სიყმაწვილეს.

მე შეურაცყოფად მიმაჩნდა იმისი სურვილები, იმისი მრავალჯერ გამოცდილი აღერსი, იმისი სხვაზედ დახლოვნებულ ზვევან-კოცნა.

იმისი განძახვანი შეუწყნარებელნი იყვნენ, ისინი თითქო ბრიყვული, უნამუსო და შემარცხვენელნი...

ის წავიდა ჩემგანთ საშინელის მწუხარებით. აქ მე დავრწმუნდი, რომ ყოველი კავშირი ჩვენის დაახლოვებისა და ერთად ცხოვრებისა სამუდამოთ გაწყდა და ამის გამო ჩემი სიცოცხლის საჭიროებაც მოისპო.

მე არ ძალმიძს დავიჯერო იმის სიყვარული და იმის ერთგულება.

განახლება და განწმენდა, უსირცხვილოთ გატარებულ სიყმაწვილის შემდეგ, შეუძლებელია. ყოველგვარი რწმუნება ამის შესახებ მხოლოდ ფუჭი სიტყვებია...

შეუძლებელია ერთის გაწევით ამოგლიჯო შენის სხეულიდან ის სენი, რომელიც დიდის ხნის ვარჯიშობით ძვალსა და რბილში გამჯდარია.

შეიძლება გაიფხიკოს გარეგანი კანი, მაგრამ ის კი, რაც შეუერთდა სისხლს და რამაც დაუარა ყოველ კუთხეს არსებისას, აღარასფრით აღარ ამოირეცხება, არ ამოიგლიჯება... სუყველა ეს ბევრით უფრო ღრმად არის წასული ბედნიერებაზედ... სუყველა ეს ცხოვრების შუალამისას გაიღვიძებს და თავის სამარიდგან გაიწვდის ხელებს... თავის მოშხამულის სუნთქვით მოსწამლავს ახლად გაჩენილ სიხარულს...

დღეს თავში როგორც ელვამ, ისე გამირბინა საშინელმა ფიქრმა...

13 ღკემბერი.

მე საშინლად მაწუხებს ის ფიქრი, რომ დედმამის სანუგეშებლად ყველაფერი უნდა მოვითმინო? განა მოვალე არა ვარ იმათთვის ყოველივე ავიტანო?... მაშინაც კი, როდესაც უნდა გამოვესალმო ჩემი სიცოცხლის საუკეთესო იმედებს?.. განა იმათი სიყვარული უმადურობით უნდა გადავიხადო? ამაშია ჩემი უწმინდესი მოვალეობა! მძიმე ცოდვას არ ჩავიდენ, რომ იმათ ხელიდან გამოვეცალო?

ჩვენ შეკრულნი ვართ საშინელის კავშირით, რომელიც ნებას არ გვაძლევს თავისუფალის მოძრაობისას. ყოველი წვრილმანი გვიმორჩილებს ჩვენ და ჩვენი სურვილი მთლად მის განგებაშია. ჩვენ თითქო, ცოცხალი ადამიანები კი არა, რაღაც მოძრავი მანქანები ვართ... და პროგრესის მსაჯულებს კი გვიწოდებენ... მწუხარება კი თან-და-თან, უფრო და უფრო მიწუხებს გუნებას, სულს მიხუთავს...

საშინლად ვიტანჯები ამ ბრძოლისაგან. მეტი ღონე აღარა მაქვს. არ ძალმიძს თავის შემავრება, ბედის სიმუხთლე ჩემდამი აუტანელია...

იქნება ჩემ მშობლებს აუტანლად გაუხდეთ ის ვარამი, რომ მე ასე უმწეო ბედშავად დავრჩე სამუდამოდ და განუყრელად ვწამლავდე მათ სიცოცხლეს უსიხარულოდ და უიმედობით შთომილი? მერე ასრე ადრე, ასე ყმაწვილი...

14 ღკემბერი.

ჩემი საქმე წასულია. აღარ მაქვს სურვილები, აღარც იმედი, აღარც სულის სიმძლავრე... სუყველაფერი მოისპო ჩემში...

ჩემ სულში გამეფებულია საშინელი, უსამზღვრო სიცარიელე... მე მხოლოდ გაბედვით ვუყურებ ჩემ მომავალს. არაფრისა არ მეშინიან. წარსულთან ყოველი ანგარიში გათავებუელია. უკან გამობრუნება ჩემთვის შეუძლებელია.

მე ვესალმები იმ ჰაერს უვარგისობისას, რომელიც შეადგენს ერთად-ერთს ნავთსაყუდელს ჩემის წრის ქალებისას. მე

არ ვემორჩილები იმ წეს-წყობილებას, რომელიც ნელ-ნელა გაჰყინავდა პიროვნებას.

მე ვემორჩილები ჩემ გატაცებას, რომელიც საუკეთესოდ მიმაჩნია სხვა სუყველა ჩემ გადაწყვეტილებაზე.

მე ქვა ვარ, რომელიც მალლიდან ჩამოვარდა.

ძალა ჩემის უიმედობისა და უმიზნო ცხოვრებისა ძირს მიწვევს, კაცი, რომელიც მე მიყვარს, არ შემოდლიან მოვატყუო.

არ შემოდლიან იმისი გავხდე, იმისი ხვეენა ზიზღს იწვევს ჩემში, მე ვერ შევძლებ იმის გვერდით არსებას... განუყრელად ჩვენ შუა იქნება იმისი წარსული... თუმცა ჩემი სიყვარული იმისადმი ისეთივე ღრმაა და ძლიერი.

რაკი არ შემოდლიან მასთან ცხოვრება და ანჯ უამასათ... მაშ ერთად ერთი გზა-ლა დამრჩენია...

როდესაც ეს გადავწყვიტე, სრულიად დავმშვიდდი. ჩემი მოვალეობის შეგნებამაც მშობლებისადმი კი დაჰკარგა თავისი მწვაფი ხასიათი.

ის ხალხი, რომელიც ჩემ აზრს სთვლიდნენ უსამზღვრო შეცდომათ და ის ვაჟკაცი, რომელნიც მასხარაობდნენ ჩემ საქციელზე, წამით მაინც შეჩერდებიან და შეინანებენ, როდესაც გაიგებენ ჩემ გადაწყვეტილებას.

ზოგი წრფელი და უმანკო დედაკაცი-კი, როდესაც წაიკითხავს წიგნს ჩემის ცხოვრებისას, მიმიხვდება კიდევ... იქნება კიდევ შეიგნოს და გამოსცადოს.

თუ ჩემის სიკვდილით ერთ აგურს მაინც ჩავურთავ იმ დიადს შენობას წმინდის და მშვენიერის მომავლისას, მაშინ აღარ შევინანებ, რომ ჩემმა ცხოვრებამ უმიზნოდ და უმნიშვნელოდ გაიარა.

ქკ. გაბაშვილისა.

«ხალხის მტერი»

ანუ

ექიმი შტოკმანი

ხუთ მოქმედებაანი დრამა ჰენრიხ იბსენისა*)

მოქმედება მეორე

(ექიმი შტოკმანის სასტუმრო ოთახი, სასადილო ოთახის
კარები მიხურულია. დილა).

- ქ. შტოკმ. (გამოდის სასადილო ოთახიდან, ხელში დაბეჭდილი წე-
რილა უჭირავს. შივა მარჯვნივ ზირველ კარებთან და შე-
იხედება). ტომას აქა ხარ?
- ექ. შტოკმ. (იქიდან) ჰო, ეს არის ეხლა დაგბრუნდი. (გამო-
დის) ეგ რა არის?
- ქ. შტოკმ. წერილია შენი ძმისგან (გადასტუმს წერილს).
- ექ. შტოკმ. ჰოო? მაჩვენე! (გასწინის და ჰკითხულობს)... ამასთან
შენ ხელნაწერსაც გიბრუნებ... (თავისთვის ჰკითხუ-
ლობს).
- ქ. შტოკმ. რაო, რასა გწერს?
- ექ. შტოკმ. (წერილს ჯიბეში იდებს) არაფერს; იწერება შუა-
ღლისას მე თითონ შემოვივლიო.

*) იხ. „მომბის“ მე-4 №-რი 1903 წ.

- ქ. შტაკამ. მაშ არ დაგავიწყდეს დანიშნულ დროს შინ დახვდე.
- ექ. შტაკამ. რასაკვირველია. მე ჩემი დილის სამუშაო რაცა მქონდა, გავათავე კიდევ.
- ქ. შტაკამ. ნეტა ვიცოდე როგორ შეხედავს პეტრე მაგ აღმოჩენას?
- ექ. შტაკამ. აი, მალე გავიგებთ. ლაპარაკი არ უნდა, რომ არ გაეხარდება, რადგან მე აღმოვაჩინე და არა იმან.
- ქ. შტაკამ. მაშ შენც მაგისი გეშინიან?
- ექ. შტაკამ. გულში კი გაეხარდება, მაგრამ პეტრეს არ უყვარს, როცა ქალაქის სასარგებლოდ და საკეთილდღეოთს ხვანიც იღვწიან და მუშაობენ.
- ქ. შტაკამ. იცი რა ვითხრა, ტომას? მე მგონია, რომ მაგ ახალი აღმოჩენის პატივი და სახელი შენ თავისუფლად შეგიძლიან იმასაც გაუზიარო. განა არ შეგიძლიან სთქვა, რომ პირველად ამ გამოკვლევების აზრი ჩემმა ძმამ მომცაო?
- ექ. შტაკამ. ჩემთვის სულ ერთია; მე მაგაებს არ გამოვუღდები. ოღონც საქმე როგორმე მოგვარდებოდეს და გასწორდებოდეს დროზედ.
(მორტენ კილი ღერეუნიდან შემოიხედავს, ეშმაკურად იღიძება, თითქოს ეკითხება: მაშ მართალია სუვევეჯათურაო?)
- მორტენ კილი. მაშ... მაშ ეს სუყველაფერი მართალია?
- ქ. შტაკამ. (შეგებება) თქვენა ხართ, მამა?
- ექ. შტაკამ. აა, ჩემს სიმაშრს გაუმარჯოს, როგორა ბრძანდებიო?
- ქ. შტაკამ. მობრძანდით, მანდ რაღასა სდგეხართ?
- მორტენ კილი. შემოვალ თუ მართალია, თუ არა და წავალ, არა მცალიან
- ექ. შტაკამ. რა, რა უნდა იყვეს მართალი?
- მორტენ კილი. აი მილები შესახებ რომ ლაპარაკობენ. მითხარით მართალია?
- ექ. შტაკამ. რასაკვირველია, რომ მართალია, მაგრამ თქვენ როგორღა გაიგეთ?

მორტენ კილი (შემოდის). დილას პეტრა სასწავლებელში მდენილიყო და ჩემთან შემოიარა...

ექ. შტაკამ. ჰოო?

მორტენ კილი. ჰო და სუყველაფერი იმან მიაშბო. ჯერ არ დავიჯერე, მეგონა ხუმრობს მეთქი, მაგრამ მამაგონდა, რომ პეტრას ხუმრობა არ უყვარს...

ექ. შტაკამ. ხუმრობას, რასაკვირველია, არ იკადრებდა, ეგრამ გაფიქრებინათ?

მორტენ კილი. რას იზამ, ეს ქვეყანა ისეთია, რომ ვერავის დაუჯერებს კაცი. სანამ მიხვდები და გაიგებ რაშია საქმე, ისინი გაგაგიჟებენ კიდევ. მაშ მართალია, მართალი, ჰა?

ექ. შტაკამ. მერე რა არის აქ გასაკვირველი? დაბრძანდით (დავანსუდ დასვამს) რა ბედნიერებაა ქალაქისათვის, ჰა?

მორტენ კილი. (სიცილს იკავებს) ქალაქისათვის ბედნიერებაა?

ექ. შტაკამ. ბედნიერებაა მაშ რა არის, რომ შეცდომა დროზედ აღმოვაჩინეთ: ეხლა შეიძლება გასწორდეს კიდევ საქმე.

მორტენ კილი. (მოგონებ წინათ) მაშ, მაშ მართალია, დიდი ბედნიერებაა! არა რა მომავონებდა, თუ თქვენ ეგრე კარგა უგდებდით თქვენ ძმას ხრიკსა?

ექ. შტაკამ. როგორ? როგორ თუ ხრიკსა?

ქ. შტაკამ. რასა ბრძანებთ, მამავ!

მორტენ კილი (კვანსუდ დაეუბნობა და ექიმს თვალს უშვრება). არა, რაშია საქმე? მილებში რალაც მწერები შემძვრალანო?

ექ. შტაკამ. ჰო, ინფუზორიები...

მორტენ კილი. ჰო, პეტრა ამბობდა ძალიან ბევრი შემძვრალა, მთელი მილიონებით დაითვლებიანო.

ექ. შტაკამ. მართალი უთქვამს, მათი დათვლა შეუძლებელია.

მორტენ კილი. და ვერც ვერავინ დაინახავს, ჰა?

ექ. შტაკამ. ვერავინ დაინახავს, თუ...

მარტენ კილი (ჩუმაღ ხითხათებს). დასწყევლოს ეშმაკმა, ^{მის} თანა კარგი რამე მე ჯერ თქვენგნით არ გამოგონია.

ექ. შტაკმ. რის თქმა გსურთ, რომ ვერ გამოგია.

მარტენ კილი. ნუ თუ დარწმუნებული ხართ, რომ თქვენი ძმა დაგიჯერებთ.

ექ. შტაკმ. აი, მალე გავიგებთ.

მარტენ კილი. თქვენა გგონიათ პეტრე ვგრეთი სულელია?

ექ. შტაკმ. მე დიდი იმედი მაქვს, რომ მთელი ქალაქიც დარწმუნდება ჩემს სიმართლეში და ექვიც კი არავის დარჩება.

მარტენ კილი. მთელი ქალაქიო? არ ვიცი, არ ვიცი! ამას კი ვიტყვი ახია იმაზედ. ეს კაი გაკვეთილი იქნება იმისთვის. იმათ ეგონათ ბებრებს ჭკუა აღარა აქვთო და ქალაქის მმართველობიდან გამოგვაძიეს, უვარგის ძაღლებსავით გამოგვრეკეს. ეხლა ჩვენი დღესასწაულიც მოვიდა. აბა თქვენ იცით, შტაკმანო, არ დაუვარდეთ.

ექ. შტაკმ. კი, მაგრამ...

მარტენ კილი. ნუ დაუვარდებით მეთქი, მე გეუბნებით (წამოდეგება) თუ თქვენ ქალაქის თავს და იმის პარტიას როგორმე დაამარცხებთ, მე ასი ტალერი შემიწირავს ლარიბების სასარგებლოდ.

ექ. შტაკმ. ეგეც კეთილი საქმეა.

მარტენ კილი. რასაკვირველია, მე იმდენი შეძლება არა მაქვს, რომ ესრე ვფანტავდე ფულებს, მაგრამ თუ თქვენ გაიმარჯვებთ მეთქი, ვიმეორებ, მე ორმოცდაათ ტალერს შევსწირავ საშობაოდ ლარიბების სასარგებლოდ.

(დერეფნიდან კოფსტადი შემოდის).

კოფსტადი. გამარჯობათ. (შეჩურდება) ოჰ, უკაცრავად!..

ექ. შტაკმ. არა უშავს-რა, არა. მობრძანდით, ნუ მოგვერიდებით.

მარტენ კაღი (ხითხათებს). ხე, ხე, ხე! ესეც უსათუოდ
საქმის გამოისობით იქნება მოსული?

გაფსტადი. რასა ბრძანებთ?

ექ. შტაკმ. დიად, იმ საქმის გამოისობით მოვიდა სწორედ.

მარტენ კაღი. რასაკვირველია, საქმე ვაზეთის ფურცლებზე-
დაც დატრიალდება. ყოჩად, ყოჩად, შტაკმან! არ
დაივიწყოთ, რაც გითხარით. ეხლა კი მშვიდობით,
დროა შინ წავიდე.

ექ. შტაკმ. რას მიეჩქარებთ, დაბრძანდით, მოვილაპარაკოთ.

მარტენ კაღი. არა, დროა. მაგრად ჩასქიდეთ ხელი, მაგრად!
მე მგონია მოგებაში თქვენ დარჩებით.
(შიადის ქ. შტაკმ. ადიღებს).

ექ. შტაკმ. (იფინის). წარმოიდგინეთ!.. ამ ბებერს ჩვენი ისტო-
რიიდან ერთი სიტყვაც არა სჯერა.

გაფსტადი. იმაზედ ლაპარაკობდა?

ექ. შტაკმ. ჰო, იმაზედ ვლაპარაკობდით. თქვენც იმ საქმეზედ
შემოივლიდით უსათუოდ?

გაფსტადი. დიად, სწორედ იმ საგანზე მინდოდა მომელაპა-
რაკნა, თუ გაქვთ თავისუფალი დრო.

ექ. შტაკმ. რამდენიც გნებავთ, ბატონო. აბა მიბრძანეთ, რაცა
გნებავთ!

გაფსტადი. ქალაქის თავს მოელაპარაკეთ კიდევ თუ ჯერ
არა?

ექ. შტაკმ. არა ჯერ არ მინახავს. საცაა თითონ შემოივლის.

გაფსტადი. გუშინდელს აქეთ სულ ჩვენ ახალ ამბავზედ ვფიქ-
რობდი.

ექ. შტაკმ. მერე?

გაფსტადი. თქვენ, როგორც ექიმს და ნასწავლს, ლაპარაკი არ
უნდა, წყლის გამოსაყვანი მილების საქმე უბრალო
ფაქტათ მიგაჩნიათ; თქვენ არც კი მოგაგონდებო-
დათ, რომ მაგ კითხვასთან ბევრი სხვა კითხვაა შე-
ხორცებული?

- ექ. შტაკმ. ესე იგი როგორ? დაჯექით, მეგობარო. არა, აი
 აქ, დივანზედ
 (გოფსტადი დივანზედ დაჯდება, ექიმი სავარძელში,
 შუაში მაგადას)
- ექ. შტაკმ. თქვენ ბრძანეთ...
 გოფსტადი. გუშინ თქვენა ბრძანეთ, რომ წყალი სხ. და სხ.
 უსუფთაობისაგან მოწამლულიაო....
- ექ. შტაკმ. რასაკვირველია. წყალს მილდელის დაბალი ქაო-
 ბები სწამლავენ.
- გოფსტადი. უკაცრავათ, ექიმო, მე კი მგონია, რომ უბედუ-
 რება სულ სხვა ქაობიდან მომდინარეობს...
- ექ. შტაკმ. სხვა რაღა ქაობებია?
 გოფსტადი. ეს ის ქაობია, რომელშიაც მთელი ჩვენი მუნი-
 ციპალური ცხოვრება ღპება და სუყველაფერს სწამ-
 ლავს.
- ექ. შტაკმ. აი დაგწყველოს ღმერთმა! რაებს ამბობ?
 გოფსტადი. მთელი ქალაქი და მისი საქმეები მოხელეების
 ბრბომ უსინიდისოდ ჩაიგდო ხელში.
- ექ. შტაკმ. მერე, სუყველანი მოხელენი ხომ არ არიან?
 გოფსტადი. მართალია, სუყველანი მოხელენი არ არიან, მაგრამ
 სულ ერთია, რადგან დანარჩენებსაც მათი მხარი უქი-
 რავთ და ისინიც მოხელენი გამოდიან. ეხლა ქალაქში
 შექცეული ხალხის ერთი ჯგუფი მფლობელობს და
 ბატონობს.
- ექ. შტაკმ. კი, მაგრამ, იმავე დროს, რომ ისინი მცოდნე და
 საზოგადო საქმის მოყვარულნი არიან?
 გოფსტადი. დიად, აკი როდესაც წყალი გამოჰყავდათ, დიდი
 ცოდნა და საქმის მოყვარულობა გამოიჩინეს?
- ექ. შტაკმ. რასაკვირველია, არა. მაშინ დიდი სულელობა
 მოუვიდათ, მაგრამ ეხლა ხომ გასწორდება შეცდომა.
 ყველაფერი თავისს დონეზედ დადგება.
- გოფსტადი. თქვენ გგონიათ ასე ადვილად მოხერხდება სუყვე-
 ლაფერი?

ექ. შტაკმ. ადვილი იქნება თუ ძნელი, ხომ იძულებულნი იქნებიან, რომ საქმე გაასწორონ.

გაფსტადა. დიად, ეგ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბექდვი-თი სიტყვაც მოჰკიდებს მაგ საქმეს ხელსა.

ექ. შტაკმ. ეგ სულ მეტი იქნება, ჩემო მეგობარო; მე დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემი ძმა....

გაფსტადა. უკაცრავათ კი, ბ. ექიმო, და მე გადაწყვეტილი მაქვს ეს საქმე ავშალო.

ექ. შტაკმ. გაზეთში?

გაფსტადა. დიად. „სახალხო მოამბის“ გამოცემა სწორედ იმი-ტომ ვიკისრე, რომ ჯიუტ პედანტთა წრე, რომელ-მაც ასე მოურიდებლად ჩაიგდო მთელი ქალაქი და მისი საქმეები ხელში, დამემხო და გამეთახსირებინა.

ექ. შტაკმ. მერე თქვენ თითონ არ მიამბეთ, რა გამოვიდა მაგ სურვილისაგან? კინალამ გაზეთიც დაჰკარგეთ სამუდამოთ და მის გამოცემის ნებაც მოგესპოთ.

გაფსტადა. მართალია; მაშინ ჩვენ იძულებულნი ვიყავით ხმა ჩაგვეწყვიტა და არ გავვეგრძო მათთან ბრძოლა.— ეს პირნი რომ მაშინ დაგვეცა და მათი ავტორიტე-ტი შეგვებღალა, მაშინ მათთან ერთად ჩვენი აბა-ნოების საქმეც უნდა დაღუპულიყო სამუდამოდ. ეხლა კი აბანოებს აღარა უჭირთ-რა და ჩვენ თავისუფლად შეგვიძლიან უმაგიტოთ გაუძღვეთ საქმეს.

ექ. შტაკმ. მართალია, საქმის გაძლოა კი შეგვიძლიან, მაგ-რამ ისიც ნუ დაგავიწყდებათ, რომ მათ ბევრი საქმე გააკეთეს და ასე თუ ისე ჩვენ დავალებულნი ვართ...

გაფსტადა. ყველა მიიღებს ჯეროვანს, მაგრამ ისიც იცოდეთ, რომ ჩემსავით დემოკრატიული მიმართულების პუბ-ლიცისტს არ შეუძლიან ამისთანა შემთხვევა უმნიშვნელოდ დასტოვოს და არ ისარგებლოს მითი. რასა-კვირველია, ჩემთვის სასიამოვნო არ არის, რომ ქალა-ქის თავის ავტორიტეტს სწორედ მაშინ შევეხები და

დავსცემ, როდესაც ამ თანამდებობას თქვენთან
ასრულებს, მაგრამ მე მგონი, თქვენც ჩემი აზრისა
ხართ—ჯერ სიმართლე, ქვეშაობა და მერე სხვა
რაც გინდათ!

ქ. შტოკმ. რასაკვირველია; (აღტაცებით) მაშ რაკი ავრეა!..
გაფსტადი. თქვენ ამ საქმეს ცუდათ კი არ შეხედოთ; ამ შემ-
თხველაში სხვებზე მეტად არ ვინელომძღვანელებ-
ეგოისტიურ მოსაზრებებით და...

ქ. შტოკმ. რასა ბრძანებთ? ვინ რას გეუბნებათ მერე?
გაფსტადი. თქვენც მოგვხსენებათ, ჩამომავლობით მე მდაბიო-
ხალხს ვეკუთვნი და საკვირველიც არ არის, რომ
შემთხვევა მქონდა დავკვირვებოდი და კარგათ შე-
მეგნო მდაბიო წოდების საჭიროება და გამეთვალის-
წინებინა რა უფრო ამძიმებს მის ისედაც მძიმე
უღელს. იმათთვის შეერთება, დაკავშირება საჭირო,
რომ საერთო საქმეებს თითონვე განაგებდნენ—ამის-
თვის კი საჭიროა მათი განათლება—განვითარება და
თვით ცნობიერების გაღვიძება.

ქ. შტოკმ. დიად, მართალსა ბრძანებთ.
გაფსტადი. მე წინდაწინვე დარწმუნებული ვარ, ოლიგარხია
ათას რამეს დამწამებს—ხალხის ამბოხებას, მათს მე-
თაურობას და კიდევ ვინ იცის რამდენს სხვა რამეს,
მაგრამ მე რა? მე რა, თუ სინილისი წმინდა შექნე-
ბა და...?

ქ. შტოკმ. თქვენ არა სცდებით, მეგობარო, მაგრამ მინც...
რა ვიცი... (კარებს აკაკუნებენ) მობრძანდით! (კარებს
გაშინდება მეტამბე ასლასენი. უბრალო, მაგრამ სუფთა
სერთუკშია გამოწყობილი, თეთრი გაღსტუნი ცოტათი
დაჭმუჭნილი ჯეს და ხელში ხელთათმანები და შლიახა
უჭირავს).

ასლასენი (თავს უკრავს). მამატიეთ, ბ. ექიმო, რომ ვებდავ და...

ქ. შტოკმ. (წამოადგება) აა, ეს ასლასენი ყოფილა?

ასლასენი. დიად, მე გახლავართ, ექიმო.

გოფსტადი (წამოდგება). ჩემთანა გაქვთ რამე საქმე?

ასლაკსენი. არა, ბატონო, თქვენთან არა. არცკი ვიცოდი, თუ აქ შეგზვდებოდით. მე პირადათ ბ. ექიმთან ვიხელით.

ექ. შტაკმ. რითი შემძლიან გემსახუროთ?

ასლაკსენი. მართალია, რასაც ბილინგი ამბობს—ვითომ წყლის მილები ცუდათ არიან გაყვანილნი და თქვენ გინდათ შეასწოროთ?

ექ. შტაკმ. დიად, აბანოებისათვის.

ასლაკსენი. დიად, დიად—მე სწორედ მაგისტვის ვიხელით—მინდოდა წინდაწინვე შემეტყუბინებინა, რომ ჩემის მხრით მე ყოველს ღონეს ვიხმარ და ვეცდები ამ საქმეში შემწეობა აღმოგიჩინოთ.

გოფსტადი. (ექიმს) ჰხედავთ!

ექ. შტაკმ. დიდათა გმადლობთ, დიდათ, მაგრამ...

ასლაკსენი. რასაკვირველია, თქვენც მიხვდებით, რომ ცუდი არ იქნება, თუ ჩვენ ღარიბი მოქალაქენი მხარს დაგიჭერენ. ჩვენ ვხლა შეერთებულ უმეტესობას წარმოვადგენთ და, რასაკვირველია, ყოველს საქმეში და ყველგან უარს არავინ იტყვის, თუ უმეტესობა იმისკენ იყვებს.

ექ. შტაკმ. მაგაში ექვის შეტანაც კი არ შეიძლება, ბატონო; მაგრამ მე არა მგონია საქმე იქამდინ მივიდეს, რომ უმეტესობას ან სხვა რამე სახსარს ვეძებდეთ. ეს საქმე იმოდენად ნათელი და უბრალოა სუყველასათვის, რომ...

ასლაკსენი. მართალია, მაგრამ ეს მაინც მეტი არ იქნება; ადგილობრივ მთავრობას მე კარგად ვიცნობ და კარგად ვიცი, რომ მას არ მოსწონს ხოლმე, როცა სხვა ჩაერევა იმათ საქმეებში; ისინი როგორც ცეცხლს, ისრე გაუფრთხიან სხვის აზრს. მე მგონია, მეტი არ იქნებოდა, რომ პატარა დემონსტრაციაც მოგვეხდინა.

გოფსტადა. ეგ ძალიან კარგი იქნებოდა, მეც სწორედ მაგაზე ვფიქრობდი.

ასლაკსენა. მხოლოდ ეს დემონსტრაცია ზომიერებას არ უნდა იყვეს გადაცდენილი, ამაში; იმედი მაქვს, თქვენც დამეთანხმებით, ბ. ექიმო. ზომიერება ყოველი მოქალაქის პირველ და უსაქიროეს ღირსებას უნდა შეაღვენდეს, მე პირადათ ამ აზრისა ვარ და ვიქნები.

ექ. შტოკმ. ეგ ყველამ კარგათ ვიცით, ბ. ასლაკსენ.

ასლაკსენა. დიად, მე დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემი ამგვარი აზრი და მიმართულება ყველამ კარგად იცის ჩვენს ქალაქში. მიღებს კი რაც შეეხება, ეს ჩვენ ღარიბ მოქალაქეთათვის მეტად ღირსშესანიშნავია. ჩვენი აბანოები თავის დროზედ ოქროს მადნათ უნდა გადიქცნენ და, ლაპარაკი არ უნდა, ეს ღარიბ მოქალაქეებს უფრო შეეხება, ვიდრე სხვას...

ექ. შტოკმ. ჰოო?

ასლაკსენა. და როგორც წვერი ლოთობის წინააღმდეგ დაარსებულ საზოგადოებისა... თქვენ, რასაკვირველია, იცით, ბ. ექიმო, რომ მე წვერად ვითვლები ამ პატივცემულ საზოგადოებაში?

ექ. შტოკმ. დიად, დიად.

ასლაკსენა. მაშასადამე თქვენ ისიც კარგათ გეცოდინებათ, რომ მე ძალიან ბევრი ნაცნობები მყავს; და ამასთანავე რადგან ყველა, როგორც ფრთხილს, კანონის და წესიერების მოყვარულ მოქალაქეთ მიცნობს, მე ცოტაოდენი გაგლენაცა მაქვს ქალაქში და ძალაც, თუ შეიძლება ასე ითქვას...

ექ. შტოკმ. ეგ ყველაფერი ვიცი, ჩემო ასლაკსენ!

ასლაკსენა. თუ იცით და უფრო კარგი! მაშ მიხვედრილი უნდა იყენეთ, რომ თუ ვინიცოდაა აღრესის მიერთმევა დაგვიკირდა ან სხ. რაზე, მე ყველაფერს იმას აღვიღლად მოვახერხებ.

ექ. შტოკმ. აღრესიო?

ასლაკსენი. დიად. ყველა მოქალაქე მოვალე არის თქვენი მოღვაწეობისათვის და ქალაქის საკეთილდღეო შრომისათვის სამადლობელი აღრესი მოგართვას, რასაკვირველია, ზომიერება აქაც უნდა იყვეს დაცული, რომ მთავრობას არ ეწყინოს. მაგრამ თუ ფრთხილად მოვიტყევით, მე მგონია, რომ არავის ვაწყენინებთ.

გოფსტადი. სასიამოვნოც რომ არ იყოს იმათთვის, მაინც...

ასლაკსენი. არასოდეს, არასოდეს. ბ. გოფსტად! მთავრობას არასოდეს არ უნდა შეეხო; ვისაც ჩვენს ცხოვრებაში ასე თუ ისე შესამჩნევი ადგილი უჭირავს, იმათ წინააღმდეგ არაფერი არ უნდა დაიწყოს კაცმა. ბევრი ვიტანჯე, ბევრი ვიწამე, ბატონებო, თავის დროზედ და ეხლა კი, მე მგონი, დროა ჭკუაზედ მოვიდე. მაგვარი მოურიდებლობა სიკეთეს არ შეგვამთხვევს. თავისუფალი, მაგრამ კანონით ნებადართული და ზომიერებით წარმოთქმული აზრი არც არავის აწყენინებს და არც თუ საშიშია.

ქქ. შტოკმ. (ხელს აჩემებს) ოო, რო იცოდეთ, ძვირფასო ასლაკსენ, რა სასიამოვნოა, როცა ამისთანა თანაგრძნობასა ჰხედავ მოქალაქეთა მხრივ; ამ ჟამად მე ისეთი ბედნიერი ვარ, რომ ვერც კი გამომითქვამს. ხერესს ხომ არ მიირთმევდი, ბ. ასლაკსენ?

ასლაკსენი. გმადლობთ, მე ღვინოს არ გიახლებით

ქქ. შტოკმ. ლუდს? ლუდსაც არ მიირთმევთ?

ასლაკსენი. გმადლობთ. ბ. ექიმო; მე საზოგადოთ ასე აღრიანად არაფერს გიახლებით. ახლა წავალ და საზოგადოებას მოვამზადებ, ესეც საჭიროა...

ქქ. შტოკმ. თქვენ მეტის-მეტე გულკეთილი ბრძანებულებათ, ბ. ასლაკსენ. მაგრამ მე მაინც არ მესმის, რა საჭიროა მაგდენი მომზადება? მე მგონია, საქმე თავის თავად გათავდება.

ასლაკსენი. მთავრობა არასოდეს არ აჩქარდება, ბ. ექიმო... არა, მე მთავრობას კი არა ვკიცხავ, ღმერთმა დამიფაროს!..

გოფსტადა. ნუ გეშინიან, ხვალინდელ ნომერში ცოტას შეგა ფუტხუნებთ.

ასლაკსენი. ზომას კი არ გადახვიდეთ, ბ. გოფსტად. ეს კარგათ იცოდეთ, რომ თუ ზომიერება არ დაიცევით, არაფერი გამოვა და ვერც ვერაფერს იმათ დავაკლებთ. თქვენ მე დამიჯერეთ და ჭკუას არ წააგებთ! ცხოვრების სკოლაში მე ბევრი გაკვეთილი მიმიღია და ისე შემიძენია ეს გამოცდილება. ეხლა კი გამოვეთხოვები ბ. ექიმს. ის მინც იცით ეხლა, ბ. ექიმო, რომ მდაბიო და საშუალო წოდება თქვენს მხარეს არის და არასოდეს არ გიღალატებთ. შეერთებული, შეკავშირებული უმეტესობა თქვენს მხარეს არის, ბ. ექიმო!

ექ. შტაკმ. გმადლობთ, მეგობარო, გმადლობთ! (ხელს მისცემს) მშვიდობით!

ასლაკსენი. თქვენც სტამბაში მოდიხართ, გოფსტად?

გოფსტადა. ემ წუთას მოვალ; მე ცოტაოდენი საქმე მაქვს კიდევ, გაგათავებ და...

ასლაკსენი. მაშ ნახვამდის!

(თავს უკრავს და შიდას. ექიმი დერეფანში გაქჴევა)

გოფსტადა. (ექიმი წაგა დაბრუნდება) რა აზრისა ხართ მაგაზედ? მე მგონი, მოვიდა დრო, რომ გაუბედაობას, შიშს და ეგრედ წოდებულ ნახევარ ზომებს თავი დავანებოთ და ვაქცაყურად შევუდგეთ საქმეს?

ექ. შტაკმ. თქვენ ასლაკსენზედ ბრძანებთ?

გოფსტადა. დიალ, იმაზედ მოგახსენებთ; ასლაკსენი ძალიან პატიოსანი კაცია, მაგრამ ეგ ერთი იმათგანია, რომელნიც მყრალს ქაობში ჩაფლულან და რომელთაც იმის მეტის-მეტ სიმყრალით თავბრუ დასხმიათ. აქ თითქმის ყველა მაგასა ჰგავს; მაგისთანა ხალხი ყოველთვის ექვში არიან; ეგენი ქარის წისქვილს წააგვანან. დაჰბერავს ქარი და საითაც უნდა, თავს იქით მიუბრუნებს; მუდმივი ექვების და გაუბედაო-

ბის წყალობით მაგვარი ხალხი ერთ ნაბიჯსაც ვერ
წასდგამს წინ.

ექ. შტაკმ. კი, მაგრამ ასლაქენი, მე მგონი, კეთილი სურვი-
ლებით არის გამსქვალული.

გოფსტადი. არის ისეთი რამ, რასაც მე კეთილ განძრახებებზე-
დაც მაღლა ვაყენებ — ეს გახლავთ ვაჟკაციური, დამო-
უკიდებელი მოქმედება.

ექ. შტაკმ. მე სრულიად გეთანხმებით.

გოფსტადი. აი, სწორედ ამიტომ მინდა მე ამ შემთხვევით
ვისარგებლო და ეს კეთილის მსურველნი და გამძ-
რახველნი გამოვადვიძო, შევაშფოთო და თვალები
აუხილო. დროა, დრო, რომ ავტორიტეტების
თაყვანისცემა აღმოვფხვრათ და მოესპოთ ჩვენში.
ამ მიღების საქმემ ყველა ამომრჩეველებს თვალები
უნდა აუხილოს.

ექ. შტაკმ. მაშ კარგი! თუ თქვენ დარწმუნებული ხართ, რომ
ეს საქმე საზოგადოების სასარგებლოდ დაბოლოვ-
დება, იყვეს ისრე. როგორც თქვენ გინდათ. მხო-
ლოდ ნება მომეცით ჯერ ჩემ ძმას მოველაპარაკო.

გოფსტადი. რაც უნდა მოხდეს, მე მაინც ეხლავე მოვამზადებ
მოწინავე წერილს და თუ თქვენი ძმა ამ საქმეში
მხარს არ დაგვიჭერთ...

ექ. შტაკმ. რასა ბრძანებთ? ეგ განა შესაძლებელია?

გოფსტადი. ოო, შეუძლებელი აქ არაფერი არა არის — რა!
მაშინ კი მეთქი...

ექ. შტაკმ. მაშინ მეც სიტყვას გაძლევთ.... აი, ჩემი წერილი;
მაშინ შეგიძლიანთ სულ მთლად დაჰბეჭდოთ.

გოფსტადი. ჰო? პატიოსან სიტყვას იძლევით?

ექ. შტაკმ. (ხელთანაწერს გადასცემს) აჰა, გამომართვით. ყოველ
შემთხვევაში შეგიძლიანთ წაიკითხოთ მაინც და მერე
დამიბრუნოთ...

გოფსტადი. კარგი, იყოს ისე, როგორც თქვენ გნებავთ. ახლა
კი მშვიდობით, ბ. ექიმო.

ექ. შტაკამ. ნახვამდის. აი თქვენ თითონ დაინახავთ, გოფსტად, რომ საქმე ძალიან ადვილად მოეწყობა და ის ზომები, რომლებზედაც თქვენ ოცნებობთ, სრულიად არ დაგვიკირდება.

გოფსტადი. ჰმ... მაგას მალე დაინახავთ.

(თავს უკანა და გადის დერეფნით)

ექ. შტაკამ. (შივა და სსსდილო ოთახში შეიხედავს) კატერინა! აა, პეტრა, მოსულხარ კიდეც?

პეტრა (შემოდის). ეს არის ეხლა მოველი სკოლიდან.

ქ. შტაკამ. (შემოდის) ჯერ არ მოსულა?

ექ. შტაკამ. პეტრე? არა ჯერა; მე და გოფსტადს, დიდი, თათბირი გვქონდა. წარმოიდგინე ჩემმა გამოკვლევამ საკვირვლად გაიტაცა გოფსტადი. ნახე თუ ამ ახალ ამბავს უფრო მეტი მნიშვნელობა არა ჰქონდეს, ვიდრე ჩვენ გვგონია. თუ დაგვიკირდება, მე ჩემს გაზეთს დიდის სიამოვნებით დაგიტოვებო.

ქ. შტაკამ. მაშ უნ გინდა...

ექ. შტაკამ. არა! მაგრამ მაინც სასიამოვნოა იცოდე, რომ დამოუკიდებელი და განათლებული პრესა შენს მხარეს არის და თუ საქმე გასჭირდა, მხარში ამოგიდგება და შენთან ერთად გასწევს უღელს. იცი კიდეც ვინ იყო აქა? მესაკუთრეთა ასოციაციის თავმჯდომარე.

ქ. შტაკამ. ჰო? მერე შენთან რა საქმე ჰქონდა?

ექ. შტაკამ. ისიც ჩემ მხარეს არის. თუ საქმე გასჭირდა, ისიც მე დამეხმარება. იცი, კატერინა, ჩემს მხარეს კიდეც ვინ არის?

ქ. შტაკამ. შენ მხარეს? ვინა?

ექ. შტაკამ. შეერთებული და მკიდროდ დაკავშირებული უმეტესობა.

ქ. შტაკამ. მერე კარგია, განა ეგ შენთვის?

ექ. შტაკამ. კარგიაო? რასაკვირველია, რომ კარგია (დადის ხელების ფშვნიკით) ღმერთო ჩემო, რა კარგია, როცა

ჰგონობ და ჰხედავ, რომ მოქალაქეებთან ძმურად მეგობრულად ხარ დაკავშირებული და ყველანი ერთად იღვწით ქალაქის საკეთილდღეოდ!

პეტრა. ის უფრო დიდი ბედნიერებაა, მამა, როცა ჰხედავ, რომ სარგებლობის მოტანა შეგიძლიან.

ქ. შტაკმ. სარგებლობის მოტანა და მერე ვისთვის? შენი სამშობლო ქვეყნისთვის!

ქ. შტაკმ. ვილაცამ ზარა ჩამოჰკრა...

ქ. შტაკმ. პეტრე იქნება. (კარებს აკაკუნებენ) მობრძანდი! (შემოდის ბურგომისტრა შტაკმანი).

ბურგ. გამარჯობათ!

ქ. შტაკმ. მობრძანდი, პეტრე, მობრძანდი!

ქ. შტაკმ. დილა მშვიდობისა, როგორა ბრძანდებით?

ბურგ. გმადლობთ, გახლავართ ესე... (ქეიშს) შენი წერილი მიღებისა და აბანოების შესახებ გუშინ საღამოს მივიღე.

ქ. შტაკმ. ჰო? მერე წაიკითხე?

ბურგ. წაეკითხე.

ქ. შტაკმ. ჰმ—(ქაღებს შესედავს).

ქ. შტაკმ. წავიდეთ, პეტრა. (გადიან მარცხნივ).

ბურგ. (ზაუზის შემდეგ) შენ მაინც ჩემ ზურგს უკან მოინდომე საქმის ჩაბარება და გამოკვლევები?

ქ. შტაკმ. მაშ რა მექნა? სანამ არ დავრწმუნდებოდი, რომ მართალი ვიყავი, ხომ არ შემეძლო...

ბურგ. ესლა კი დარწმუნებული ხარ?

ქ. შტაკმ. სრულიად. მე მგონი, ჩემი წერილი ცხადათ ამტკიცებს ამას.

ბურგ. ისიც გადაწყვეტილი გაქვს, რომ შენი გამოკვლევა როგორც ოფიციალური საბუთი, აბანოების აღმინის ტრაცის წარუდგინო?

ქ. შტაკმ. რასაკვირველია. წარუდგენ თუ არა, ამ საქმეს, აღრე თუ გვიან, ხომ მაინც უნდა შევეუდგეთ და რაც ჩქარა იქნება, ის უფრო უკეთესი.

- ბურგ.** შენს წერილში ჩვეულებრივი მძლავრი სიტყვებისათვის მივიმართავს ისევ. სხვათა შორის, შენ ამბობ, ჩვენს სტუმრებს, რომლებიც მოსარჩენად მოდიან ჩვენთან, ჩვენ იმისთანა შხამით ვუმასპინძლებით, რომელმაც ადამიანის სხეულზე ნელ-ნელა მოქმედობს, მაგრამ ბოლოს კი მაინც სიკვდილს არ ააყენებ.
- ექ. შტაკმ.** მაშ იმისთანა წყალს სხვა რა უნდა უწოდო, პეტრე? არა, შენ წარმოიდგინე მოწამლულ-მოშხამული წყალი სასმელად და საბანებლად! მერე ვის ვაძლევთ ამას? იმ უბედურ ავადმყოფებს, რომლებიც ასე უსაზღვროდ გვენდობიან და მოსარჩენად აუარებელ ფულსა ჰხარჯავენ!
- ბურგ.** ბოლოს ის დასკვნა გამოგყავს, რომ მილდელის გასაწმენდათ და გასასუფთავებლად უსათუოდ საჭიროა დიდი არხი გავიყვანოთ და წყლის მიღები გადავაწყუთოთ.
- ექ. შტაკმ.** მაშ სხვა რა ღონე შეიძლება კაცმა იღონოს? მე სხვა ვერაფერი მოვიგონე.
- ბურგ.** დილას ქალაქის ინჟინერთან შევიარე და იმ ზომაზე ჩამოვაგდე ლაპარაკი, რაზედაც შენ ასე გადაწყვეტით გვითითებ შენს წერილში სიტყვა გადავუკარი და გავაგებინე, რომ შეიძლება ამ ზომების მიღება როდისმე დაგვჭირდეს მეთქი.
- ექ. შტაკმ.** როდისმეო?
- ბურგ.** რასაკვირველია, იმან მხოლოდ გაიცინა ჩემ სიტყვებზე და ბავშვი დამიძახა. სანამ გამოაცხობდი იმ წერილს, შეიწუხე თავი და კარგა მოისახრე რა დაგვჭირდება, რომ სისრულეში მოვიყვანოთ შენი ზომები? ინჟინერის სიტყვებიდან მე ის დასკვნა გამოვიყვანე, რომ ამ აზრის განსახორციელებლად რამდენიმე ათასი ტალერი დაგვჭირდება.
- ექ. შტაკმ.** ნუ თუ ეგრე ძვირად დაგვიჯდება?

ბურგ. არა ნაკლები. ეს კიდევ არაფერი—ამ ზომების სისრულეში მოყვანას სულ ცოტა ცოტა ორი წელიწადი ღრო მოუნდება.

ქ. შტაკ. როგორ? ორ წელიწადზედ არა ნაკლებია?

ბურგ. დიად. ეგ სულ ცოტა. მერე რა უნდა დაემართოს ჩვენს აბანოებს ამ ორი წლის განმავლობაში? ლაპარაკი არ უნდა, რომ მათი სამუდამოდ დაუქმება აუცილებელი შეიქმნება და მთელი ჩვენი იმედები ჩვენივე ხელით უნდა დავმარხოთ. არა, ერთი ეს მითხარი, ვინღა მოისურვებს ჩვენსკენ გამომგზავრებას, როცა ხმა დავარდება, რომ წყალი მოშხამულიაო?

ქ. შტაკ. ეგ კი ეგრე, მაგრამ ისიც ხომ მართალია, რომ წყალი მართლა მოშხამულია და მეტად მავნებელი აღამიანისათვის?

ბურგ. მერე როდის ყველა ეს? მაშინ, როცა ჩვენი აბანოების საქმე უკვე აღყვავებულიად ითვლება! ისიც ხომ კარგათ იცი, რომ ჩვენ მეზობლად თითქმის ყველა ქალაქს აქვს ასეთივე წყალი და მაშასადამე ყველა მათგანს სურვილი აქვს გამოგეტაცოს ხელიდან ჩვენი ავადმყოფები და თავიანთ მხარეს გადიბიროს. შენ თუ გგონია, რომ ისინი იმ წუთსვე არ ისარგებლებენ ამ შემთხვევით? ლაპარაკი არ უნდა, რომ ისინი მაშინ აღვილად მიადწევენ თავიანთ აზრს და ჩვენ კი დავრჩებით ცალიერზედ: მაშინ ჩვენ სამუდამოდ უარი უნდა გვეთქვა ამ მშვენივრად დაწყობილ და გაკეთებულ საქმეზედ და შეხი სამშობლო ქალაქის გაღატაკების მიზეზი კი მხოლოდ შენ უნდა ჰყოფილიყავი!

ქ. შტაკ. გაღატაკების მიზეზი მე ვიქნებოდი?

ბურგ. ჩვენ იმედებს რომ მართა ეს აბანოები შეადგენენ, ეს ხომ შენც ისე კარგათ იცი, როგორც მე.

ქ. შტაკ. მაშ როგორ უნდა მოვქცეულიყავით?

ბუკგ. მე ჯერ სრულიადაც არა ვარ დარწმუნებული, რომ ჩვენი წყალი მართლა მაგდენად იყვეს მავნებელი.

ქ. შტაკი. სწორედ წინააღმდეგ: ზაფხულში, როცა დაცხება, წყალი უფრო მავნებელი შეიქნება.

ბუკგ. გამეორებ, მე დარწმუნებული ვარ, რომ ამ შემთხვევაში შენს ფანტაზიას უფრო მეტი უმუშავნია, ვიდრე გონებას. გამოცდილს და ნასწავლ ექიმს მანე გარემოებების თავიდან აცდენაც უნდა შეეძლოს, თუ ვინიცობა იმათ თავი იჩინეს.

ქ. შტაკი. მერე რა, რის თქმა გსურს მაგითი?

ბუკგ. წყლის მიღების ამ გვარი სისტემა ფაქტია, რომელსაც წინ ველარაფერი აღუდგება. მერმე, მომავალში შეიძლება მის გამოცვლას დასთანხმდნენ დირექტორები, და ისიც, რასაკვირველია, იმ შემთხვევაში, თუ ქალაქს შეძლება ექნება.

ქ. შტაკი. ნუ თუ შენა გგონია, რომ მე როდისმე დაგეთანხმები მაგ სისაძაგლეზედ?

ბუკგ. სისაძაგლეზედ?

ქ. შტაკი. დიად, ეს სისაძაგლე, სიცრუე, უსინიდილობა, და მთელი საზოგადოების შეურაცხება იქნებოდა!

ბუკგ. ვიმეორებ, მე არა მჯერა მეთქი, რომ წყალი მაგდენად მოწამლული იყვეს.

ქ. შტაკი. სტყუი, შენ დარწმუნებული ხარ, რომ მე ჭეშმარიტებას ვამბობ! ჩემი საბუთები ექვს აღარ დაგიტოვებდნენ. შენ თითონ კარგათა ჰგრძნობ ამას, მაგრამ არ გინდა გასტყდე. არსებული სისტემა შენი საქმეა, შენი შეცდომაა და ამიტომ არ გინდა გასტყდე. შენს ცრუ თავმოყვარეობას ხალხის კეთილდღეობასა სწირაჲ. მე ისე ნათლად ვხედავ შენ აზრებს, როგორც ჩემ ხუთ თითს.

ბუკგ. მერე რა, ეგრეც რომ იყვეს? თუ ჩემ პატიოსან სახელს ვიცავ, ამას ჩავდივარ ისევ ქალაქისათვის და მის სიკეთისათვის: მე რომ ავტორიტეტი დავკარგო,

- რასაკვირველია, აღარ შემძღვება ქალაქის საქმეების გაგება. ამისათვის და ბევრ კიდევ სხვა მიზეზთა გამო მე მსურს, რომ შენი გამოკვლევა დირექტორების კომისიას არ წარედგინოს, გესმის თუ არა? საზოგადო ინტერესი თხოულობს, რომ მაგ საქმეს წინმსვლელობა არ მიეცეს. შემდეგში მე თითონ აღვძვრავ მაგ კითხვას და ისე გავაკეთებთ სუყველაფერს, რომ ვერც კი ვერავინ გაიგოს. მხოლოდ, გიმეორებ, ამ საქმიდან ერთი სიტყვაც არ უნდა გახდეს საზოგადოების საკუთრებად.
- ექ. შტოკმ. ამ საქმის დაფარვა, ძვირფასო მეგობარო, გვიანდა გახლავს.
- ბურგ. უნდა დაფარული იყვეს და კიდევ დაიფარება.
- ექ. შტოკმ. გიმეორებ—გვიანდა არის მეთქი, ძალიან ბევრმა იცის უკვე.
- ბურგ. როგორ? ვინა? ნუ თუ ი თქვენ „სახალხო მოამბის“ თანამშრომლებმაც იციან უკვე?
- ექ. შტოკმ. სწორედ იმათ იციან და კარგად იცოდნენ ლიბერალური და დამოუკიდებელი პრესისა დღეის იქით თვალს გადევნებთ და ძალასაც დაგატანთ, რომ თქვენი მოვალეობა ასრულოთ.
- ბურგ. (შატარა ზაუზის შემდეგ) შენ სულ უგონო კაცი ყოფილხარ, ტომას. დაფიქრდი და კარგად გაითვალისწინე—შენთვის, კერძოდ შენს ცხოვრებაში რა შედეგი შეიძლება მოჰყვეს მაგ ნაბიჯს?
- ექ. შტოკმ. შედეგი ჩემთვის?
- ბურგ. დიად, შენთვის და შენი ოჯახისათვის?
- ექ. შტოკმ. რას ამბობ, რომ არ ვიცი?
- ბურგ. მე მგონი, როცა დრო იყო დავამტკიცე, რომ შენ საშველად ყოველთვის მზად ვიყავი.
- ექ. შტოკმ. მართალია და მადლობელიცა ვარ შენი.
- ბურგ. ეგ მადლობა შენთვის შეინახე, ჩემთვის საჭირო არ გახლავთ. მე ჩემი პირადი ინტერესები უფრო მაძიე-

ლებდნენ, რომ ვერე მოვქცეულიყავ. გშველოდნენ და
 თან ვიმედოვნებდი, რომ უფრო მაგრად დაგვიქერდი
 ხელში და ღირსეულს საზღვარს არ გადაგაცდენდი.

ქქ. შტაკამ. როგორ? პირადი ინტერესები გაიძულებდნენ?

ბურგ. გიმეორებ, უფრო მეტად პირადი ინტერესები მაიძუ-
 ლებდნენ მეთქი. ოფიციალურ ადგილზე მყოფი ადა-
 მიანისათვის მეტად ძნელია, როცა მისი ახლო ნათე-
 სავები პატიოსან სახელს რამეთი გაიფუჭებენ.

ქქ. შტაკამ. მერე მე ვიფუჭებ პატიოსან სახელს?

ბურგ. სწორედ რომ შენ და, საუბედუროდ, არც კი გესმის,
 არც კი ჰგრძნობ მაგას. ხასიათი გაქვს ვერეთი მაშ-
 ფოთვარი, აბეზარი და მოუსვენარი. ამას კიდევ ზედ
 დაუმატე შენი საუბედურო და მუდმივი მისწრაფება
 ყოველთვის და ყოველს შემთხვევაში, კარგია თუ
 ცუდი: პრესის მიმართვა. გაგიჩნდება თუ არა რამე
 ახალი აზრი, იმ საათში სცდილობ ბროშურით თუ
 გაზეთის წყალობით მაშინვე მოჰყვინო დედამიწის
 ზურგზე.

ქქ. შტაკამ. განა ყოველი მოქალაქე მოვალე არ არის თავისი
 ახალი აზრი გაუზიაროს ხოლმე საზოგადოებას?

ბურგ. შენ დარდი ნუ გაქვს! საზოგადოება არ საჭიროებს
 შენ ახალ აზრებს. საზოგადოება თავისი ძველი და
 გამოცდილი აზრებით უფრო კარგად იცხოვრებს.

ქქ. შტაკამ. ეხლა კი გამოაშკარავდი და ნათლად გხედავ რა
 კაციცა ყოფილხარ.

ბურგ. სწორედ. ერთხელ და უკანასკნელად მინდა გულ-
 ახდილად მოგელაპარაკო. აქამდე გერიდებოდი, რად-
 გან ვიცოდი, რომ თავდაუქერელი კაცი ხარ. ეხლა
 კი კმარა—მართალი უნდა გითხრა. შენ თითონ ვერა
 ჰგრძნობ და ვერა ჰხედავ—რამდენს აკლებ შენ თავს
 და შენს ოჯახს. შენ ადგილობრივ მმართველობაზე
 და ხშირად მთავრობაზედაც სჩივი ხოლმე, ემდურე-
 ბი და შენ თავს მსხვერპლად იგულებ. ნამდვილად

კი შენ ისეთი საძაგელი და აუტანელი ხასიათი გაქვს, რომ უკეთესს არ უნდა მოელოდე.

ექ. შტაკმ. ჰოო? მაშ მე საძაგელი და აუტანელი ხასიათი მაქვს?

ბურგ. დიაღ. შენთან ერთად მუშაობა ყოვლად შეუძლებელია; ეს მე ჩემ თავზედ გამოვსცადე—შენ ერთი ბეწოდაც არა მცემ პატივს და გავიწყდება, რომ თუ ჩვენი აბანოების პირველი ექიმის ადგილი გიჭირავს, ჩემი მადლობელი უნდა იყო მხოლოდ.

ექ. შტაკმ. ეს ადგილი მეკუთვნოდა მარტო მე და სხვას არავის! მე პირველმა აღმოვაჩინე ამ წყლების მარგებელი თვისება, მაშინ როდესაც სხვას აზრადაც არ მოუხდოდა. მთელი წელიწადები მარტო მე ვიბრძოდი ჩემი იდეებისთვის, მარტო მე ერთი ვიღვწოდი...

ბურგ. ეგ მართალია. მაგრამ მაშინ ჯერ არ მოსულაყო პრაქტიკულად განხორციელების დრო. შენ ამას ვერ გაიგებდი იმ მიყრუებულ კუთხეში, საცა სცხოვრობდი მაშინ. მერე კი, როცა განხორციელების დრო მოვიდა, მე მოვკიდე საქმეს ხელი და კიდევ მოვიყვანე სისრულეში...

ექ. შტაკმ მართალია, თქვენ მოჰკიდეთ ხელი, მაგრამ ჩემი მშვენიერი გეგმა სულ მთლად გააფუჭეთ. ეხლა აშკარად დამანახვეთ მე თქვენი თავი და ჩემთვის სუყველაფერი ცხადია.

ბურგ. ჩემთვისაც ცხადია, რომ შენი აბეზარი, მოუსვენარი ხასიათი არ გაძლევს მოსვენებას. შენ გინდა ყველას, ვინც კი შენზედ მაღლა სდგას, რამე წუნი დასდო და რითმე დაამცირო. ეგ შენი ხასიათი მე დიდი ხანია ვიცი. შენ არ შეგიძლიან ავტორიტეტის ატანა. ვინც შენზედ მაღლა სდგას, ის შენი პირადი მტერია. ოღონდ მაგისთანა კაცი დასცე და იმის პატიოსან სახელს მწიკვლი წასცხო—შენ ბევრს არაფერს დაეძებ, თუ ის იარაღი, რომლითაც შეებრძოლები, უპატიო-

სნო იქნება და ყველას შემარცხვენელი. ეხლა შე
 მგონი ნათლად დაგანახვე, რომ შენი ზომების სისრუ-
 ლეში მოყვანა ქალაქის, ქვეყნის მტრობა იქნება და
 მაშასადამე ჩემიც. მე ერთი რამე უნდა მოვითხოვო
 შენგან და კარგათ იცოდე, რომ შეუღრეკელი დავრ-
 ჩები ბოლომდის და მოგაყვანილებ კიდევ სისრულეში.

ექ. შტოკმ. რაში მდგომარეობს შენი თხოვნა?

ბურგ. ვინაილგან შენ ამ საქმის შესახებ უკვე გაგივრცელე-
 ბია ხმები და მაშასადამე საქმის დაფარვა შეუძლე-
 ბელი შექმნილა, ყველგან გავრცელდება ეხლა ეს ხმე-
 ბი და ჩემი მტერ-მოყვარეები, ლაპარაკი არ უნდა,
 ისარგებლებენ შემთხვევით და საქმეს გაჰბერავენ, —
 ვინაილგან ეს ასე მოხდა მეთქი, გიმეორებ, საჭი-
 როა შენ თითონ გამოაცხადო გაზეთში, რომ ამ ხმებს
 არავითარი საბუთი არა აქვს-თქო.

ექ. შტოკმ. მე თითონ გამოაცხადო? არ მესმის.

ბურგ. ჩვენ გვსურს, რომ შემდეგი გამოკვლევებიდან შენ
 ის დასკვნა გამოიყვანო, რომ საქმე სრულიად არა
 ყოფილა იმოდენათ საშიში, რამოდენადაც შენ პირ-
 ველად გეჩვენა.

ექ. შტოკმ. აა, ემანდ თურმე რა გნებებიათ!

ბურგ. მერე—ჩვენა გვსურს, რომ გამოაცხადო გაზეთში—
 გამგეობა ღირსეულად ასრულებს თავისს მოვალეო-
 ბას და თუ ნაკლულევენება რამე აღმოჩნდა, დროზედ
 შეასწორებს თქო.

ექ. შტოკმ. ჰო, მაგრამ სანამ თქვენ იღვებით ს.თავეში, ვერა-
 ფერი ნაკლულევენება ვერ შესწორდება. გიმეორებ,
 პეტრე, ჩემი შეხედულება ამ საგანზედ...

ბურგ. როგორც ოფიციალურ პირს, შენ ნება არა გაქვს ინდი-
 ვიდუალური შეხედულობა იქონიო რამე საგანზედ!

ექ. შტოკმ. (გაკვირვებულად) როგორ, შენ ნება არა მაქვს..?

ბურგ. დიალ. როგორც ოფიციალურ პირს, გიმეორებ, არა
 გაქვს ნება. როგორც კერძო პირს, რასაკვირველია,

—ეგ სხვა საქმეა. როგორც დამოკიდებულ ოფიციალურ პირს კი, ნება არა გაქვს ისეთი აზრი და შეხედულება წარმოსთქვა და მით უმეტესად გამოაქვეყნო და გაავრცელო, რომელიც შენი მთავრობის აზრს და შეხედულებას არ შეეთანხმება.

ექ. შტაკმ. ეგ კი მეტის-მეტია! როგორ, მე, ექიმს, ნასწავლს კაცს, ნება არა მაქვს...

ბურგ. ის საქმე, რომელზედაც ეხლა ჩვენ ვლაპარაკობთ, მარტო მეცნიერებას არ შეეხება; ეს საქმე რთულია, რომელსაც ტექნიკური მხარეც აქვს და ეკონომიურიც.

ექ. შტაკმ. დასწყევლოხ ღმერთმა და მერე რა ჩემი საქმეა? მე ნება მაქვს ყოველ საგანზედ და ყოველ კითხვაზედ ჩემი აზრი და შეხედულობა ვიქონიო და გამოვსთქვა კიდევ. ამ უფლებას მე ვერაფერ ვერ წამართმევს!..

ბურგ. რაზედაც გინდა, ოღონც ჩვენ აბანოებს არ ეხებოდეს. ჩვენ გიკრძალავთ ამ საქმეში ჩარევას!

ექ. შტაკმ. (ჰევიარის) თქვენ მიკრძალავთ!.. თქვენ...

ბურგ. დიალ მე გიკრძალავ, მე, შენი უფროსი და შენ მოვალე ხარ დამემორჩილო.

ექ. შტაკმ. (თავს იჭერს) პატიოსან სიტყვას გაძღვევ, პეტრე, შენ რომ ძმა არ ყოფილიყავ...

პეტრა. (შეშფათვება უცხად, თან ქ. შტაკმ. მოსდევს) შენ ვერ მოითმენ, მამა, მაგას ვერა!

ქ. შტაკმ. პეტრა, პეტრა!

ბურგ. აა, ყურს გვიგდებდით!...

ქ. შტაკმ. აქ ისეთი კედლებია, რომ ნება-უნებურად გაიგონებს კაცი...

პეტრა. მე კი განძრახ ვიდევ კარებთან და ყურს გვიგდებდით!

ბურგ. სწორე რომ ვსთქვა, ჩემთვის სულ ერთია...

ექ. შტაკმ. (მიუახლოვდება) შენ აღკრძალვაზე და ნებართვაზე მელაპარაკებოდი...

ბუღგ. შენ თითონ მიძულე, რომ ეგრე მელაპარაკნა
 ექ. შტაკამ. მაშ როგორა გსურთ? საქვეყნოთ გამოვაცხადო
 ვსტყუოდი მეთქი. ჰა?

ბუღგ. ჩვენ საქიროთ ვრაცხთ, რომ შენ ისეთი განცხადება
 მოათავსო გაზეთში, რომელზედაც გელაპარაკებოდი.

ექ. შტაკამ. თუ არ დაგემორჩილეთ?

ბუღგ. მაშინ ჩვენ თითონ დავბეჭდავთ წერილს და საზო-
 გადოებას დავამუშვიდებთ.

ექ. შტაკამ. კარგა; მაშ მაგ შემთხვევაში მე გაზეთითვე გა-
 ცემთ პასუხს. მე ყოველ ღონეს ვიხმარ და დავამ-
 ტკიცებ, რომ მე მართალი ვარ და თქვენ კი სტყუ-
 ით. მაშინ რაღას იზამთ?

ბუღგ. მაშინ მე იძულებული ვიქნები დაგითხოვო ადგი-
 ლიდან.

ექ. შტაკამ. რაიო?

ქ. შტაკამ. { დავითხოვო?!...
 პეტრა.

ბუღგ. დიად, მე იძულებული ვიქნები, მოვითხოვო, რომ
 შენ სრულიად დავითხოვონ აბანოების საქმეებიდან
 და სხვას გადასცენ შენი ადგილი.

ექ. შტაკამ. მერე, გაჰბედავ მაგის ჩადენას?

ბუღგ. ცუდი ხუმრობა შენ თითონ დიწყე.

პეტრა. მერე სირცხვილი არ არის, ძია, იმისთანა კაცს, რო-
 გორიც მამა ჩემია, ეგრე მოექცეს აღამიანი?

ქ. შტაკამ. გაჩუმდი, პეტრა!

ბუღგ. (პეტრას შესედავს). ჰოო? ჩვენცა გვექონია ჩვენი საკუ-
 თარი შეხედულობა და აზრები? ჰო, საკვირველიც
 არ არის! (ქ. შტაკამანისას) ძალო, მთელ თქვენ ოჯახ-
 ში მგონი თქვენა ხართ მარტო გონიერი აღამიანი,
 დააჯერეთ თქვენი ქმარი, აუხსენით კარგად—ან ამის
 ოჯახს რა ზოელის და ან თითონ ამას, თუ...

ექ. შტაკამ. ჩემი ოჯახის საქმე მხოლოდ მე მეკითხება!

ბუღგ. როგორც ამის ოჯახსა მეთქი, ვიმეორებ, ისე ამის
 სამშობლო ქალაქსაც!

ექ. შტაკამ. სამშობლო ქალაქის საკეთილდღეოდ მე უფრო ვიღწევი, ვიდრე თქვენ. მე მინდა ის სისაძაგლე გამოვაქვეყნო, რომელიც ადრე თუ გვიან, სულ ერთია, გამოაშკარავდება. დიან, მე საქმით დავამტკიცებ, რომ მე უფრო მეტად მიყვარს ჩემი სამშობლო ქალაქი, ვიდრე თქვენ, მოწყალეო ხელმწიფევი!

ბურგ. ვის უყვარს მეტად—შენა? რომელსაც სულელური ჯიუტობით ვერ შეგიგნია, რომ შენს სამშობლო ქალაქს ერთად ერთს არსების საღსარს ართმევ და ამით უსპობ სიცოცხლეს?..

ექ. შტაკამ. ხომ გელაპარაკებიან, რომ ეს საღსარი მოწამლულ-მოშხამულიაო! თუ, ქკუაზედ შესცდი და აღარ გესმის რას გელაპარაკებიან? ჩვენი კეთილდღეობა უსინიდილობაზე და უზნეობაზე არის დამყარებული. მთელი თქვენი აღყვავებული საზოგადოებრივი ცხოვრება სიცრუეზედ არის აღორძინებული!

ბურგ. ეგ აზრები თქვენი ავადმყოფი ფანტაზიის შედეგი გახლავთ. ის კაცი, რომელიც თავისს სამშობლო ქვეყანაზე შენსავით ილაპარაკებს, ხალხის მტრად უნდა იქმნას აღიარებული.

ექ. შტაკამ. (მიუხედავება) შენ როგორ მიბედავ!...

ქ. შტაკამ. (შუაში ჩაუარდება) ტომას!..

ჰეტრა. (ხელს დაუჭერს მამას) მამა, დამწვიდდი.

ბურგ. მე არ მინდა, რომ ჩემზედ ძალას ჰხმარობდნენ და ამიტომ მივდივარ. მე ჩემი მოვალეობა შევასრულე და რაც მინდოდა შეგატყობინე. — ეს საკმარისია. კარგათ მოიფიქრე შენი ოჯახისადმი მოვალეობა რას თხოულობს შენგან!

(მიდის)

ექ. შტაკამ. (სიარულს დაწყებს) ასეთი სიტყვები გაიგონოს კაცმა და ისიც სად? — თავისს საკუთარ სახლში! რას იტყვი ამაზედ, კატერინა?

ქ. შტაკამ. საზიზღრობაა სწორედ, საზიზღრობა!

- ზეტრა. ოჰ, ნეტა კი შემეძლოს რითიმე ვადუხადო ბიძას შესურაცხება!..
- ქ. შტაკამ. ჩემი ბრაღია—მე დიდი ხანია უნდა მესწავლებინა მაგისტვის ჭკუა! ხალხის მტერიო! არა, მაგას კი, პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, ვერ მოუთმენ.
- ქ. შტაკამ. ტომას, არ დაივიწყო, რომ შენი ძმის მხარეს ძალაა და ძალა. ხომ იცი...
- ქ. შტაკამ. ჰო, მაგრამ სიმართლე რომ ჩემ მხარესაა!
- ქ. შტაკამ. მართალია, სიმართლე კი შენ მხარეს არის, მაგრამ რად გინდა ცალიერი სიმართლე, თუ ძალა შენ მხარეს არ იქნება?
- ზეტრა. დედა, რაებს ლაპარაკობ?
- ქ. შტაკამ. როგორ? სიმართლე რა საქიროაო, — როდესაც თავისუფალ საზოგადოებაში სცხოვრობ? შენ დაცილები, მგონი, კატერ ნა? მეორეც ესა პრესსა და შეერთებული უმეტესობა განა ჩემ მხარეს არ არიან? ეს, მგონი, საკმარისია!
- ქ. შტაკამ. როგორ, ნუ თუ შენ გინდა...
- ქ. შტაკამ. რა?
- ქ. შტაკამ. ნუ თუ გადასწყვიტე კიდევ ძმის წინააღმდეგ წასვლა?
- ქ. შტაკამ. მაშ რა გინდა ჰქნა, როდესაც მხოლოდ სიმართლეს და ჭეშმარიტებას გინდა ემსახურო?
- ზეტრა. აბა მაშ რა ჰქნას კაცმა?
- ქ. შტაკამ. ეგ ხომ საქმეს მაინც ვერას უშველის—ისინი თავისას გაიყვანენ.
- ქ. შტაკამ. ვერ გაიყვანენ. მე შევეძლებ საქმის დონემდის მიყვანას!
- ქ. შტაკამ. დიად, შენ იქამდის მიიყვან საქმეს, რომ უადგილოთ დარჩები და შეტს კი ვერაფერს გააკეთებ.
- ქ. შტაკამ. მერე რა არის, რომ უადგილოდ დავრჩები? იმის თქმა მაინც შემეძლება, რომ ჩემი მოქალაქეობრივი მოვალეობა სინდისიერად შევასრულე მეთქი. მე შევე-

სრულებ ამ მოვალეობას, მე, რომელსაც ხალხის მტერი მიწოდეს ამ საათში.

ქ. შტაკამ. შენი მოვალეობა ოჯახისადმი, ტომას? ვანა შენ ნება გაქვს ეგრე მოექცე იმათ, ვისი შენახვაც კისერს გიღვია?

პეტრა. რა არის, დედავ, ყველაზე უწინ შენ ჩვენზე დაიწყებ ხოლმე ფიქრსა.

ქ. შტაკამ. დიად, შენ შეგიძლიან ეგრე ილაპარაკო; თუ გაქირდა საქმე, შენ თითონაც კარგათ შეინახავ თავს, მაგრამ აბა ბავშვებზედაც იფიქრე! (ქმარს მიუბრუნდება) ცოტა შენზედაც იფიქრე, ტომას, ერთი ბევრი ჩემზედაც...

ქ. შტაკამ. შენ სრულს ჭკუაზედ არა ხარ, მგონი, კატერინა! შენ გინდა, რომ მე საზიზღარ ლაჩარსავით პეტრეს და მის პარტიას უსიტყვოდ დავემორჩილო, და ისიც მხოლოდ იმიტომ, რომ იმის მხარეს ძალაა? მერე რომ დვიჯერო და ეგრე მოვიქცე, ნუთუ გგონია, რომ მე როდისმე მოსვენებას მოვიპოვებ და გავიგებ რა არის ბედნიერება?

ქ. შტაკამ. არ ვიცი; მაგრამ იმ ბედნიერებისაგან კი, რომელიც ჩვენ მოგველის, თუ შეეზრძოლე შენ ძმას, ღმერთმა დაგვიფაროს: შენ ისევ ცალიერზედ დარჩები და არსებობის ყოველი წყარო მოგვესპობა. მე მგონია, საკმარისია, რაც გასაჭირი გამოვიარეთ, რომ მეორედ მოინდომოს კაცმა წასრულის განმეორება. წარმოიდგინე კარგა ან ჩვენ რა მოგველის, ან შენ!

ქ. შტაკამ. (თავს ძლივს იჭებს და მუშტებს იღვრებს) ო, ღმერთო, რად არის ასე, რომ ამისთანა საძაველ და საზიზღარ მხეცებს შეუძლიანთ პატიოსან და თავისუფალ კაცს ამდენი უბედურება დაატეხონ თავზედ? რა საზიზღარია და რა ძნელია ეს მოსათმენად!

ქ. შტაკამ. მართალია, ცუდათ გექცევიან, მაგრამ, ღმერთო ჩემო, რამდენი კიდევ სხვა უსამართლობაა ქვეყნიე-

რობაზედ, რომ კაცი იძულებულია ხოლმე მათ წინ
 კისერი მოიხაროს და მართალი სიტყვა უკან ჩაპ-
 ყლაპოს! აი, ჩვენი ბავშვები, ტომას! აბა შეხედე,
 რა უნდა მოუვიდეთ ამათ? არა, არა, შენ ვერ გაპ-
 ბედავ. (იმ დროს ეიფიფა და შარტენი შემოვლენ, ხე-
 ჯშტი რეკუყლები უჭირავთ).

ექ. შტოკმ. ბავშვები!.. (გადაწვეკით) არასოდეს... არასოდეს!
 დედა მიწაც რომ ჩაინგრეს ქვესკნელში და ზეცა
 თავზედ დაგვენგრეს, მაშინაც არ მოვიხრი ქედს და
 თავს უღელში არ შევეყოფ. (თავის ოთახისკენ გასწევს)

ქ. შტოკმ. (უკან მისდევს) ტომას... რას შერები?

ექ. შტოკმ. (კარებში) მე მინდა, რომ ჩემ შვილებს თავისუ-
 ფლად შეეძლოთ შემდეგში ჩემი ცქერა და როცა წა-
 მომეზღებიან არც მე ვწითლდებოდე მათი შეხედვით.
 (შედის თავისს ოთახში)

ქ. შტოკმ. (სტირას) ღმერთო, დაგვიხსენ და დაგვიფარე!

შეტრა. ყოჩაღ, მამა! ეგ თავისს ღლეში არ იკადრებდა უსინი-
 დისობას!

(ბავშვები გაკვირვებულნი ეკითხებიან რა ამბავიათ; შეტრა
 ანიშნებს გაჩუმდითთ).

ა. შალუშორდვანოვა.

ფანდა.

„ს ა მ ნ ი“ *

მ. გარგასა.

თარგმნილი ივ. პოლუმორდინოვის მიერ

დრო გარბოდა. ილია ისევ დახლს უდგა და უღვაშების გრეხით ვაჭრობდა, მაგრამ დღეები ეხლა უფრო გრძლად ეჩვენებოდნენ, ვიდრე უწინ. ხანდახან გაიფიქრებდა—ზოდი დუქანს დავკეტავ და სასაიროდ წავალო, მაგრამ კარგად იცოდა, რომ ვაჭრობაზედ ეს ცუდად იმოქმედებდა და პირველ გულის თქმას არ აპყვებოდა ხოლმე. სადამოკებით წასულიყო სადმე, არც ეს ივარგებდა: გაბრიკოს მარტო დატოვებისა ეშინოდა და ესეც რომ არ ყოფილიყო, ბავშვის ამარა იმოდენა საქონელი როგორ დაეტოვებინა? შეიძლებოდა ან ცეცხლი წაეკიდებინა დუქნისთვის, ან ქურდი და გაიძვერა ვინმე შეეშვა. ვაჭრობა ცუდად არ მიდიოდა; ილია თანაშემწეზედაც ჭფიქრობდა დროგამოშვებით. ტატიანა ვლასოვნასა და ილიას შორის კავშირი თან-და-თან სუსტდებოდა და უფერულად დაკარგვას ელამებოდა და თითქოს ქალსაც არაფერი ჰქონდა ამის წინააღმდეგი. ის მხიარულად ხარხარებდა და ყოველდღე სავაჭრო წიგნებს გულმოდგინედ უსინჯავდა. როცა ილიას ოთახში დაჯდებოდა და „ჩოთქის“ ძვლებს რაკარუქს აუყენებდა, ილია ზიზლისა და სიძულვილის მეტს ამ ცხვირ-აწეულ ქალისადმი ვერაფერსა ჰგრძნობდა. ხანდის-ხან კი ტატიანა მხიარული და ცოცხალი

*) იხ. „მოამბე“ მე-4 №-რი.

შემოცქირაღდებოდა, ოხუნჯობდა, ეშმაკურად აათამაშებდა თვალებს და ილიას კამპანიონს ეძახდა. ვაჟს ქალის ამგვარი ქცევა გაიტაცებდა და კვალავ განშეორდებოდა ხოლმე ის, რასაც ვაჟი დიდი ხანია თავმომამბეზრებლად ჰხედავდა. შემოვიდოდა კირიკი, ჩამოჯდებოდა დახლოთან მდგარ სკამზედ და თუ იმის ბედზედ რამის სასყიდლად მკერვალი ქალები შემოვიდოდნენ, ეოხუნჯებოდა და ემასხარებოდა. მან ჰოლიციელის ტანსაცმელი გაიხადა კიდევ და ეხლა ჩესუნჩის „ზიდუაკით“ დაიარებოდა. ისე ლაპარაკი არ ჩამოვარდებოდა, რომ მდიდარ ვაჭართან სამსახურით და გამარჯვებით არ დაეკვებნა.

— ექვსი თუმანი ჯამაგირი თვეში და რაც უნდა არ გინდოდეს ერთი მაგდენი კიდევ სხვა საშოვარი—მგონი. ურიგო არ არის, ჰა? ვშოულობ ფრთხილად და კანონიერად... ხო, ხო! სახლი გამოვიცვალეთ—იცი? ეხლა პატარა სახლი გვიჭირავს. დედაკაცი დავიჭირავეთ,—ჩინებულ საქმელებს ხარშავს ის ოხერი! შემოდგომიდან სტუმრებიც ბევრი გვეყვალება ხოლმე, ბანქოს ვითამაშებთ... კარგია მე და ჩემმა ღმერთმა! დროსაც მხიარულად გაატარებ და ფულიც შეიძლება მოიგო... ჩვენ ორნი ვითამაშობთ, მე და ჩემი ცოლი, ერთ-ერთი უეჭველად მოიგებს! მოიგებს და სტუმრების ხარჯსაც გამოხვალ, ხო, ხო! აი, ამასა ჰქვიან იაფი და სასიამოვნო ცხოვრება!..

აქ უფრო მეტად გაიპარქყებოდა სკამზედ, პაპიროზს მოუკიდებდა და ხმის დადაბლებით განაგრძობდა:

— ამას წინად სოფელში ვიყავ, ჩემო ძმაო. გოგოები ვნახე, გოგოები ვნახე, რომ, ჰა!.. ისე გაჭუქნულ-გატენილები არიან, რომ ერთგან ვერ უჩქმეტავ იმ საძაღლებს... მერე არც ძვირები არიან! ერთი შუშა გადასახუხი, გირვანქა ტკბილეულობა და შენია და შენი!..

ლუნევი გატრუნულიყო და ყურს უგდებდა. მას რილას-თვისაც ებრალებოდა კირიკი, მაგრამ რა ჰქონდა კირიკს შესაბრაღისი, ამას თითონაც კი ვერ გეტყვოდათ. გარდა ამისა, თითქმის ყოველთვის, როცა ავტონომოვს შეხვდებოდა, სულ სიცილი უნდოდა ხოლმე. მას არა სჯეროდა კირიკის ტრამახი

სოფლის გოგოების შესახებ და ეგონა სხვის ნალაპარაკებს მეუბნებაო. თუ ცუდ გუნებაზე იყო, კირიკის ლაპარაკზე გაიფიქრებდა ხოლმე:

„გაუმადღრები!“

— დიახ, კარგია, ჩემო ძმაო, ბუნების წიაღთა შინა, როგორც წიგნებში სწერია ხოლმე, ბუნების შეილებთან არ შეიყოფა.

— მერე ტატიანა ვლასოვნამ რომ გაიგოს?— დაეკითხა ერთხელ ილია.

— ტასო არც კი მოისურვებს მაგისთანა ამბების გაგებას,— ეშმაკურის ღიმილით მიუგო კირიკმა.— ო! იმან კარგად იცის, რის ცოდნა იმისთვის საჭირო! ვაჟკაცი მამალია ბუნებით. შენა, ჩემო ძმაო, შენ კი არა გყავს გულის მეგობარი?

— ცოდვილი ვარ!— ღიმილით მიუგო ილიამ.

— მკერვალი, არა? ვინმე შეფთვალწარბა, ჰა?

— არა, მკერვალი არ არის...

— მოახლე? ესეც კარგია, ბამბასავით რბილები არიან ხოლმე ის შეჩვენებულები. ილია გიჟსავით ხარხარებდა და ეს უფრო არწმუნებდა კირიკას, რომ მართლა მოახლე თუ არის ილიას გულის მეგობარიო.

— კი არ დაობდე. ხშირად გამოიცვალე ხოლმე, ხშირად,— გამოცდილი კაცის კილოთი ეუბნებოდა კირიკი.

— მერე რადა გგონიათ, რომ ჩემი მეგობარი უსათუოდ ან მოახლე უნდა იყვეს ან მკერვალი? ნუთუ სხვა ვისიმე ღირსი არა ვარ?— სიცილით დაეკითხა ლუნევი.

— ისინი უფრო შეგუფერიან, ჩემო ძმაო, და იმიტომ ვამბობ... მარა, ვინმე ქმრიან ან გასათხოვარ ქალთან ხომ ვერ გააბამდი რომანსა და?!

— მითომ რატომ არაო?

— რას ლაპარაკობ, ნუ თუ ეგეც არ გესმის?.. მე სრულიადაც არ მინდა შენი წყენა, მაგრამ შენც ხომ კარგათ იცი... უბრალო კაცი ხარ... გლახუქას რომ ეძახიან, იმისთანა...

— მე კი ქმრიან ქალთანა მაქვს რომანი და!..— ხარხარით მიუგო ილიამ.

— ჰე, შე მასხარა!— შესძახა კირიკმა და იმანაც გულდასმული
ნად გაღიხარხარა.

მაგრამ მაშინ კი, როცა ავტონომოვი წავიდოდა და ილია იმის სიტყვებს დაუკვირდებოდა, თავს ნაწყენად და გათახსირებულად იგრძნობდა. ამისთანა დროს ილია ცხადათა ჰხედავდა, რომ კირიკი თუმცა გულ-უბრიყვლო კაცი იყო, ილიას მანკ ტოლად არ იგულეებდა და თავის თავს ბევრით უფრო მაღლა აყენებდა. თუმცა იმავე დროს კი თითონაც და იმის ცოლიც ბევრნაირად სარგებლობდნენ მისი გულკეთილობით და გამოუცდელლობით. პერფიშკამ ამბავი მოუტანა, პეტრუხა დასცინის შენს ვაჭრობას და გაიძვერას გეძახისო. იაკობი კი თურმე ამბობდა, ილია უწინ უფრო ჩვილი და მოყვარული გულისა იყო, ვიდრე ეხლაო, და არც თუ ეგრე მოჰქონდა უწინ თავიო. გაბრიკოს დაც სულმულამ იმას ჩასჩიჩინებდა, ჩემი ტოლი არა ხარო. ძონძებში გამოხვეული ფოშტალიონის ქალიც კი ისე უყურებდა ილიას, თითქოს უჯავრდება ჩემთან ერთად რადა სცხოვრობ დედამიწის ზურგზეო. მას შემდეგ, რაც ვაჭრობა დაიწყო, ილია უფრო თავ-მოყვარე შეიქნა, უფრო ძეტის გაფაციცებით ადევნებდა ყველაფერს თვალ-ყურს, რომ სადმე არ დაემცირებინათ და მისი თავმოყვარეობა არ შეებღალათ. ეს ულამაზო და რაღაც უცნაური გოგო თან-და-თან უფრო იზიდავდა ილიას ცნობისმოყვარეობას; ილია უკვირდებოდა და ვერ გაეგო, საიდან გაუჩნდა ამ ღარიბ-ღატაკ გოგოს ესეთი ამყობა, რომ თითონაც კი ექვემდებარებოდა მას. ქალი ჰირველი არას გზით არ დაელაპარაკებოდა ხოლმე, რაც მეტად ახელებდა ილიას და აღონებდა. რა ვქნა, ამის ძმა ჩემი მოსამსახურე ბიჭია და ამიტომ მანკ უნდა მექცეოდეს ცოტა უკეთესადო. ერთხელ თითონ გამოელაპარაკა ქალს.

— თქვენ წიგნსა ვკითხულობ... დონკიხოტზედ...

— მერე მოგწონთ?— დაეკითხა ქალი, მაგრამ არც კი შეხედა ილიას.

— ძალიან!.. საცინელია... ტუტუცი რამა ყოფილა...

აქ კი გადახედა ქალმა. ილიას ეგონა, მისი შავი და ამაყი თვალები ზიზლით ჩამერქვენენ სახეშიო.

— მე წინდა-წინვე ვიცოდი, რომ მაგისტანა რამეს იტყოდით,— დინჯათ და მკაფიოდ მიახალა ქალმა.

ილიამ რალაცა მტრული და საწყენი შენიშნა ამ სიტყვებში.

— რასაკვირველია, მე გაუნათლებელი ადამიანი ვარ,— მიუგო ილიამ მხრების შემშლუნით.

ქალმა კრინტიც კი არ დასძრა, თითქო არც კი გაუგონია ვაჟის პასუხიო.

ილიას ისევ შეეპარა გულში უწინდელი გრძნობა— ისევ შესძაგდა ხალხი და ეხლა უფრო ხშირად ჭეიქრობდა სამართალზედ, თავის საკუთარ ცოდვაზედ და იმაზედ, თუ მომავალში რა მომეღისო. ეს უკანასკნელი კითხვა ხომ მოსვენებას აღარ აძლევდა. ილიას მოსწონდა თავისი სავაქრო, მთელი თავისი ცხოვრება და სუფთა ვაქრობაში გატარებული დღე. უწინდელ ცხოვრებასთან შედარებით ეხლანდელი უფრო სუფთა, დინჯი და თავისუფალი იყო. მაგრამ ნუ თუ მთელი თავისი სიცოცხლე ამისთანა ცხოვრებაში უნდა გაატაროს? დილიდან საღამომდის მალაზიაში იდგეს, მერმე შავ ფიქრებთან ერთად მოუჯდეს სამოვარს, შემდეგ დაიძინოს და დილით ისევ მალაზიაში გავიდეს, რომ კვლავ ასეთივე უფერული დღე დაიწყოს? ილიამ კარგათ იცოდა, რომ ბევრი ვაჭარი და იქნება სუყველაც ასე სცხოვრობდა, მაგრამ ისინი უსათუოდ და-ცოლშვილებულნი არიან, არაყსა სვამენ, ბანქოს თამაშობენ და იქნება ჩემისთანები არც კი არიან მათ შორისო... ილიას ბევრი მიზეზი ჰქონდა, რომ თავისი თავი არა ჩვეულებრივ ადამიანად წარმოედგინა. ამ მიზეზებს თავის გარეგნულ ცხოვრებაში თუ შინაგან სულის ვითარებაში ბევრსა ჰხედავდა. ვაჭრები არ მოსწონდნენ: ერთნი კირიკსა ჰგვანდნენ, ყველაფრით იკვებიდნენ და ვაჭრობის გარდა სხვა სალაპარაკო საგანი ვერა ეპოვნათრა; მეორენი ცხადათ თვალთმაქცობდნენ და დიდს თუ პატარას ყველას უსინიღისოთ ატყუილებდნენ. ერთხელ როგორღაც,

ამგვარ ფიქრებით რომ იყო გატაცებული, იაკობის სიტყვები მოაგონდა:

— ღმერთმა ნუ მოგცეს გამარჯვება... გაუმძღარი რამა ხარ...

ეს სიტყვებიც მეტის მეტ საწყენად მიაჩნდნენ. გაუმძღარი კი არა ვარ, მე მხოლოდ ისა მსურს, რომ სუფთად და დინჯათ ვიცხოვრო, რომ ხალხი პატივსა მცემდეს და ყოველ ნაბიჯზედ არ ჩამჩიჩინებდეს:

— ლუნევი, მე შენზედ მალლა ვდგევარ და შენზედ უკეთესი ვარო...

აქ ისევ იმ ფიქრებს დაუბრუნდებოდა, — რა მომელის მომავალშიო? შემრჩება კაცის კვლა თუ გადამხდებოა? ხანდახან ისე ეგონა — თუ გადამხდა ჩემი დანაშაული, ეს სრული უსამართლობა იქნებოა. მე ხომ არ მინდოდა ვაჭრის დარჩობა, ეს როგორღაც თავის-თავად გამომივიდა, უჩემებოდ, მგონი, მესადე ეუბნებოდა თავის-თავს ლუნევი. ქალაქში ბევრი კაცის მკვლელი, მტაცებელი და გარყვნილი ადამიანი სცხოვრობს; ყველამ იცის, რომ ისინი თავის ნებით არიან კაცის მკვლელნი, გარყვნილნი თუ სხვების გამრყენელნი და გაიძვერები, მაგრამ სცხოვრობენ თავიანთთვინ, სარგებლობენ ყოველი სიკეთით და დღევანდლამდის კი სასჯელი არსად არის მათთვის. საცა სამართალია, ადამიანის უბრალო წყენაც კი არ უნდა შერჩეს ადამიანს და უსათუოდ უნდა გადახდეს. აქი დაბადებაშიაც სწერია: „მასვე მიუსაჯოს, რომ გაიგოს ადამიანმა“. ეს ფიქრები გულის ძველ იარებს უშლიდნენ და სამაგიეროს გადახდის სურვილს უღვიძებდნენ, სამაგიეროს, თავის დამახინჯებულ და დასახინჯებულ ცხოვრებისთვის. დრო გამოშვებით სხვა სისაძაგლის ჩადენის სურვილიც დაებადებოდა ხოლმე გულში: მაგალითად, წავიდეს პეტრუხა ფილიმონოვის სახლს ცეცხლი წაუკიდოს და როცა სახლი სულ მთლად გადიბუგება, დაუყვიროს შეგროვილ ხალხს.

— მე, მე წავუკიდე ცეცხლი და პოლუეკტოვიც ჩემის საკუთარის ხელებით წავაღრძე!

ხალხი დაიჭერს, გაასამართლებს და ციხეში გაგზავნის, ისევე, როგორც მამა გაუგზავნეს... ეს ფიქრი აშფოთებდა ილიას და ააფთრებდა. შურის ძიების გრძობა იმის სურვილსაც კი უღვიძებდა, რომ მისულიყო და კირიკისთვის ყველაფერი ეამბნა, გადაეცა თავის და კირიკის ცოლის შორის რა განწყობილება იყო, ან და მოხუც ხრენოვს მივარდნოდა და მაშოს გამოჯანჯვრებული სულ მთლად ცხვირ-პირი ჩემტვრია...

ხანდახან, ბნელს ოთახში რომ წამოწვებოდა და ღრმა სიჩუმეს ჩაუკვირდებოდა, ეგონა აი, ამ საათში ყველაფერი შეინძრება ჩემს ირგვლივ, დაპროწილდება და საშინელის სისწრაფით და საზარელის ხმაურობით ჩამოწვება, დაიმხვრევა და განადგურდება მთლადაო. ეს ქარ ბუქი მასაც ჩაითრევს, ხიდან მოგლგვილ ფოთოლსავით დააპროწილებს და დაჭლუპავს... ამ ფიქრზედ კი არა ჩვეულებრივის წინაგრძობით გააჭრიალებდა ხოლმე ტანში...

ერთხელ, საღამო ხანზედ, ლუნევი ის იყო მალაზიის დაკეტას აპირებდა, რომ პავლე მოვიდა და უსაღმოთ, დამშვიდებულის ხმით უთხრა:

— ვერკა გამექცა...

ამის შემდეგ სკამზედ ჩამოჯდა, დახლს მიეყრდნო, პირი ქუჩისკენა ჰქნა და ჩუმად სტვენას მოჰყვა. სახე გაქვავებულსავითა ჰქონდა დაქიმული, თუმცა პატარა ქერა უღვაშებს კი კატასავით აცმატუნებდა.

— მარტოკა გაიქცა თუ ვისმეს გაჰყვა?— დაეკითხა ლუნევი.

— არ ვიცი... მესამე დღეა აღარა სჩანს...

ილია გაჩუმებული შეჰყურებდა. პავლეს დამშვიდებულ სახეს და ხმას შეცდომაში შეჰყავდათ ილია და ნებას არ აძლევდნენ გაეგო გრანევი საყვარლის გაქცევას როგორ უყურებდა. თუმცა ამ დამშვიდებულ სახეში და ხმაში რაღაც გადაწყვეტილებას კი მაინც ჰხედავდა.

— ახლა, რას აპირებ?— ნელის ხმით დაეკითხა ილია, როცა დაატყო, რომ პავლე ლაპარაკს აღარ აპირებდა. მაშინ

კი გრაჩემა სტეენა შესწყვიტა და მოუბრუნებლივ, მოკლეთ
აუწყა მეგობარს.

— დავკლავ...

— ეჰ, ეს ისევ თავისას გაიძახის, — შესძახა ნაწყენად ილიამ
და ხელი ჩაიქნია.

— მე იმან გული დამიფუფქა და დამდაგა, — ნახევარის
ხმით განაგრძო პავლემ. — არც მე დავაყრი ხერს... აი დანა.

ამ სიტყვებზე პავლემ უბიდან პატარა პურის საქრელი
დანა გამოიღო და თვალეზ წინ გადაატრიალ-გადმოატრიალა.

— გამოუხვამ ყელში... და გამოვლადრავ...

მაგრამ ილიამ არც კი დააცალა სიტყვის დაბოლოვება,
მივარდა, წაჰგლიჯა ხელიდან დანა და დახლს იქით გადას-
ტყორცნა.

— ჭკვიანი .. შეიარაღებულა დათვი ბუზთან საბრძოლ-
ველად.

პავლე წამოხტა და ილიასკენ მიიბრუნა პირი. თვალეზი
საშინლად უელავდნენ, სახე დაჰპრანქოდა და სულ მთლად
ცახცახებდა. მაგრამ იმ წუთსვე ისევ ჩაჯდა სკამზედ და ზიზ-
ლით უთხრა:

— სულელო...

— ჰო, შენც მეყოფი ჭკვიანი.

— ძალა დანაში კი არ არის, ხელშია...

— ილაპარაკე!..

— ხელეზიც რომ დამცვივდნენ, — კბილებით გამოვლად-
რავ ი ვერანა ყელს...

— ო, რა საშინელ რამეებს ლაპარაკობ!..

— ილო, ეგრე ნუ მელაპარაკები... — კვლავ მიუბრუნდა
პავლე და ღინჯად უთხრა ილიას. — გინდა დამიჯერე, გინდა
ნუ, მაგრამ კი ნუ მაბრაზებ... მე ისიც მეყოფა, რომ ჩემი
ხვედრი მარჩობს და დამცინის...

— შე, სულელო, დაჭფიქრდი მაინც, — დაბეჯითებით და
ტკბილად დაიწყა ილიამ.

— მე ორ წელიწადზე მეტი ვიფიქრე... ყველაფერზე ვი-
 ფიქრე და გავათავე... მაგრამ მე წავალ... რა უნდა გელაპა-
 რაკო? შენ მაძლარი ხარ... და, მაშასადამე, მე და შენ ამხანა-
 გები აღარა ვყოფილვართ ..

— დაანებე-მეთქი, შენ სულელობას თავი!—ნიშნის მო-
 გებით დაუყვირა ლუნევმა.

— მე კი სულით თუ სხეულით მშიერი ვარ...

— მიკვირს, როგორა მსჯელობს ხალხი!—მხრების მალლა
 აწევით და დაცინვით დაიწყო ილიამ.— დედაკაცი საქონელი
 ჰგონიათ... ან ცხენი! კარგათ! მიგყევარ? წადი, ნუ გეშინიან,
 ხელს არ გახლებ. აღარ შემისვამ ზურგზედ? მაშ მიირთვი!..
 და დასცხებენ თავში... ოხრებო, დედაკაციც ხომ ადამიანია,
 იმასაც თავისი ხასიათი აქვს...

პავლემ შეხედა და ჩახრინწიანებულის ხმით ჩაიცინა.

— მე ვილა ვარ? მე კი ადამიანი არა ვარ?

— მერე, ადამიანი რომ ხარ, სამართლიანი უნდა იყო,
 აუ არა?

— დამეკარგე შენი სამართლით!—შესძახა გაცოფებულმა
 გრაჩევმა და ფეხზედ წამოხტა.— შენ იყავ სამართლიანი: მაძ-
 ლარს როდი აწყენს... გესმის? ეხლა კი მშვიდობით...

ამ სიტყვებზედ აჩქარებული გავარდა მალაზიიდან და კა-
 რებში რალაცისთვის ქუდი თავიდან მოიგლიჯა. ილიაც გამოხტა
 დახლს იქიდან და გამოუდგა, მაგრამ გრაჩევი უკვე ქუჩაზედ
 მიდიოდა და გაშმაგებული ხელებს აქნევდა.

— პავლე!—დაუძახა ლუნევმა.—დაიცა...

პავლე არ შეჩერდა და არც კი მოიხედა უკან, იქვე მა-
 ხლობელ შესახვევ ქუჩაში გადუხვია და გაჰქრა. ილია დინ-
 ჯათ დაბრუნდა და ისევ დახლს მოუჯდა, ამხანაგის სიტყვებს
 ისე გაეწითლებინათ და ისე გაეხურებინათ მისი სახე, თითქო
 მთელი საათი აგიზგიზებულ ბუხართან მჯდარაო.

— რა ბრაზიანი ყოფილა!—განსმა გაბრიკოს ხმა.
 ილიამ ჩაიცინა.

— ვის მოკვლას აპირებდა?—დაეკითხა გაბრიკო და დახლს მიუახლოვდა. ბავშვს ხელები წელზედ შემოეწყყო, თავი მაღლა აეწია და სახე დასწითლებოდა.

— ცოლის მოკვლას აპირებს.—მიუგო ილიამ და ბავშვს დააშტერდა.

გაბრიკო ერთ ხანს გაჩუმებული იდგა, მერმე როგორღაც მოიკუმშა და ნელის ხმით აუწყა ბატონს:

— ჩვენმა მეზობელმა დედაკაცმა შობის წინა დღეს ქმარი მოსწამლა... მეკრვალი იყო... რადა ლოთობ მუდამაო.

— მოხდება ხოლმე...—გააგრძელა სიტყვა პავლეზედ ფიქრით გატაცებულმა, ლუნევმა.

— ეგა?—ეგ მართლა მოჰკლავს?

— ეჰ, თავი დამანებე, გაბრო?...

ბავშვი კარებისკენ გაბრუნდა და ჩუმად წაიბუტბუტა:

— ცოლებს კი ირთავენ ეშმაკები და!

საღამოს ბინდი ჩამოწვა კიდეც ქუჩებში და ილიას დუქნის პირდაპირ მდგარ სახლში სანათიც აანთეს.

— აგერ დაკეტის დროც მოვიდა...— ჩუმად წაილაპარაკა გაბრიკომ.

ილია განათებულ ფანჯრებს შეჰყურებდა. ფანჯრების ქვედა ნაწილი ყვავილებით იყო დაფარული და ზედა ნაწილს თეთრი ფარდები ეფარა. ფოთლებსა და ფოთლებს შორის კედელზედ ჩამოკიდული ოქროს ფერი ჩარჩო მოსჩანდა. თუ გააღებდნენ ფანჯრებს, მუდამ გიტარის სიმთა ჟღერა, სიმღერა და სიცილ-ხარხარი მოისმოდა ხოლმე. ამ სახლში თითქმის ყოველ დღე მღეროდნენ და მხიარულებდნენ. ლუნევმა იცოდა, რომ იქ საოლქო სასამართლოს წევრი გრომოვი სცხოვრობდა; გრომოვი სრული ტანის, დიდ, შავ უღვაშება და ლოყა წითური კაცი იყო. ცოლიც სრული ტანისა, ქერა თმიანი და მოციწარი ცის-ფერ თვალებიანი ჰყავდა; კარში როცა გამოვიდოდა, საზღაპრო დედოფალსავით გაბლინძული დაიარებოდა და ლაპარაკის დროს მუდამ იღიმებოდა. გრომოვს გასათხოვარი დაცა ჰყავდა, მაღალი და შეკვრემანი ქალი; ამ უკანასკნელს ბუზ-

ზსავით ეხვეოდნენ ახალგაზდა მოხლელები; ესენი ყოველ დღე იკრიბებოდნენ გრომოვიანთსა, იცინოდნენ და მღეროდნენ. გრომოვიანთ მოსამსახურე გოგო, როცა ძაფის ან სხვა რამის სასყიდლათ მოვიდოდა ლუნევის მაღაზიაში, ყოველთვის უჩიოდა ბატონებს—ჯამაგირს არ იძლევიან თავის დროზე და ხეირიანად არ გვაქმევენო. გრომოვიანთ ფანჯრების მაყურებელმა ილიამ გაიფიქრა:

„აგერ სცხოვრებენ კარგათ!“

— ღმერთმანი, დროა დავკეტოთ, — დაბეჯითებით წაილაპარაკა გაბრიკომ.

— დროა და დაჰკეტე...

ბავშვმა კარები მიჰკეტა, მაღაზიაში ჩამოხველდა. მერე კლიტის და რკინის ურდულეების რახა-რუხი გაისმა.

„თითქო სატუსალოა“-ო, — გაიფიქრა ილიამ.

ამხანაგის საწყენი სიტყვები მაძღრობისა და მშვიდი ცხოვრების შესახებ გულში ეკალსავით ჩაესუნენ. საღამოთი, სამოვარს რომ მიუჯდა, პავლეზე ფიქრი მაინც ვერ მოიშორა თავიდან. ილიას როგორღაც არა სჯეროდა, რომ პავლეს ვერას მოკვლა გაეებდნა.

„ტყუილად კი მივექომაგე... ეშმაკმა წაიღოს იმათი თავი და კისერი... თითონ ვერ მოუხერხებიათ ცხოვრება და სხვებსაც უშლიან“... — გაიფიქრა გაშმაგებით ილიამ.

გაბრიკოს გაბარქყულ თითებზე ლამბაქი დაედგა, ხვნეშით ჩაისა ხვრებავდა და მაგიდის ქვეშ ფეხებს აცოდილებდა.

— ეხლა მოკლული ეყოლება კიდევ, თუ ჯერ არა? — უცბათ დაეკითხა ილიას ბავშვი.

ლუნევმა მკაცრათ გადახედა და უთხრა:

— შენ დალიე ჩაი... და დაიძინე...

სამოვარი ისე გაშმაგებული გუგუნებდა და შიშინებდა, რომ კაცს ეგონებოდა მაგიდიდან გადმოხტომას აპირებსო. ეზოს მხრიდან ღია ფანჯარაში ვილაცის ბრაზიანი ყვირილი ისმოდა:

— ნიფონტ! ნი-ფონტ!

უცბათ ფანჯრის წინ ვილაცა გაჩერდა და გაუბედავნი,
 აცახცახებულის ხმით იკითხა:

— აქ ხომ არა სცხოვრობს ილია იაკოვლევინი?

— აქ არის, — დაიყვინრა გაბრიკომ, მოსწყდა სკამიდან და ისეთის სისწრაფით გავარდა ეზოში მიმავალ კარებისაკენ, რომ ილიამ ველარაფრის თქმა ველარ მოასწრო.

— სწორეთ ის იქნება! — ჩურჩულით წაილაპარაკა ბავშვმა და კარებს მოჰკიდა ხელი.

— ვინა? — ილიაც ნახევარის ხმით დაეკითხა.

— ისა, რომელსაც ემუქრებოდა მოვკლავო...

ბავშვმა კარებს ხელი ჰკრა და გააღო, წუთს შემდეგ ზღურბლზედ ვილაც ჩითის კაბით და თავზედ ხელსახოც შე-
 მოხვეული გამხდარი ქალი გამოჩნდა. ერთი ხელით კარების ჩარჩოს მიჰყრდნობოდა და მეორეთი თავზედ მოხვეულ ხელსახოცს აცოდილებდა. კარებში ისე გვერდით გაჩერებულიყო, თითქოს ამ წუთსავე უკან დაბრუნებას აპირებდნო.

— მობრძანდით, — უთხრა უკმაყოფილოთ ლუნევმა, რადგან ვერ იქნა და ვერ იცნო ახლად მოსული სტუმარი.

ილიას ხმაზედ ქალი შეკრთა და პატარა, გამხდარი სახე-
 გაუბრწყინდა.

— მაშეკო! — შესძახა ილიამ და ფეხზედ წამოვარდა.

ქალმა ჩუმით გაიცინა, კარებს კოჭაკი ჩაუყარა და ეხლა კი გაბედვით გადმოდგა ილიასკენ ნაბიჯი.

— ვერ მიცანი... ვერ მიცანით კიდევცა... — წაილაპარაკა შუაში გაჩერებულმა ქალმა.

— ღმერთო ჩემო! როგორ უნდა მეცანი! რას დამსგავსებხარ!?

ილიამ გადამეტებულის ზრდილობით მოჰკიდა ხელი, მაგიდისკენ გაატარა და თუმცა ძლიერ დააშტერდა, მაინც ვერ ეთქვა რა მხრივ გამოცვლილიყო ქალი. ცვლილება კი დიდი მომხდარიყო მასში. საცოდავი, მეტად გამხდარიყო და ფეხებს ძლიეს-ლა ადგამდა.

— საიდან მოდიხარ? დაღალული ხომ არა ხარ? ეჰ, შენ
საწყალო!— ჰბურტყუნებდა ილია და სცდილობდა ფრთხილად
დაესვა მაგიდასთან.

— აი, რა დღე დამადგა...— მიუგო ქალმა და ღიმილით
გადახედა ილიას. ამ გადახედვამ და ღიმილმა ილიას გული
მოუკლა.

ეხლა, ლამაზს რომ მოუჯდა ქალი, ილიამ კარგათ დანა-
ხა იმის გამხდარი სხეული— მაშო სკამის ზურგს მიჰყრდნობო-
და, სუსტი და ჩამომხმარი მკლავები შოლტებსავით ჩამოეყარა
ქვეით, თავი გვერდზედ გადაქინდრა და აჩქარებული ჰქმინავ-
და. საცოდავი რაღაც უსხეულო არსებას ჰგავდა, თითქოს
ცარიელი ძვლებისაგან შესდგებო. ჩითის კაბაში ცხადათ უჩან-
დნენ მხრის, მკლავების და მუხლების ძვლები. მწვანე კანი სა-
ფეთქელსა ღ ნიკაპზედ საშინლად ჩამოსკიმოდა, რის გამოც პირი
ნახევრათ დაჰღებოდა და კბილები დაჰკრეკოდა. პატარა, გა-
წყვეტებულ სახეზედ შიშისა და ტკივილების გრძობა გაჰყი-
ნოდა. თვალები ბინდით მოცულიყვნენ და უსიცოცხლოთ გა-
მოიყურებოდნენ.

— რა, ავით ხომ არ იყავ?— დაეკითხა ილია.

— არა,— ძლივს მიუგო მაშომ.— ავით არა ვარ... მაგრამ
იმან დამაყენა ეს დღე...

— ქმარმა?

— ქმარ-მა...

მისი გაგრძელებული სიტყვები მძიმე ავადმყოფის კენესას
წააგავდნენ. დაკრეკილი კბილები მკვდარს თუ რაღაც თევზს
აგონებდნენ ილიას... თითქოს მიცვალებულის ღიმილით ილი-
მება ეს უსიცოცხლო და უმსგავსი სახეო.

გაბრიკო გაქვავბულსავით გაჩერებულიყო მაშოს გვერდით
და კრიჭა-მოჭერილი შიშით შეჰყურებდა ქალს.

— წადი, დაიძინე!— მიუბრუნდა ბავშვს ლუნვეი.

გაბრიკო გავიდა მაღაზიაში, ერთი-ორი წუთი იფუსფუ-
სა და ისევ კარებში გამოჩნდა.

მაშო უნძრევლივ იჯდა ერთ ადგილას და მხოლოდ თვალებს ატრიალებდა. გარინდებული ხან ერთ საგანს აათვალ-ჩაათვალდებოდა, ხან მეორეს. ლუნვეი ჩაის უკეთებდა, შესცქეროდა და ვერაფერი კი ვერ ეკითხნა—ლაპარაკს ვერ ახერხებდა.

— ოო... რა ძალიანა მტანჯავს...—დაიწყო თითონ ქალმა. ტუჩები შეუკრთნენ და ერთი წუთით თვალები დაეხუჭნენ. როცა გაახილა, ქუთუთოების ქვეშიდამ ორი მსხვილი და მძიმე ცრემლი გადმოუგორდა.

— ნუ სტირი...—უთხრა ილიამ და თვალი მოარიდა.— აი, ჩაი დალიე და ყველაფერი მიაბმე... ეს უფრო შეგიმსუბუქებს ტანჯვას...

— მეშინიან, ვაი თუ აქაც მოვიდეს...—თავის ქნევით მიუგო მაშომ.

— მოვა და გავაგდებთ, რა!—მიუგო ილიამ.

— ღონიერია,—გააფრთხილა ქალმა.

— რა, გამოეპარე?

— ჰო... ეს მეოთხეთ ვეპარები... მეტს რომ ვეღარ მოვითმენ... გავეკეცი ხოლმე... ამას წინათ ჭაში ვაპირებდი ჩავარდნას... დამიჭირა... ისე მომკლა, ისე მომკლა, რომ ვერ ავიწერ...

საზარელი ტანჯვის მოგონებით თვალები დაუდიდრონდნენ და ნიკაპი აუცახცახდა; თავი ჩაჭკინდრა და ჩურჩულით დააბოლოვა:

— ფეხებს მამტვრევს ხოლმე ის ურჯულო...

— ეჰ!—მწარეთ ამოიოხრა ლუნვემა.—მერე რა დაგემართა? ენა არა გაქვს, თუ როგორ არის შენი საქმე? წადი და პოლიციაში გამოაცხადე... მკლავს და მავიწროებს-თქო! მაგისტანა რამეებისთვის ასამართლებენ... და სატუსალოებშიაც ალკობენ...

— ეჰ, რას ამბობ! თითონვე მოსამართლეა, და სად წამესვლება მე საცოდავს,—უიმედოთ უთხრა ქალმა.

— ხრენოვი? რის მოსამართლეა, რას ამბობ?

— გეუბნები! ამას წინათ ორი კვირა იჯდა სასამართლო-ში... სხვებს ასამართლებდა... მშვიერი და მხეცსავით გაბრაზებული ბრუნდებოდა ხოლმე... ერთხელ გახურებული მაშა ძუძუებში ჩამავლო და ჩვარსავით ატრიალებდა... უყურე!

ამ სიტყვებით ქალმა, მთრთოლარე ხელით გული გაიხსნა და ჩირსავით დამქნარი, საცოდავით დალაქავებული ძუძუები უჩვენა.

— შეიკარ, — უსიამოვნოთ უთხრა ილიამ. ლუნვეს არ ესიამოვნებოდა ამ ნაცემ ნატყვებ და დასახიჩრებულ სხეულის ცქერა, მას არც კი სჯეროდა, რომ მის წინ ძველი, ბავშვობის მეგობარი და კეთილი გოგო—მაშო იჯდა. მაშომ კი მხარიც გაიტიტვლა და იმავე კილოთი განაგრძო:

— ეხლა ამას უყურე, მხრები როგორ დამამტვრია! სულ მთლათ დამასახიჩრა... მუცელი დამიფლითა, იღლიებში ბანალი დამაგლიჯა...

— მერე, რისთვის, გოგო რატომ არ მეტყვი?—დაეკითხა ლუნვეი.

— ბრაზიანია.. სულ იმას გაიძახის—არ გიყვარვარო...

— იქნება ქალწული არ იყავ, როცა მისთხოვდი?

— რას ლაპარაკობ? შენ და იაშკასთან არა ვცხოვრებდი მუდამ... ხელს ვინ მახლებდა? მე ეხლაც არა ვარ მაგ საქმისთვის გამოსადეგი და... მტკივა და ისე მეზიზღება.. რომ გული მერევა, როცა მოვიგონებ...

— გაჩუმდი, მაშო, — ნელის ხმით სთხოვა ილიამ.

ქალი გაჩუმდა და გულ-გადაღელილი ისევ გაქვავდა სკამზე. ილიამ სამოვრის მეორე მხრიდან ქალის გამხდარ და ჩალურჯებულ სხეულს გადახედა და გაიმეორა:

— შეიკარ...

— მე შენი როდი მრცხვენიან, — ოდნავ წაიბუტბუტა ქალმა და აცახცახებულის ხელებით კოფთის შეკვრა დაიწყო.

სიჩუმე ჩამოვარდა, მაგრამ ეს სიჩუმე ხანგრძლივი არ იყო, რადგან მალაზიაში უცებ შეუკავებელი ქვითინი გაისმა. ილია წამოდგა, კარები მიხურა და დაღვრემილმა წაიბუზღუნა:

— კარგი, გაბრო... გეყოფა... დაიძინე!

— ვინ არის — ბიჭია? — დაეკითხა მაშო

— ჰო...

— სტირის?

— ჰო...

— ეშინიან?

— არა... სიბრალოლით თუ მოსდის

— ვინ ებრალება?

— შენა...

— შეხე იმას, — გულგრილად სთქვა მაშომ და უსიცოცხლო სახეზე ერთი ძარღვიც კი არ შეერხა. ცოტა ხნის შემდეგ ჩაის სმა დაიწყო, მაგრამ ხელები ისე უცახცახებდნენ, რომ ლამბაქს კბილებზედ რაკა-რუკი გაუდიოდა. ილია შესცქეროდა და თითონაც არ ესმოდა ებრალებოდა მაშო, თუ არა? მაგრამ ეს კი იყო, რომ საშინლად უმძიმდა იმასთან ყოფნა და იმის ქმარზე ზიზღითა ჰფიქრობდა.

— ეხლა რას აპირებ? — დაეკითხა ილია, კაი ხნის სიჩუმის შემდეგ.

— არ ვიცი, — მიუგო ქალმა და მწარედ ამოიოხრა. — რა უნდა ვქნა?.. ცოტას შევისვენებ... და ისევ დამიჭერენ...

— უნდა უჩივლო, — გადაწყვეტით უთხრა ლუნევმა: — რისთვის გაწვალეხს? ან ვისა აქვს იმის უფლება, რომ ადამიანი აწამოს და სჩაგროს?

— პირველი ცოლიც ვგრე მოუკლავს... — დაიწყო მაშომ — თმით თურმე მიაბამდა ტახტზე და ცხელი მაშით ხორცებს აგლეჯავდა... სწორედ ესრე უწვალეხია ისიც... ერთხელ მეძინა ჩემთვის და უცბათ საშინელმა ტკივილმა გამომადგოდა... თურმე წუმწუმა აენთო და ტიტველა მუცელზედ მადებდა... კინალამ გავგიჟდი...

ლუნევი გაშმაგებული წამოხტა და ხმა მალდა დაიწყო ყვირილი, რომ ხვალვე პოლიციაში უნდა წახვიდე, აჩვენო დაღურჯებული და დაგლეჯილ-დაფლეთილი სხეული და მოითხოვო, რომ გაასამართლონ შენი ქმარიო. ქალმა მოუსვენ-

რად ბორგვა დაიწყო სკამზედ და შემკრთალის ხმით მიმართა ილიას.

— ნუ ჰყვირი... თუ ღმერთი გწამს, ნუ ჰყვირი!—გაიგონებენ.

ილიას სიტყვები მხოლოდ აწინებდნენ ქალს და შევებას კი სრულიად არ აძლევდნენ. ვაჟი მალე მიხვდა ამას და მალე დარწმუნდა, რომ ეს ამ ცოტა ხანში ცოცხალი და მხიარული გოგო, ტანჯვისა და ვაებისაგან თითქმის ჭკუაზედ შერყეულა და ადამიანურ გრძნობა-გონებას სულ მთლად გამოსალმებიაო.

— კარგი,—განაგრძო ლუნემა და ისევ ჩამოჯდა სკამზე,—მე თითონ მოგვიდებ მაგ საქმეს ხელსა... მე გზას ვიპოვნი!.. შენ ამაღამ აქ უნდა დაიძინო.—გესმის, მაშო?

— მესმის...—ოდნავ გასაგონი ხმით მოუგო ქალმა და ოთახი მიათვალ-მოათვალიერა.

— ჩემ ლოგინში დაწექ... მე მალაზიაში დავიძინებ... ხვალ კი მე...

— ეხლავე რომ დავწოლილიყავ... ძალსავითა ვარ მოქანტული.

ილიამ ხმა ამოუღებლივ საწოლს სკამი მოაშორა. მაშო მიწვა და საბანში გახვევა დააპირა, მაგრამ ვერ მოახერხა, ოდნავ გაიღიმა და სთქვა:

— რა სასაცილო რამა ვარ... თითქოს მთვრალიაო...

ილიამ მიხურა საბანი, თავ ქვეშ ბალიში გაუსწორა და წასვლა დააპირა, მაგრამ მაშო შეეშფოთდა და უთხრა:

— ნუ წახვალ... პატარა ხანს იჯექ! მარტოკა რომ ვრჩები, რაღაცეები მელანდებიან... მეშინიან...

ილია გვერდით მიუჯდა, მაგრამ როცა ქალის გაფითრებულ სახეს და ხუჭუქ თმას გადახედა, პირი მოარინდა. უცბათ თითქოს შერცხვა, რომ მის წინ ცოცხალ-მკვდარი ადამიანი იწვა და ის კი ასე დინჯათ უყურებდა. მოაგონდა იაშკას მულმივი სათხოვარი, მატრცასაგან მაშოს შესახებ ნალაპარაკები ამბები და თავი დაბლა დაჰხარა.

— იაშასაც თურმე მამა აწვალებს... მატაცამ მითხრა...
 ბელა...— დაიწყო ქალმა.

— მამები!— წაიბურტყუნა კბილებში ლუნემა და ქალის უსიცოცხლო ლაპარაკი შესწყვიტა— მაგისთანა მამები კატორგაში არიან გასაგზავნი... მამა შენიცა და პეტრუშკა ფილიმონოვიც...

— მამა ჩემი კი სუსტია.— იმას არაფერში მიუძღვის დანაშაული...

— არ შეგიძლიან შეილის აღზრდა და ნუ შობავ...

ლუქნის პირდაპირ მდგარ სახლში ორ ხმად მღეროდნენ და სიმღერის სიტყვები ღია ფანჯარისკენ დინჯათ მოსცურავდნენ. მაგარი ბანი გულმოდგინეთ ამბობდა:

„იმედ გაცრუებულისათვის ერ...თი...ა“

— აგერ ვიძინებ კიდევ, — წაიბურტყუნა მაშომ: — რა კარგია შენთან... სიჩუმე... და მშვენიერათ მღერიან.

— ჰო, მღერიან... — მიუგო და ნაღვლიანად ჩაიცინა ლუნემა: — ზოგს ტყავი სძვრება და ზოგნი კი ბედნიერად მღერიან...

„და აღარ ძალმიძს კვლავ გავიტაცო“...

„გა...ვი...ტა...ცოლო“ — მაღალმა ხმამ ლამაზად გაიწკრილა ალა ლამის ღუმელში და თავისუფლად, მსუბუქათ აღიმართა ზეცისკენ.

ლუნევი წამოდგა და გაჯავრებულმა ფანჯარა მიჰხურა: სიმღერა მას ეხლა უადგილოდ მიაჩნდა, — როგორღაც გულს უკლავდა და სულს უხუთავდა. ფანჯრის რახუნმა მაშო შეაკრთო — თვალები დააჰყიტა და შეშინებულმა ილიას მიმართა:

— ვინ არის?

— მე ვარ. ფანჯარა მივხურე...

— ღმერთო ჩემო!.. მიდიხარ?

— არა, ნუ გეშინიან..

ქალი გაიზმორა, გადაბრუნდა და ისევ ბურანში წავიდა. ილიას გაფაჩუნება, თუ ქუჩაში მიმავალის ფეხის ხმა,

ყველაფერი აწუხებდა მაშოს და აშფოთებდა: შემკრთალობის თვალებს დააჭკიტავდა და ნამძინარევი დაიყვირებდა:

— ამ წუთას... ეხლავე...

ან არა და ხელს გაუწოდებდა ილიას და ეკითხებოდა:

— არახუნებენ?

ილია სცდილობდა უნძრეველივ მჯდარიყო და თან იმის ფიქრებში იყო წასული, თუ რა ექნა და მაშოსთვის როგორ ეშველნა, თუმცა ის კი გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომ ჯერ-ჯერობით თავისთან ჰყოლოდა, სანამ პოლიცია არ ჩაერეოდა მაშოს ბედ-იღბალში...

„კირიკი თუ მიშველის ამ საქმეში“.

— გთხოვთ, გთხოვთ! — მოისმა გრომოვის ვალებულ ფანჯრებიდან. ვილაცამ ტაშიც შემოჰკრა. მაშომ დაიკვნესა და გრომოვიანთსა ისევ დასძახეს:

„Пара гнѣдыхъ запряженныхъ зерейо“...

ლუნევემა იმედ - გადაწყვეტილსავეთ გააქნა თავი... ეს სიმღერა, მხიარული ჟრიამული და სიცილ-ხარხარი აწუხებდნენ და მოსვენებას არ აძლევდნენ. ფანჯრის ფიცარზე დაყრდნობილი ილია ბრაზითა და ზიზღით შესცქეროდა გრომოვიანთ გაჩირაღდებულ ფანჯრებს და ჰფიქრობდა: რა კარგი იქნებოდა გავსულიყავ ქუჩაზე, ამელო ტალახის დიდი ბელტი და შიგ ფანჯარაში მეტყლიშნა, ან არა და საფანტით გამეტენა თოფი და ამ მხიარულ ხალხისთვის მესროლოა. აქ მათი ზარითა და შიშით დამახინჯებული და სისხლში მოსვრილი სახეები, მათი ყვირილი და ღრიანცველი წარმოიდგინა და სიამოვნებით ჩაიკინა გულში. მაგრამ სიმღერის სიტყვები კი უნებურად უძვრებდნენ გულისა და სულის სიღრმეში და მასაც იყოლიებდნენ. ილია გულში იმეორებდა სიმღერის სიტყვებს და ძლივს მიხვდა, რომ ეს მხიარული ხალხი როსკიპი ქალის დასაფლავებაზე მღეროდა გატაცებული. ამან ხომ სულ მთლად გააცვიფრა და გააკვირვა ილია. უფრო გულმოდგინედ და გაფაცვიცვით წაუგდო ყური და თანა ჰფიქრობდა:

რაათა მღეროიან ამას? რა სიმხიარულეს ჰხედავენ ამისთანა სიმღერაში? სულელები! დასაფლავებაზედ და ისიც ვის დასაფლავებაზედ... და აქვე მეზობლად კი, სულ ხუთი თუ ექვსი ნაბიჯის სიშორეზედ, ცოცხლად ნატანჯი და ნაწამები ადამიანი ჰგდია...

— ვაშა! ვა-შა!—გაისმა ქუჩაში.

მაშოსა და ქუჩის მაყურებელი ლუნევი ხანდასმით ჩუმათ გაიღიმებდა ხოლმე. ეხლა სასაცილოდ მიაჩნდა, რომ როსკიპი ქალის დასაფლავების ამბავში ხალხი სიამოვნებას და მხიარულებას ჰპოვებდა.

— ვასო... ვასო...—ჰბუტბუტებდა მაშო... —ალარ ვი-ზამ... ღმერთო...

აქ შეიბორგა, ცეცხლ მოკიდებულსავით მიაწყდ-მოაწყდა, საბანი ძირს ვადააგდო, ხელები გაპარქყა და გაშრა. პირი ნახევრად დაეღო და ყელში ხრიტინებდა. ლუნევი ფიცხლავ მივარდა და სმენად გადიქცა—ეგონა ქალი სულსა ლევსო; მაგრამ მისი სუნთქვით დამშვიდებული ილია, წელში გაიმართა, საბანი წახურა, ფანჯრის ფიცარზე შეგდა, შუბლი გაციებულ რკინის მოაჯირს მიაყრდნო და გრომოვიანთ ფანჯრებს ჩააშტერდა. იქ ისევ მღეროდნენ—ხან ერთი ხმით, ხან ორნი და დროგამოშვებით ყველანი ერთად. მუსიკას გუგუნნი გაუდიოდა, მაგრამ სიცილ-ხარხარი კი მაინც დრო-გამოშვებით გამოჩქრებოდა და საერთო ხმაურობას მთლად დაჰფარავდა ხოლმე. ფანჯრებში ხან ერთი და ხან მეორე ქალი გამოჩნდებოდა—ვარდის ფერ, თეთრ თუ ცისფერ კაბიანები. ილია ყურს უგდებდა და განცვიფრებული ჰფიქრობდა, როგორ შეეძლიანთ ამ ხალხს ამისთანა სევდისა და ვარმის მომგვრელი სიმღერებით თავის შექცევა და მით უმეტესად, ყოველ სიმღერის შემდეგ სიცილ-ხარხარი, თითქოს არაფერი მომხდარიყოს და გულის დამწყველი სიტყვები მაგათ არ ეთქვათო? ნუ თუ სევდითაც თავს ქცევენ?

მოაგონდებოდა თუ არი მაშო, გარინდებული გადახედავდა და გაიფიქრებდა: რა მოელის ეხლა საწყალს და რა დაემარ-

თებაო? ერთიც ვნახოთ ტასო შემოვიდეს და ნახოს! რა უნდა ჰქნას მაშინ? ალიას ისე გამოეხოლა თავი. თითქო მთვრალი ან დასაძინებელ წამლით გამოორეტებული იყოსო. ეს სიმღერები, მაშოს კვენესა-გოდება და თავისი მძიმე, უაზრო ფიქრები გულს ურევდნენ და უშხამავდნენ. ძილი როცა მოუვიდა, ჩამოძვრა ფანჯრის ფიციდან და იქვე მაშოს საწოლის გვერდით ზედ იატაკზე გაიშოტა, თავქვემ თავისი პალტო დაიდო და დაიძინა, მაგრამ ვერც ძილში ნახა მოსვენება: სიზმარში მაშო ნახა—მითომ მომკვდარიყო და დიდს, ვეებერთელა დარბაზში პირდაპირ მიწაზედ ესვენა; გარს ვარდის, თეთრ და ცისფერ კაბებში გამოწყობილი ქალები ეხვივნენ და დამლეროდნენ. თუ მოსაწყენს რამეს მღეროდნენ, ყველანი იცინოდნენ, თუ მხიარულს დაიწყებდნენ, მწარედ ქვითინებდნენ და თეთრ ცხვირსახოცებით ცრემლებს იწმენდნენ. სარდაფში ბნელოდა და ნესტის სუნი იდგა, ერთ კუნჭულში მქედელი საველი იდგა და რკინის მოაჯირს აკეთებდა, რისგანაც რკინის საშინელი რახუნი ისმოდა. სარდაფის სახურავზე ვილაცა დადიოდა და გამწარებული ღრიალებდა.

— ი...ლი...ა, ი...ლი...ა!

თითონ იქვე კუნჭულში ეგდო გათოკილი და ვერც კი გადაბრუნებულყო. მეტის სიმწარით ენაც კი დაჰბმოდა...

— ილია, ადექ, თუ ღმერთი გწამს...

ილიამ თვალები გააჭყიტა და თვალ წინ პავლე გრაჩევი გამოეცხადა. ამხანაგი სკამზედ ჩამომჯდარიყო და მძინარე ილიას ფეხით აღვიძებდა. მზის ბრჭყვიალა სხივი მხიარულად იყურებოდა ოთახში და აღუღებულ სამოვარს ნახად ანათებდა. ლუნევა ველარ გაუძლო სინათლეს და თვალები დახუჭა.

— ილია, ყური დამიგდე!..

პავლეს ხმა ჩახრინწებოდა, თითქოს გუშინდელი დღე მთლად ლოთობაში გაუტარებიაო, სახე ჩაჰყვითლებოდა და თმა საძაგლათ ასწეწოდა. ლუნევა შეხედა, წამოხტა იატაკიდან და ნახევარის ხმით დაეკითხა:

— რაო?

— ჩაება!.. თავის დაქნევით მიუგო პავლემ.

— რაიო? სად არის? — დაეკითხა აჩქარებით ლუნევი, დაიხარა და ამხანავს მხარში წაავლო ხელი. გრაჩევმა წაიბოძო და დაფანტულად წაილაპარაკა:

— სატუსალოში ჩასვეს... გუშინ დილით წააბრძანეს...

— რისთვის? — მაღალის ჩურჩულით დაეკითხა ილია.

მაშომ გაიღვიძა და შემკრთალი თვალები პავლეს მიაჩერა. მაღაზიის კარებიდან გაბრიკო პირ დაღმეჭილი გამოიყურებოდა:

— ამბობენ ერთს ვაქარს... ექვსასი მანათი... პორტმანი... და თამასუქები მოჰპარაო.

ილიამ ხელი ჰკრა ამხანავს და ხმა ამოუღებლივ ჩამოშორდა:

— გაჩხრეკის დროს უპოვნიათ... — ყრუდ განაგრძობდა გრაჩევი. — ბოქაულის თანაშემწისთვის სილაც გაერთყა.

— რასაკვირველია, — მკაცრის ღმილით განაგრძო ილიამ. — მაინც მიჰყავდათ სატუსალოში და მაინც...

მაშო როცა მიხვდა, რომ ეს ლაპარაკი მას არ შეეხებოდა, გაიღვიძა და ჩუმად წაილულლულა:

— აი, მე უნდა წავეყვანეთ სატუსალოში, რომ...

პავლემ ჯერ ქალს გადახედა და შერე ილიას.

— ვერა სცნობ? — დაეკითხა ილია. — მაშო, პერფიშკას ქალი აღარ გახსოვს?

— ჰოო, გულგრილად წამოიძახა პავლემ და ქალს თვალი მოაჩინა, თუმცა მაშომ კი როცა იცნო პავლე, გაუღვიძა.

— ილია! — დაღვრემილად მიუბრუნდა გრაჩევი ამხანავს, — ერთიც ვნახოთ ჩემთვის ჩაიდინა ეს საქმე? აკი მეუბნებოდა ხოლმე...

— რა მოგახსენო, არ ვიცი ვისთვის ჩაიდინა — შენთვის თუ თავისთვის... მხოლოდ ეს კი ვიცი, რომ იმისი საქმე ეხლა წასულია...

ლუნევი ჯერ გონს ვერ მოსულიყო. გააუძინებელი, პირ უბანელა და თმა აწეწილი ჩამოჯდა მაშოს საწოლზე და ხან მაშოს შეჭხედავდა გარინდებული, ხან პავლეს.

— მე ვიცოდი, — დინჯათ განაგრძო ილიამ, — რომ თქვენი საქმე კეთილად არ გათავდებოდა.

— არ მიჯერებდა, — სთქვა შეწუხებულმა პავლემ.

— ჰოო? — დაცინვით შესძახა ლუნევმა — უბედურებაც იმაშია, რომ არ გიჯერებდა! მერე რა შეგეძლო გეთქვა?

— მე მიყვარდა...

— მერე, რა ეშმაკათ ეკნაჭებოდა შენი სიყვარული? რას იყიდდი შენი სიყვარულით? შენი ნაშრომით ჰურსაც კი ვერ აქმევდი, მგონი, ხეირიანათ...

— მართალია, — ამოოხვრით მიუგო პავლემ.

ლუნევს ბრაზი მოსდიოდა. ის ცხადათა ჰგრძნობდა, რომ პავლეს თუ მაშოს თავგადასავალი ახელებდა და სულსა და გულს უმღვრევდა, მაგრამ რაკი არ იცოდა ჯავრი ვიზე ამოეყარა და გული როგორ მოეოხებინა, ისევე ამხანაგს მივიარდა:

— ყველას სუფთა და მხიარული ცხოვრება ენატრება... რასაკვირველია, არც ის განსხვავდებოდა სხვებისაგან... შენ კი ჩასციებოდი: მე მიყვარხარ, და მაშასადამე, ჩემთან იცხოვრე, ყველაფერი ითმინე და ნაკლულეგანებას ნუ შენიშნავო... შენა იგონია, ეგრე უნდა, ჰა?

— მაშ რა უნდა მექნა? — დინჯათ დაეკითხა პავლე.

ამ კითხვამ ცოტა არ იყოს დაადინჯა ილია და ნება-უნებურად დააფიქრა.

— ის უფრო ადვილი და კარგი იქნებოდა, რომ ჩემის საკუთარის ხელით მომეკლა... — წაილაპარაკა პავლემ.

მალაზიიდან გაბრიკომ გამოიხედა.

— ილია აკოვლევიჩ! მალაზია გავალო?

— ეჰ, დაიკარგოს ერთი! — დაუყვირა გაჯავრებულმა ლუნევმა. — რა ვაჭრობისთვის მცხელა?!.

— გიშლი, მგონი? — უთხრა პავლემ.

პავლე სკაშზე ჩამომჯდარიყო, წელში მოღუნულს იდაყვები მიუხლებითვის დაეყრდნო და გატაცებული იატაკს ჩასცეცებოდა. საფეთქელზე რალაც, სისხლით გატენილი ძარღვი დასტიმდა და საშინლათ უცემდა.

— შენა? — შესძახა ლუნევმა და ამხანაგს გადახედა. — შენ არ მიშლი... არც მაშო მიშლის... აქ სხვაა რალაც! უწინაც ბევრჯელ მითქვამს შენთვის, რომ ყველას გვიშლის... შენცა და მაშოსაც... სუყველას! ჩვენი სისულელით თუ სხვა რამით — არ ვიცი... მაგრამ ადამიანური ცხოვრება კი არ შეგვიძლიან!

ლუნევმა მიათვალ-მოათვალიერა თავისი ვიწრო ოთახი, მაშოს გადახედა, რომელიც უნძრეველივ ეგდო საწოლზედ, ნაღვლით შეიხედა მაღაზიაში, საცა გაბრიკო ჩაისა სვამდა, რკინის მოაჯირიან ფანჯარაშიც გაიხედა და თან კი გაშმაგებული ჩახრინწიანებულის ხმით ლაპარაკობდა:

— ცხოვრება ველარ მოგვიხერხებია... ირგვლივ სივიწროე და გაუგებრობაა... მიაგნებს კაცი სუფთა კუთხეს... და არც აქ მოასვენებენ! ყველაფერი ყალბი... ლოდსავით მიძიმე და გაუგებარი... არაფერი გესმის. გწყინს, გული გიკვდება, ჰხედავ მღერიან, ალბათ, რომ მხიარულობენ, არა? მაგრამ სიმღერაც კი გწყინს, როცა სული გტკივა და გიკვნესის...

— რაზედ ლაპარაკობ? — დაეკითხა თავ აულებლივ პავლე.

— ყველაფერზედ! — დაიძახა ლუნევმა. — მე ეხლა ისეთს ფიქრზედა ვარ, რომ აღარაფერი მომწონს! არაფერი მესმის!.. ერთი სიტყვით, კარგათ არ მესმის! მაგრამ ის ხომ კარგათ ვიცი, რომ ცხოვრება მინდა, ცხოვრება მინდა ადამიანური, — სუფთა, პატროსნური და მხიარული! არ მინდა ვაისა და ვარმის თუ უსამართლობის ნახვა... ცოდვები და სხვა და სხვა სისაძაგლეები! არ მინდა, მაგრამ მე თითონ კი...

აქ უცებ ხმა ჩაჰკმინდა და გაფითრდა.

— მერე? — დაეკითხა პაკლე.

— არა... მაგაში არ არის საქმე!.. მე ხომ არ მინდოდა.. — ხმის დაკლებით განაგრძო ლუნევმა.

— შენ სულ შენ თავზედ ლაპარაკობ...—შენიშნა პავ-
 ლემ

— შენ ვიღაზედ სწუხარ?—დაცინვით დაეკითხა ილია.—
 შენ ვერკაზედ, ჰა? მერე ვერკა ვის უნდა,—შენა თუ მე? ყვე-
 ლას თავისი ჭირი აწუხებს და თავისივე ხმით კენესის... მე
 ჩემზედ კი არა, ყველაზედ ვლაპარაკობ... იმიტომ რომ ყვე-
 ლანი მაწუხებენ...

— მე წავალ,—სთქვა გრაჩემა და ძლივს-ძლივობით გაი-
 შალა წელში.

— ეჰ!—შეჰყვირა ილიამ.—გაიგე, კი ნუ გწყინს... მეც
 ხომ ვარ შენსავით სულ შეხუთული, შევიწროებული, გათა-
 ხსირებული და დამცირებული; დამცირებულნი უნდა მიუხე-
 დნენ ერთმანეთს გულის წუხილს, რომ მაშინ ისეც ადვილად
 გამოაშკარავდებოდა, თუ ვინ არის ჩვენი მტარვალი.

— თითქოს ლოდი დაურტყამთ თავშიო, ისე ვარ გამო-
 ყრუებული და არაფერი მესმის! ვერკა მებრალებს... აი, ეს
 არის ჩემი დარდი და ნაღველი... რაქნა? არ ვიცი...

— ვერაფერსაც ვერ იზამ.—გადაწყვეტით უთხრა ილიამ.
 —გადაქრით შეგიძლიან სთქვა ვერკაზედ—დამეკარგათ-ქო! უსა-
 თუოდ გაასამართლებენ... რაკი ნაქურდალიც უბოვნიათ...

გრაჩევი ისევ ჩამოჯდა სკამზედ.

— მე რომ გამოვაცხადო, ჩემთვის ჩაიღინა ეს საქმე, მე-
 თქი?—დაეკითხა პავლე.

— შენა—თავადო? ბრძანე და შენც იმის კვალზედ გაგა-
 მზავრებენ... დიახ... რაც უნდა იყვეს, მაინც რიგზედ უნდა
 მოიყვანო შენი თავი... პირი მაინც დაგებანა... შენცა, მაშო...
 ჩვენ მაღაზიაში გავალთ და შენ ადექ, პირი დაიბანე.. ჩაი
 გავგიკეთე... ერთი სიტყვით, იღისახლისე.

მაშო შეკრთა, ბალიშს თავი მოაშორა და შეშინებული
 დაეკითხა.

— მერე... შინ უნდა წავიდე?..

— საქირო არ გახლავთ!.. შინ იქ არის ადამიანისთვის,
 სადაც არ აწამებენ და ადამიანურად ექცევიან... წამო, პაშა!

მალაზიაში რომ გავიდნენ, პავლე უგემურად დაეკითხა:

— მაგას აქ რა უნდა? ძაღლების ნათრევსა ჰგავს...

ლუნგემა მოკლეთ გადასცა მაშოს თავგადასავალი. ამ ამბავმა მეტად გამოაცოცხლა გრაჩევი, რამაც, ცოტა არ იყოს, ლუნგევი გააკვირვა.

— უყურებ ი ბებერ ძაღლსა!— შესძახა ბრაზით გრაჩემა.

ილია გვერდით ამოსდგომოდა პავლეს, თავის დუქანს ათვალეირებდა და თითქოს თავისთვის ლაპარაკობდა:

— ძარცვა-გლეჯა, ქურდობა, ლოთობა.. ყოველი სიბინძურე და უწესოება... აი, რა არის ცხოვრება! ზოგს არაფერი უნდა ამათვანი, მაგრამ— ვინ ეკითხება? ყველას ერთი და იგივე გზა აქვს... იცხოვრე ისე, როგორც ყველასთვის არის დადებულიო. ვერსად დაიმაღლები. ტყეში ხომ ვერ გაიქცევი? ან იქნება მონასტერში იყვეს ხსნა? ამას წინათ მითხარი, თუ არ დაგავიწყდა, ეს ვაჭრობა და დინჯი ცხოვრება ვერ დაგაკმაყოფილებს და ვერ დაგამშვიდებსო... მართალია. ვერ მამშვიდებს... რა არის იმაში სასურველი, რომ ერთ ადგილზე ვგდივარ და ვვაჭრობ? საქმე და დარდი ბევრი მომეცა და თავისუფლება კი დავკარგე. ვერსად წასულხარ. უწინ, ქუჩა ქუჩა როცა დავდიოდი... საცა მინდოდა წავიდოდი... ვისაც მინდოდა, ვნახავდი... თბილ და დინჯ კუთხეს ვიპოვნე, დავჯდებოდი და ვსტკებოდი... ეხლა კი ვარქვივარ ერთ ადგილას... უნძრევლივ...

— აი, ვერკა რომ აგეყვანა ნოქრად, — ჩაურთო სიტყვა პავლემ.

ილიამ შეხედა და გაჩუმდა.

— მობრძანდით!— დაუძახა მეორე ოთახიდან მაშომ.

ჩაის სმის დროს სამთავენი გაჩუმებულნი ისხდნენ. კარში მზე ანათებდა, ფილაქანზე შიშველ ფეხებს ტყლაშა-ტყლუში გაუდიოდა და ფანჯრების წინ ხილით თუ ხორაგეულობით მოვაჭრეები დაძრწოდნენ.

— ახალი ხახვი, თალიში ხახვი!— გაჰკიოდა წვრილის ხმით ვილაცა დედაკაცი.

— ქორთა კიტრი, კიტრი!

ყველაფერი გაზაფხულზე ლაპარაკობდა და მშვენიერ, თბილ და ჩახჩახა დღეებს მოასწავებდა; პატარა ოთახში კი ნესტის სუნი იდგა, დრო გამოშვებით დაბალის ხმით წარმოთქმული სევდიანი სიტყვა გაისმოდა და სამოვარი ნაღვლიანად წუწუნებდა...

— თითქო ქელეხში სხედანო, — წაილაპარაკა ილიამ.

— ვერას ქელეხია მაინც, — დაუმატა გრაჩევმა.

პავლე დაშავებულსავით იჯდა. სულით თუ სხეულით მოშვებული ხელებს ძლივს ანძრევდა, დაქიმული სახე სასოწარკვეთილების მეტს არას გამოჰხატავდა და ყრუდ, დინჯათ ლაპარაკობდა...

— გამოფხიზლდი, რა დაგემართა, — მკვახედ უთხრა ილიამ. — შენი დაძმარება საქმეს ვერას უშველის...

— სინილისი მაწუხებს... — თავის ქნევით მიუგო გრაჩევმა. — ვზივარ და ვფიქრობ: ერთიც ვნახოთ ჩემი მიზეზით მოხვდა სატუსალოში მეთქი?

— სწორედ ვგრეც უნდა იყვეს, — შეუბრალებლად დაეთანხმა ამხანაგი.

გრაჩევმა თავი აიმაღლა და საყვედურით გადახედა ამხანაგს.

— რას მიყურებ?

— ოჰ, რა გესლიანი რამა ხარ...

— მერე რა მიზეზით უნდა ვიყო კეთილი? ან და ალერსიანი რად უნდა ვიყო? — შეჰყვირა ილიამ. მე ვილამ მიყო სიკეთე? ვინ იყო, რომ თავზე ხელს მისვამდა?... შეიძლება ერთი ადამიანი იყო, რომელსაც მართლა ვუყვარდი... ამგრამ ისიც არამხადა... გარყენილი და როსკიბი ქალი გამოდგა! ჰო! ჩვენ ყველამ თავში გვიტყაპუნოს და ხმაც არ ამოვიღოთ, კრავებსავით კეთილები ვიყოთ? უკაცრავათ, ვერ მოგართვით!

ასეთი მოულოდნელი გაშმაგება სახეზედაც კი დაეტყო ილიას, სახე დაუწითლდა და თვალები სისხლით დაემსო; ასევე მოულოდნელად წამოხტა და ყვირილის, გინების თუ მტვრევის სურვილით გამსჭვალულმა, ოთახში სიარული მოართო.

მაგრამ მაშომ უცბათ ბავშვსავით ქვითინი ასტეხა.

— მე შინ წავალ... გამიშვით,—ამბობდა აცახცახებულის ხმით მაშო და ისე საცოდავად აქნევდა თავსა, თითქოს სადღაც დამალვას უპირებსო.

ლუნევემა ხმა გაჰკმინდა. ის მიხვდა, რომ პავლეც კეთილად არ უყურებდა მის გაშმაგებას.

— რა იყო, რა გატირებს? — დაუყვირა გაბრაზებულმა ილიამ.— შენ ხომ არ გიყვიროდი... ან სად წაგესვლება... მე კი-წავალ... საქიროა... პავლე შენთან დარჩება... გაბო! თუ ვინცობაა ტატიანა ვლასოვნა მოვიდეს... ეს ვილა არის?

ეზოს კარებს ვილაცა არახუნებდა. გაბო გაკვირვებული შეჩერებულიყო და ილიას შესცქეროდა.

— გააღე! — უბრძანა ილიამ.

კარებში გაბრიკოს და გამოჩნდა. რამდენიმე წუთი ქალი გაქვავებულსავით იდგა კარებში, თავი მალლა აეწია და მობეჭეტულის თვალებით ხან ერთს შეხედავდა, ხან მეორეს. წუთს შემდეგ მის ულამაზო და ულახათო სახეზე ზიზლი გამოიხატა, ილიას სალამი უპასუხოდ დასტოვა და ძმას მიუბრუნდა ცივის ხმით.

— გაბრიკო, ერთი წუთით კარში გამოდი...

ილია აენტო. შეურაცხებამ იქამდის გააცეცხლა, რომ მოწოლილ სისხლისგან თვალები მთლად დაეწვა.

— თქვენ რომ სალამს გაძლევენ, პასუხის მიცემა უნდა იცოდეთ, ბატონო,—თავდაქერით, მაგრამ მაინც ბრაზით უთხრა ილიამ.

ქალმა უფრო მალლა აიწია თავი და შუბლზედ კოპები შეიკრა. ტუჩებ მოკუმშულმა ერთი კიდევ გაზომა ილია თვალებით და არა უპასუხა-რა. გაბომაც მრისხანეთ შეხედა თავის ბატონს.

— თქვენ არც მთვრალეებთან მოსულხართ და არც ქურდებთან,—განაგრძო აცახცახებულის ხმით ლუნევემა.—თქვენ პატივით გეგებებიან... და როგორც განათლებული ქალი, თქვენც მოვალე ხართ პატივითვე გვიპასუხოთ...

— ნუ იპრანკები, სონა, — უცბათ წაილაპარაკა გაბრიკომ შემრიგებელის ხმით, მიუახლოვდა დას და გვერდში ამოუდგა. ოთახში სიჩუმე ჩამოვარდა. ილია და გაბრიკოს და ერთმანეთს შეჰყურებდნენ და თითქოს რაღასაც ელოდნენ. მაშო კუნჭულში მიიქუქკნა. პავლე გაქვავებულსავით იდგა და თვალებს უაზროთ ახამხამებდა.

— სთქვი რამე, სონა, — მოუთმენლად წამოიძახა გაბრიკომ. — შენა გგონია, შენი წყენა უნდათ? — დაეკითხა დას და შეუსაბამო ღიმილით დაუმატა.

— ისეთი უცნაურებს არიან, რო!

დამ გაფთხილების ნიშნად ძმას ხელი მოსწია და ლუნევს მიჰმართა სასტიკათ:

— რა გნებავთ ჩემგან?

— არაფერი, მხოლოდ...

აქ კი კეთილი და ნათელი აზრი დაებადა ლუნევს. იმან ქალისკენ გადასდგა ნაბიჯი და როგორც კი შეეძლო, ზრდილობიანად დაიწყა:

— ნება მომეცით... ე. ა. როგორც ჰხედავთ — ჩვენ სამნი ვართ... სამთავე გაუნათლებელი და უზრდელები... თქვენ განათლებული ადამიანი ბრძანდებით.

ილია სცდილობდა, რაც შეიძლებოდა. მალე გამოეთქვა თავისი აზრი, მაგრამ ვერ ახერხებდა. შავი თვალების სასტიკი და სწორი გამომეტყველება ენას უბამდა და აზრს უფანტავდა, ისინი შეურხველად მისჩერებოდნენ ილიას და თითქოს თავიდან იშორებდნენ... ქალს ნესტოები დაჰბეროდა და ძმის ხელს უაზროთ სრესავდა. ილიამ თვალები დაბლა დაჰხარა და დარცხვენით წაილულლულა:

— ვერ მომიხერხებია, ვერ მითქვამს... თუ დრო გაქვთ... პატარა ხანს დაბრძანდით...

ამ სიტყვებით ილიამ უკან გასდგა ფეხი და ქალს ვასავლელი გზა დაუტოვა.

— გაბო, აქ მომიცადე პატარა ხანს, — უთხრა ქალმა და ოთახში შევიდა. ლუნევმა სკამი მიაწოდა. ქალი ჩამოჯდა. პავ-

ლე მალაზიაში გავიდა, შემკრთალი მაშო კუნქულში იქუქკენ-
 ბოდა; ლუნევი ორ ნაბიჯზედ იდგა და ვერასგზით ვერ მოე-
 ხერხებინა ლაპარაკი.

— აბა? — დაიწყო ქალმა.

— აი, რაშია საქმე, — მძიმე ოხვრით დაიწყო ლუნევი.
 — გოგო, ე. ი. ეგ გოგო კი არა, ქმრანი ქალია... ბებერსა
 ჰყავს ცოლად... საცოდავს აწვალებს, სიცოცხლეს უმწარებს
 ნაცემი, ნატყები და ხორცებ დაგლეჯილი გამოჰქცევია... ჩემ-
 თან მოვიდა... თქვენ იქნება ცუდი რამეც გავივლეთ გულში?
 არაფერია, მერწმუნეთ...

ილიას ენა ებოლა და სათქმელი სიტყვა ავიწყდებოდა,
 რადგან თან მაშოს თავ-გადასავალი უნდოდა ეამბნა და თან
 ექპაროდა ამ საგნის შესახებ თავისი აზრიც გადაეცა. თავისი
 აზრების გადაცემა უფრო უნდოდა ილიას, ვიდრე სხვა რამის
 მბობა. ქალი შეჰყურებდა და სახის გამომეტყველება თან და
 თან ულბილდებოდა, თუმცა თვალები საოცრად უელვარებ-
 დნენ.

— მესმის, — შეაწყვეტინა ილიას ლაპარაკი. — თქვენ არ
 იცით ეხლა რა ჰქნათ და როგორ უშველოთ? უპირველეს
 ყოვლისა ექიმს უნდა უჩვენოთ... შეამოწმოს... მე ნაცნობი
 ექიმი მყავს, — გინდათ მე წავიყვან? გაბო, აბა შეხედე რომე-
 ლი საათია? მეთერთმეტეა? ჰო, სწორედ კარგი დრო ყოფილა.
 გაიქეც, გაბო, ეტლი მოიტანე... თქვენ კი გამაცანით თქვენი
 მეგობარი...

მაგრამ ილია ადგილიდგან აღარ იძროდა. ის არასგზით არ
 მოელოდა, თუ ამისთანა სასტიკი ქალი ასეთის ტკბილის ხმით
 ილაპარაკებდა. ქალის სახეშაც არა ნაკლებ გააკვირვა: სახის
 მუდმივი ამაცი გამომეტყველება მთლად გამოეცვალა, ზრუნ-
 ვისა და დახმარების მეტს ის აღარას გამოჰხატავდა ამ ჟამად და
 თუმცა ნესტოები უფრო დაებერნენ, სახეში მაინც რაღაც კარ-
 გი, თბილი და სასიამოვნო გრძნობა გამოსქვაოდა, რაიც ილიას
 აღრე არასოდეს არ შეენიშნა ქალის სახეში.

ქალმა აღარ მოუცადა ილიას. მაშოს მიუახლოვდა და ნელის ხმით რაღასაც ელაპარაკებოდა.

— ნუ სტირით, ჩემო კარგო, ნუ გეშინიანთ... ექიმი მშვენიერი კაცია, ის ვაგვინჯავთ და მოწმობას მოგცემთ... მეტი არაფერი! მერმე ისევ აქ მოგიყვანთ... ნუ, ჩემო ძვირფასო, ნულარა სტირით...

ლაპარაკის დროს ქალმა ხელები მხრებზედ შეაწყო მაშოს და ის იყო მოხვევინას უპირებდა, რომ ქალმა ოღნავ დაიკვნესა:

— ვაი... მტკივა.

— რა იყო, რა დაგემართათ?

ლუნევი განზედ ვამდვარიყო და ჩუმის ღიმილით ყურს უგდებდა.

— ეს რა უღმერთობაა! — შეჰკივლა გაშმაგებულმა ქალმა და მაშოს ჩამოშორდა. სახე ვაჰფითრებულს, თვალებში ზარი და გაშმაგება უელავდნენ.

— ღმერთო, რარიგად არის ნაწამები...

— აი, თურმე როგორა ვცხოვრობთ! — შესძახა ლუნევმა და კვლავ აენტო. — ნახეთ? თუ ეგ არ კმარა, მეორესაც ვაჩვენებთ, — აგერ აიქ რომ ატუზულა! ნება მომეცით გაგაცნოთ: ჩემი ამხანაგი პავლე გრაჩევი...

პავლე ნელის ნაბიჯით გამოვიდა ღუქნიდან და ქალს უგულოთ ხელი გაუშვირა.

— მეღვედევისა, სოფია ნიკონოვნა, — წაილაპარაკა ქალმა და ახლად გაცნობილის დაღვრემილ სახეს ჩაუკვირდა. — თქვენ ილია იაკოვლევინი ბრძანდებით, არა? — მიუბრუნდა ქალი ლუნევს.

— დიახ, — გამოცოცხლებული დაეთანხმა ილია, მაგრა მოუჭირა ხელი და განავრძო:

— აი... რახან ეგრეთი ბრძანებულხართ... ე.ი თუ ერთ საქმეს მოჰკიდეთ ხელი, — მეორესაც ნუ დაივიწყებთ! აქაც უბედურებაა...

ქალი დაკვირვებით უყურებდა ილიას ლამაზ, აღელვებულ სახეს და თან სცდილობდა ხელი როგორმე გაენთავი-

სუფლებინა, ილია კი უამბობდა ვერას თუ ჰავლეს თავ-გადასავალს, აღტაცებული ლაპარაკობდა და გრძნობდა, რომ გულიდან რაღაც მძიმე ლოდი ეშვებოდა. დრო გამოშვებით ხელს დაუბრუნებდა და განაგრძობდა:

— ლექსებსა სთხვნიდა, და მერე როგორებს! ეხლა კი მთლად ჩაიფუჭა, დაიწვა... აგრეთვე ქალიც... თქვენა გგონიათ... თუ ისეთი იყო, გათავდა და მორჩა, ჰა? ნუ, ნუ იფიქრებთ ეგრე! არც კეთილში და არც ცუდში ადამიანი მთლად არ იხატება!

— როგორ?

— ე. ი თუ ცუდია კაცი—უსათუოდ კარგი მხარეც ექნება და თუ კარგია—არც ნაკლი აკლდება. ყველას ჭრელი სული გვაქვს... ყველას!

— მაგას მშვენიერათ ამბობთ!—თავის ქნევით აქეზებდა გიმნაზიაში მოსწავლე ქალი.—ეგ მეტად გუმანიური შეხედულებებია! მაგრამ ხელი გამიშვით, ლამის მომტყდეს, ისე მტკივა!

ილიამ ბოდიში მოიხადა, მაგრამ ქალი ყურს აღარ უგდებდა, რადგან ჰავლეს დარიგებაში იყო გართული.

— სირცხვილია, როგორ შეიძლება? აქ მოქმედებია საჭირო და არა ყურების ჩამოყრა! მოქმედება ყოველთვისაა საჭირო! ვეჭილი უნდა მოუძებნოთ, გესმით, ვეჭილი! მე გიპოვნით ვეჭილს, გესმით? და არც არა უშავს-რა თქვენს ვერას, რადგან გაამართლებენ... პატიოსან სიტყვას გაძღვეთ, გაამართლებენ!

ქალს სახე გაუწითლდა, საფეთქლებზე თმები აეწეწა და თვალები რაღაც არა-ჩვეულებრივის ცეცხლით აღეგზნა. მაშო გვერდით ამოსდგომოდა და ბავშვურის ნდობით შეჰყურებდა. ლუნევი კი გამარჯვებული შეჰყურებდა ჰავლესა და მაშოს და თითქოს ამაცობდა და ქალით თავი მოჰქონდა.

— თუ მართლა შეგიძლიანთ შეველა, —აცხაცხებულის ხმით დაიწყო ჰავლემ, —მიშველეთ რამე! ჩემს სიცოცხლეში არ დავივიწყებ თქვენს გულკეთილობას... თუმცა არა მჯერა,

რომ კიდევ შეიძლებოდეს შეველა, გამარჯვებაზე ფიქრი მაინც მინდა...

— ხელო შეიდ საათზედ მოხვალთ ჩემთან, არა? აი, გაბრიკო გაჩვენებთ, საცა ვცხოვრობ...

— მოვალ... სიტყვა ვერ მომიძებნია, რომ მადლობა გადაგიხადოთ.

— რა საჭიროა მადლობა!

— მაგრამ მე მაინც მესმის, რომ...

— მაგაზედ ლაპარაკს თავი დაფანებოთ! აღამიანნი მოვალენი არიან გაქირვების დროს ერთმანეთს დახმარება აღმოუჩინონ.

— დიახ, აღმოუჩენენ დახმარებას!—დაცინვით ჩაუმატა ილიამ.

ქალი ფიცხლავ მობრუნდა მოლაპარაკესაკენ და რილაცის თქმას აპირებდა, მაგრამ გაბრიკომ, რომელიც ყველაზედ ფხიზლად და გონიერად ჰგრობოდა ამ ჟამად თავსა, მუჯლუგუნი წაჰკრა და უთხრა:

— წადი რალა, ენაქართლავ!

— ჰო, მართლა! მაშო, ტანთ ჩაიცვით!

— მე აღარაფერი მაქვს ჩასაცმელი,—დარცხვენით წაილაპარაკა მაშომ.

— ჰოო?... სულ ერთია! წავიდეთ... თქვენ ხომ შემოივლით ჩვენსკენ, ჰა?—დაეკითხა ქალი გრაჩევს.—მშვიდობით, ილია იაკოვლევიჩ!

ამხანაგებმა ხმა ამოუღებლივ და პატივის ცემით ჩამოართვეს ხელი. ქალმა მაშოს ხელი ჩაჰკიდა და კარებისკენ გასწია, მაგრამ ჯერ ხუთი ნაბიჯიც არ გადაედგა, რომ ისევ მობრუნდა, თავი მალლა გადიწია და ილიას მიუბრუნდა:

— მართლა, დამავიწყდა... მე არ მოგესალმეთ... როცა მოველი... ეს სივირე გახლდათ ჩემი მხრით, ბოდის ვიხდი, გესმით?

ქალს სახე გაუწითლდა და თვალები დარცხვენით დაბლა დაჰხარა. ილია შეჰყურებდა და გულში სანეტარო მუსიკის გუგუნე ესმოდა.

— ბოდიშს ვიხდი... ძლიერ! მე შეგონა ქეიფობენ მეთქი... სისულელე იყო ამისთანა ფიქრი, მაგრამ...

აქ ქალი უცებ გაჩერდა, თითქოს რაღაც სიტყვა ჩაჰყლაპაო.

— მაშინ კი... როცა მისაყვედურეთ, რატომ სალამს არ იძლევითო... მე შეგონა—თქვენში ბატონი ლაპარაკობს მეთქი... შეგონა, მაგრამ შეეცდი! მეტად მოხარული ვარ! თურმე ადამიანურმა ღირსებამ გათქმევინათ ის სიტყვები.

უცებ კეთილი და ნათელი ღიმით გაუნათლდა სახე და თითქოს პირს იგემრიელებს თავის სიტყვებითაო, გულით და სიამოვნებით განაგრძო:

— ოჰ, რა კარგია, როცა ადამიანში კიდევ შეხვდები თავის პიროვნების და ღირსების პატივისცემას!.. მეტად მოხარული ვარ, მეტად... ყველაფერი ისე კარგად და მშვენიერად დაბოლოვდა.

სტევა და როგორც განთიადის სხივებით განათებული პატარა ლეგა ღრუბელი, გაჰქრა ღიმოლით და მაშოც თან წაიყვანა. ამხანაგნი აღერსიან შეჰყურებდნენ მიმავალ ქალს— ორთავეს სახე უბრწყინავდათ, თუმცა იმავე დროს, ცოტა არ იყოს, სასაცილონიც იყვნენ. მერე ლუნევემა ოთახს მიმოავლო თვალი და ამხანაგს მიუბრუნდა:

— რას იტყვი?

პაეღემ ჩუმით ჩაიცინა

— აბა ევა ყოფილა...— ოხვრით განაგრძო ლუნევემა.— ნახე რა ჰქნა?..

— ქარიშხალსავით კი გაჰფანტა ყველაფერი და!

— ნახე?— აღტაცებით ამბობდა ლუნევი და თან გაქანებული ხუჭუჭა თმას იწეწავდა. — ბოდიშს როგორ იხდიდა? აი, რას ნიშნავს ნამდვილად განათლებული ადამიანი, რომელიც ყვე-

ლას ერთგვარად პატივსა სცემს... მაგრამ არავის წინ კი არ მოიხრის ქედსა! გესმის?

— სწორე გითხრა, კარგი ადამიანი ყოფილა, — ღიმილით დაეთანხმა პავლე. — რამდენი ხანი დაჰყო ჩვენთან? თითქმის ერთი საათი... და ჩვენ კი ერთ წუთათ გვეჩვენა.

— ვარსკლავსავით გაიკაშკაშა, ჰა!

— მაშ! უცბათ ყველაფერიც რომ გაარიგა — ყველას გზა უჩვენა და რჩევაც მისცა.

ლუნევი თავდავიწყებით იცინოდა. იმას უხაროდა, რომ იპისთანა ამაყი ქალი ასეთი თავდაბალი და ცოცხალი გამოდგა; გარდა ამისა თავისს თავის კმაყოფილიც იყო, რომ შესძლო და შესაფარისად ექირა თავი.

— ეჰ! — შესძახა სინანულით ლუნევემა. — სულ არ დამავიწყდა... ი ბოდის მოხდით სულ დამიკარგა თავ-ტანი!

— რა დავავიწყდა? — დაეკითხა პავლე.

— ხელზედ უნდა მეკოცნა... განათლებულ ხალხში მიღებულია თურმე, მეტს პატივისცემას ნიშნავს...

გაბრიკო მოწყენილი დაძვრებოდა ოთახში.

— გაბო! — მიუბრუნდა ილია და მხარში მოჰკიდა ხელი. — რა ყოჩალი და გყოლია!

— ჰო, გულკეთილია! — დაეთანხმა მოწყალედ ბავშვი. — დღეს ვივაქრებთ თუ არა? თუ არა, ვიდღესასწაულოთ... მე მინდორში გავიქცეოდი!

— დღეს ვაქრობა აღარ არის საჭირო! პავლე, წამო, ძმაო, ჩვენც ვისეირნოთ!

— მე პოლიციაში წავალ. — კვლავ მოიღრუბლა პავლე. — იქნება მიჩვენონ... მაინც...

— მეკი სასეირნოდ წავალ!

მხნემ და გახარებულმა ილიამ ნელის ნაბიჯით გასწია სასეირნოთ. გზაში სულ გაბრიკოს დაზედ ჰფექრობდა და ნებაუნებურად თავისს ნაცნობებს ადრიდა. ცხადზედ უცხადესი იყო მისთვის, რომ ეს ქალი ყველაზედ უკეთესი იყო და ყველაზედ უკეთესადაც მოეპყრა მას. ხსოვნაში ქალის ბოდის

სიტყვები უტრიალებდნენ და მისი აღფრთოვანებული სახე და დაბერილი ნესტოები თვალ წინ უდგნენ...

„პირველად როგორ მექცეოდა?“ — ღიმილით მოიგონა ილიამ და ღრმით ჩაჰფიქრდა — რისგან იყო, რომ პირველი დღიდანვე ისე სასტიკათ და ამაყათ მექცეოდა, თუმცა სრულიად არ მიცნობდა და არცკი გველაპარაკნა ჯერა?“

მის ირგვლივ სიცოცხლე სდუღდა და გადმოდიოდა. მოსწავლენი სიცილით მიდიოდნენ, ბარგით თუ საქონლით დატვირთული ურმები ზღაზღებით მიჰრიალებდნენ, მსუბუქ ეტლებს გრიალი გაჰქონდათ ქუჩების ქვაფენილზედ; ილიას წინ მათხოვარა მიიზღაზნებოდა და ხის ფეხით ფილაქანს უწყალოდ არახუნებდა. ორ ტუსადს მხრებზედ კეტი გაედოთ და ზედ დაკიდული ქვებით რაღაც მიჰქონდათ, მათ თან შეიარაღებული ყარაულები ახლდათ. ხელზედ მოვაქრეს „ტაჩკით“ მსხალი მიჰქონდა და მალაღის ხმით გაჰკიოდა:

— ტკბილი და გემრიელი მსხალი, კარგი მსხალი!..

უკან ენა-გადმოგდებული პატარა ძაღლი მიცუნცუნებდა და ზარმაცად აქეთ-იქით იყურებოდა... ეტლების ხრიალი, რილაცის ჩახი-ჩუხი, ყვირილი და ფეხთა ხმა საერთო გუგუნათ გაისმოდა. ჰაერი თბილი მტვრით გაჟღინთულიყო და ადამიანს ცხვირის ნესტოებს უღიტინებდა. სპეტაკ ზეცაში მზე მხიარულოდ მოკაშკაშებდა და თვის ცხელ სხივებს არაფერს აკლებდა ქვეყნად. ლუნევი სიამოვნებით შეჰყურებდა ყველა ამას, რადგან ჯი ხანი იყო ამგვარი სიამოვნება აღარ გამოეცადნა. ყველაფერს რაღაც თავისებური და წარმტაცი ელოფერი ედო. აგერ კოხტა და ლამაზი გოგო კუნტრუშით სადღაც მიეშურება, სახეზედ სიჩქარით გამოწვეული აღმული ასდის და სათნოიანი თვალებით ისე მხიარულოდ და ნაზად შეჰყურებს ილიას, თითქოს ეუბნება:

— „ოჰ, რა კარგი რამა ხარ“-ო

ლუნემაც ნება-უნებლიეთ გაუღიმა.

მეტლეს ქუდი აუწევია, გვერდზედ გადახეჭილა და კბილებ დაღრქენილი ვილაც სქელ დედაკაცს ეუბნება:

— ცოტაა, ბატონო, ერთი შაურციც მოუმატეთ...

მაგრამ სახეზედვე ეტყობა, რომ სტყუის საძაგელი, — ქალბატონი კაი ფასს უნდა აძლევდეს. მალაზიიდან ხელში ჩაიღწით პატრა ბიჭი გამორბის და გზა-გზა მიმავალ ხალხს სწუწუწავს, ჩაიღწის სახურავს მხიარული გრიალი გააქვს. ქუჩაში სიციხე პაპანაქება და საშინელი ჟრიამულია და სასაფლაოს ძველ ცაცხვთა ხშირი ფოთოლნი ანდამატურის ძალით იზიდვენ მიმავალს თვისს ჩრდილ ქვეშ. თეთრ გალავან შემორტყმული ძველი სასაფლაო, თვისი ხშირი მცენარეებით მძლავრ ტალღასავით ამართულა ზეცისკენ და ტალღის უმაღლესი წერტილი ფოთოლთა მწვანე არშიით მორთულა. იქ, ზევით ყოველი ფოთოლი მკაფიოდ მოსჩანს ცის ლაქვარდ კამარაზედ, ნახად ირხვეა და, თითქოს სდნება ჰაერშიო, ცახცახებს... ამ საუცხოვო გვირგვინს მედიდურად დაჰყურებენ ეკკლესიის მოპრქყვიალე ოქროს ჯვრები და მათაც მზის სითბოთი და სიცოცხლით გაჟღენთილი სხივები შემორტყმიათ და აღერსიანად თავს ევლებიან...

ლუნვეი, შევიდა რა სასაფლაოს გალავანში, დინჯის ნაბიჯით უმთავრეს ხეივანს გაუდგა და მთელის გულით ჰყნოსავდა ცაცხვთა ყვავილის სუნნელებას. ხეებ შორის, მათ ტოტთა ჩრდილ ქვეშ მარმარილოსა და ნათალ კლდეთა ხავს მოკიდებული ძეგლები ამართულიყვნენ. აქა-იქ, იღუმალ სიბნელეში ბედრანგათ ბრქყვინავდნენ დაოქრული და დავარაყებული ჯვრები და დროთა ვითარებით გახუნებული ასოები - სირვაშლას ბუჩქნი, აკაციები, კუნელი და ხეყრუა თავისს ტოტებითა და მწვანით ამართულ ძეგლებს ჰფარავდნენ. ადგილ-ადგილ მწვანე ტალღათა შორის ლეგა ხის ჯვარი გამოჩნდებოდა, ნახი ყლორტნი შემოჰხვეოდნენ და ისე მქიდროთ შემოჰკვროდნენ, თითქოს დახრჩობას უპირებენო. ახალგაზდა არყის თეთრი ღერები ხავერდსავით გამოსქვაოდნენ მწვანე ქსოვილთა შორის; მორკხენი და ლამაზნი, თითქოს ძალათი იმალებოდნენ ჩრდილში, რომ უფრო უკეთ გამოჩენილიყვნენ. მოაჯირ შემორტყმული მწვანე გორაკები ფერად-ფერადი ყვავილებით აქრელებულიყვნენ, მყუდრო სიჩუმეში კრაზანა ზუზუნებდა, ორი

თეთრი პეპელა ჰაერში დანავარდობდა... და მუმლნი... როდ დასკურავდნენ ჰაერში... ყველგან, ყოველ ნაბიჯზედ სინათლისკენ მიემშურებოდნენ ბალახ-ბულახი, ბუჩქნი, თუ ყვავილნი და სევდის მომგვრელ ძეგლებს ჰმალავდნენ. უკანასკნელი ბალახი თუ ბუჩქი ზრდისა და აღყვავების სურვილით იყვნენ გამსჭვალულნი და სინათლისა თუ ჰაერის ყლაპვას ესწრაფოდნენ, რომ მსუქანი ნიადაგის წვენი ყვავილებად, სუნელებად და სილამაზეთ გადაექციათ, გადაექციათ, რომ ადამიანის გული თუ თვალი უფრო სავსებით დაეტკობათ. სიცოცხლე ყველგან იმარჯვებს და ყველას დასჯაბნის!..

ლუნევს ესიამოვნებოდა ამ გაყურებულ სიჩუმეში სეირნობა და სცდილობდა უფრო ღრმად ეყნოსა ცაცხვთა და ყვავილთა სასიამო სუნი. ილიაშიც სიმშვიდე და სიჩუმე გამეფებულიყვნენ, —ის ეხლა ისვენებდა სულით და აღარაფერზე ჰფიქრობდა, რადგან მარტოობის სიამოვნება კაი ხანი იყო, რაც აღარ ეგემნა.

უმთავრეს ხეივანს მალე გადაუხვია ილიამ, ვიწრო ბილიკს დაადგა და ძეგლების ზედ წარწერებს ჰკითხულობდა.

„აქ განისვენებს მონა ღვთისა ბონიფატია“, — წაიკითხა ილიამ და გაიღიმა: ეს სახელი სასაცილოთ ეჩვენა. ბონიფატის ნაშთს უზარმაზარი პიტალო კლდე ადგა. იმის მეზობლად პეტრე ბაბუშკინი განისვენებდა, ოცდა რვა წლისა..

„ახალგაზდა ყოფილა,“ — გაიფიქრა ილიამ.

— თეთრ მარმარილოს ძეგლზე ამოიკითხა:

„ერთი ყვავილი ქვეყნად დაგვაკლდა,

მაგრამ სანაცვლოთ — ზეცა გამდიდრდა“.

ლუნევი დაუფიქრდა ამ ორ სტრიქონს და რაღაც გულის გამგმირი აზრი იგრძნო მათში, მაგრამ უცბათ, თითქო ვილაცამ ხელი ჰკრა გულშიო, წაიბორძიკა და თვალეზი დაჰხუჭა. მაგრამ დახუჭული თვალეზითაც აშკარათ ჰხედავდა მის შემშფოთებელ წარწერას. მიხაკის ფერ ქვაზედ ოქროს ვარაყით ამოვსებული ასოები თითქოს სამუდამოთ ჩარჩნენ ხსოვნაში:

„აქ განისვენებს გვამი მეორე გილდის ვაჭრის ვასილი გავრილიჩ პოლუეკტოვისა“...

რამდენიმე წუთის შემდეგ ილიას უკვე თავისი შიშისა შეეშინდა, ფიცხლავ გაახილა თვალები და გატრუნულ-გაჩუმებულ ბუჩქებს ეჭვის თვალით ჩააშტერდა... არავინ მოსჩანდა, მხოლოდ შორს სადღაც პანაშვიდს იხდიდნენ. გარინდებულ ჰაერში მთავრის წკრიალა ხმა გაისმოდა.

— უფლისა მიმართ ვილო... ცოთ...

ბოხი, თითქოს რილათი ც უკმაყოფილო, ხმა უბასუხებდა.

— შე. გვი... წყალენ!

და მას საცეცხლურის იდუმალი ჩხარუნი უერთდებოდა.

ნაკერჩხლის ღერზედ მიყრდნობილ ლუნევს თავი მალლა გადაეჩინდრა და თავისივე ხელით მოკლულის საფლავს დაჰყურებდა. თავი მაგრა მიეჭირა ხისთვის და ქუდი კეთაზედ მოჰქცეოდა. შუბლი კოპებით დანაოკებოდა, ზედა ტუჩი შესამჩნევად უთრთოდა და თეთრ კბილებს უჩენდა ხელები ღრმით ჩაეწყო „პიდუაქის“ ჯიბეებში და ფეხები მიწისთვის მიებჯინა.

პოლუეკტოვის ძეგლი აკლდამას წარმოადგენდა, რომლის ზედა ნაწილს გამოქანდაკებული წიგნი, თავის ქალა და კანქების ჯვარედინად გადახიდულ-გადმოხიდული ძეგლები ამშვენებდნენ. იქვე იმავე ზღუდეში მეორე აკლდამა იყო, უფრო პატარა; წარწერა აუწყებდა, რომ მის ქვეშ ოცდა ორის წლის ევპრაქსია პოლუეკტოვისა განისვენებდა.

„პირველი ცოლი“, — გაიფიქრა ლუნევმა. მან ეს ტვინის იმ პატარა ნაწილით გაიფიქრა, რომელიც ძალა-დატანებულის მუშაობისაგან თავისუფალი ჰქონდა იმ ჟამად. ილია მთლად მოეცვა პოლუეკტოვის მოგონებას, — მან ნათლად გაითვალისწინა პირველი შეხვედრა, მერე როგორ ახრჩობდა და გონება დაკარგული მოხუცი ფურთხით როგორ უღობობდა ხელებს მაგრამ მიუხედავად ყველა ამისა, ლუნევი არც შიშს და არც სინიდისის ქენჯანასა ჰგრჯნობდა, — მხოლოდ ზიზლით შეჰყურებდა შავ აკლდამას და გულის ტკივილის და სიმძიმის მეტს

თავის თავს არას ატყობდა. მხოლოდ ეს იყო, ხმა ამოუტყდა
ლივ და ბრაზ-მორეული ეუბნებოდა ვაქარს:

— შენი, შენი გულისთვის დავიმახინჯე ცხოვრება, შე
წყეულოდა ბოროტო ძაღლო!.. ტარატაროზო! როგორ უნდა
ვიცხოვრო ეხლა? სამუდამოთ მომთავარე და მომთხაპნე შენის
საძაგელი სისხლით...

თითქო ჩაქუჩით ურაკუნებენო, ისე ისმოდა მასში: „შენი,
შენი გულისთვის!..“

ილიას უნდოდა რაც ძალი და ღონე ჰქონდა ეხმარა და
ხმა მალლა შეჭმახა ეს სამი სიტყვა, ისე ხმა მალლა, რომ ყვე
ლას გაეგონა. ისეთი ძლიერი იყო მასში ამის სურვილი,
რომ ძლივს-ღა იოკებდა თავს. კრიჭა მოქერილი და თვალეზ
დაქყეტილი, თავრეტ დასხმულსავით იყურებოდა და თავის
ცხოვრების შესახები ფიქრები ცეცხლსავით ედებოდნენ მის აზრ-
გონებას. ილიას წინ პოლუექტოვის პატარა, მაგრამ გველური
სახე დასცურავდა; იქვე მის გვერდით სტროგანნის გაშვლე-
პილი და წითელ წარბა თავი, პეტრუხას კმაყოფილებით სავსე
ცხვირპირი, ტუტუცი კირიკი, ქალარა, ჯუკა და წვრილ თვა-
ლებზე ხრენოვი მოსჩანდნენ, ერთი სიტყვით, თვალწინ თითქ-
მის ყველა ნაცნობები გამოეცხადნენ. ყურებში რაღაც არა-
ჩვეულებრივი მსხილი ესმოდა და ეგონა ყველანი მე შემომ-
ხვევიან, მავიწროებენ და შეუდრეკლად ჩემკენ მოდიანო.

ილია უცბათ ხეს ჩამოშორდა და ქუდი ძირს დაუარდა.
ქუდის ასაღებათ დახრილს მაინც ნაპარ-ნაქარცვის მიძღების
ძველისთვის თვალი ვერ მოეშორებინა. ილიას სულა უგუბდე-
ბოდა, სახე სისხლით გაეტენა და თვალეზი მეტის დაშტერე-
ბით სტკიოდა. ბოლოს ძლივს ჩამოაშორა თვალი, მოაჯირს
მაუახლოვდა, ერთ რკინას ჩაავლო ხელი და საფლავს გესლი-
ანათ შეაფურთხა!... როცა ჩამოშორდა და გზას გაუდგა, მიწას
ისეთის ძალით და გაშმაგებით არტყავდა ფეხებს, რომ კაცს
ეგონებოდა, ჯაგრი თუ სკირს და რამის ტყენას უპირებსო!..

ლუნვეს შინ წასვლა აღარ უნდოდა; გულზედ რაღაც
დასწოლოდა ლოდსავით და ცივი, ძნელად ასატანი გესლი

გულღვიძლს უღრღნიდა. ილია ნელის ნაბიჯით მიდიოდა, არავის უყურებდა, არაფერი აინტერესებდა და არც თუ რამეზედ ჰფიქრობდა. გაიარა ერთი ქუჩა, ანგარიშ მიუცემლად მეორეს გადაუხვია, გაიარა ცოტა კიდევ და მაშინ კი მიხვდა, რომ პეტრუხა ფილიმონოვის დუქანზე შორს აღარ იყო, ამ დროს იაკობიც მოაგონდა. როცა პეტრუხას ქისკარს დაუსწორდა, იფიქრა, აქ შესვლა უსათუოდ საჭიროაო, თუმცა შესვლის სურვილი კი სრულიად არა ჰქონია. კბეზედ რომ მიდიოდა, პერფიშკას ხმა შემოესმა:

— მოიგონეთ თქვენი ღმერთი, შეიბრალოთ ჩემი გვერდი...

ლუნევი ღია კარებში შეჩერდა; მტერისა და თამბაქოს ღრუბლებში დახლსიქით ძლივს-ღა მოსჩანდა იაკობი. თმა გადავარცხნილი და მოკლე სახლებიანი სერთუკით, იაკობი ერთს ფაცი-ფუცში და ვაი-ვაგლახში იყო—ჩაიდნებში ჩაისა ჰყრიდა, შაქრის ნატეხებს უთვლიდა, არაყს ასხამდა და დახლის ყუთებს შეწევ-გამოწევით არახუნებდა. მოსამსახურენი მიიბრუნდნენ, „მარკებს“ გადუყრიდნენ და ჰყვიროდნენ:

— ნახევარი ბოთლი! წყვილი ლუდი! უხალთუნის შემწვარი ხორცი!

— როგორ გამოცდილა!—გაიფიქრა იაკობის ფაცი-ფუცის მაყურებელმა ილიამ.

— ნუ გეშინიან, ამ ათ შაურს არ შევარჩენ!—ხმა მალლა და გაჯავრებული ჰყვიროდა ვილაც.

— ოჰ! —სიამოვნებით შეჰკივლა იაკობმა, მოჰკრა თუ არა ლუნევს თვალი, მაგრამ იმ წუთსვე უკან კარებისკენ მიიხვდა. შუბლო¹ ოფლისაგან სველი ჰქონდა და ყვითელი ლოყები წითელი ლაქებით ავსებოდა. აჩქარებით ჩამოართვა ილიას ხელი და აღარ უშვებდა, ხმელი ხველა კი ლაპარაკის ნებას აღარ აძლევდა.

— როგორა სცხოვრობ? — დაეკითხა ძალდატანებულის ღიმილით ლუნევი.

— აი... ვვაჭრობ...

— ჩაგაბეს?

-- რას იზამ!

იაკობს მხრები ჩამოშვებოდა და თითქოს ტანთ უფრო დაჰკლებოდა.

— რამდენი ხანია არ მინახავხარ! — ეუბნებოდა იაკობი და კეთილის, მაგრამ ნაღვლიანის თვალებით შეჰყურებდა ილიას. — პატარა ვილაპარაკოთ... კაი დროს მოხველ, მამაც აქ არ არის... იცი რა: შენ აი, იქ შედი... მე დედინაცვალს ვთხოვ ცოტა ხანს დახლს მოუდგეს.

იაკობმა მამის კარები ოდნავ შეაღო და პატივისცემით შესძახა:

— დედა!.. ერთი წუთით გამობრძანდით...

შევიდა თუ არა ილია იმ ოთახში, რომელშიაც ოდესღაც თითონ სცხოვრობდა, დაკვირვებით მიათვალ-მოათვალიერა: კედლებზე გაკრული ქალღმერთის გამქვარტლულიყო, ორი საწოლის მაგიერ ეხლა ერთი-ღა იდგა და კედელზე წიგნებით სავსე თახჩა ეკიდა მხოლოდ. იმ ადგილზე, საცა უწინ ილიას ეძინა ხოლმე, რაღაც ახმახი და უხამუშო ყუთი იდგა.

— აი, გავნთავისუფლდი ერთი საათით! — შემოვიდა და მხიარულად გამოაცხადა იაკობმა. მერე კარები გადარაზა და ილიას მიუბრუნდა. — ჩაის არ დალევ? კარგი... ივანე, — ჩაი მოიტა! — დაიყვრა იაკობმა და საშინელი ხველა აუტყდა. ჩაბყირებულ იაკობს თავი ჩაეჭინდრა, ხელებით კედელს მიჰბჯენოდა და ისე გადახრილიყო წელში, თითქოს გულიდა რიდაცის ამოგდებას აპირებოდა.

— კარგა აქრიტინებ! — უთხრა ლუნევემა.

— ვჰკნები... ო, რა მიხარია, რომ კიდევა გხედავ... როგორ გამოცვლილხარ... გადიდკაცებულხარ... როგორა სცხოვრობ?

— მე რა? — ვერ მიუგო პირდაპირ ლუნევემა. — ვსცხოვრობ... შენ, შენ როგორღა ხარ?..

ლუნევეს სრულიად არ უნდოდა თავისს ამბის მბობა და არც თუ ლაპარაკის სურვილი ჰქონდა. ის მხოლოდ იაკობს ათვალიერებდა და ებრალებოდა ამხანაგი, ასე შეწუხებულს და

დაუძღურებულს რომ ჰხედავდა. თუმცა ეს სიბრალოელი ცივი და უშინაარსო იყო.

— მე, ჩემო ძმაო... ვითმენ ჩემ ცხოვრებას, როგორც არის...—ნახევარის ხმით აუწყა იაკობმა.

— გამოგწოვა მამამ სისხლი, ჰა?

— არც თითონ ადგია ეხლა კარგი დღე, ისეთ ქახრაკებში მოჰყვა, რომ...

— ახია იმაზედ!

— ჩვენსა ეხლა ყველა: ბატონი დედინაცვალია! იმისი სიტყვა—კანონია!

„რად ითხოვ მუდამ ფუფსა და ფუფსა,
 უფუფოდ კი ვერ გამოიშლი კუფსა?“

მკათიოდ აყოლებდა პერფიშკა თავისს „მუზიკას“

— ეს რა ყუთია?—დაეკითხა ილია.

— ესა? ფისგარმონია. მამამ მიყიდა ოც და ხუთ მანეთად. აი, ივარჯიშე და როცა ისწავლი დაკვრას, სამას მანეთიანს გიყიდი, დაგიდგამ დუქანში და მუშტრისთვის დაუკრავ ხოლმეო, თორემ სხვა რა ხერი მაქვს შენგნითო... სწორედ კარგა მოუსაზრებია. ყველა სამიკიტნოში არღანია და ჩვენ კი ჯერ არა გვაქვს. მეც მესიამოვნება დაკვრა სწორე გითხრა...

— ჰმ, საძაგელი!—სიცილით წამოიძახა ლუნევემა.

— რადა, რას ერჩი? განა მართლა სრულიად უსარგებლო კაცი არა ღარ იმისთვის?

ილიამ მკაცრად გადახედა და ბრაზ-მორეული მიუბრუნდა.

— იცი რა გითხრა? მამა შენს ურჩიე—როცა მოვკვდები, დუქანში გამათრიე და მაყურებლებს თითო შაური მიანც გადაახდინე თქო. ეგეც შენი სარგებლობა...

იაკობმა დარცხვენით გაიცინა და ისევ ხველას მოჰყვა. როგორც ეტყობოდა, ხველა ცოტას არ აწუხებდა, რადგან ხან გულზედ იტაცებდა გაშმაგებული ხელსა და ხან ყელზედ.

პერფიშკა კი ვილაცაზედ მიუთხრობდა მსმენელთ, აჩქარებული:

„ზარხვას უფვედთვის ის ინახავდა,
 „არას ღრთს კუჭსა არ გაიძღობდა.
 „რადიერ კუჭსა კვნესა გაჰქონდა,
 „მაგრამ, სანაცვლად, სუთთა ხომ ჰქონდა?!

— ეჰ... ცხონებავ!— დაუმატა პერფიშკამ გაზეპირებულ სიტყვებს და ბუზიკამ სიმღერის მხიარულ სიტყვებს მშფოთვარე ხმები დააყარა.

— მამიშენის გერს როგორ შეეწყე?— დაეკითხა ილია, როცა იაკობი ხველისგან განთავისუფლდა. გალურჯებულმა და სულ შეხუთულმა იაკობმა თავი ასწია და ძლივს გასაგონათ მიუგო:

— ჩვენთან არა სცხოვრობს: მთავრობა ნებას არ აძლევს... იქ სამიკიტნოა... მინც... არა უშავს-რა! ეს არის მხოლოდ ბატონობს და თავი მოაქვს... ხანდახან კი შემოივლის ხოლმე თავისს დედასთან, როცა ფული დასჭირდება. ძალიან უჭირს ხოლმე ფული!

იაკობმა ხმა დაიდბოლა და ნაღვლიანად განაგრძო:

— ის წიგნი გახსოვს? ის? წამართვა... იშვიათი რამ არის და თავისს წონა ფულადა ჰღირსო. წაიღო... ვებევეწე დამიტოვე მეთქი, მაგრამ როდი ჰქნა! არ დამიჯერა.

ილიამ ხმა-მაღლა გაღიხარხარა. მერე ამხანაგნი ჩაის სმას შეუდგნენ. კედლებზე გაკრული ქალღიღინი დამსკდარიყო და ნაჭვრეტებში სამიკიტნოდან სხვა-და-სხვა ხმები თუ სუნნი თავისუფლად მოსცურავდნენ. ვილაცის აღვლევებული ხმა სამიკიტნოს ხმაურობას სულ მთლად ჰფარავდა.

— მიტრ ნიკალაი!— გაისმოდა დუქანში.— ნუ გადააკეთებ ჩემ პატიოსან სიტყვებს ეშმაკურად, თორემ!

— ერთ ისტორიას ვკითხულობ ამ ჟამად, — ამბობდა იაკობი, — სათაურით „იულია, ანუ ციხე მოდზინის ხერგელები“... კარგი რამ არის!.. შენ როგორ-ღა ხარ ამ მხრივ?

— ეშმაკმა წაიღოს შენი ხერელები! მე თითონ ხერელებში დავძრწი... — პირქუშად მიუგო ილიამ.

იაკობმა მონაწილეობით გადახედა ამხანაგს და დაეკითხა:

— რა იყო, შენი საქმეც ცუდათ ხომ არ მიდის?

ლუნვემა არა უპასუხა-რა. ის იმაზე ჰფიქრობდა— უამბო მაშოს ამბავი თუ არაო? მაგრამ იაკობმა თითონ დაარღვია სიჩუმე და წყნარის ხმით დაიწყო:

— სულ მუღა! ჯავრობ, კაპასობ, თითქოს ვიღასაც ემდურა... ჩემის აზრით, ძალიან სცდები, იმიტომ რომ ხალხი... არავის მიუძღვის მაგაში ბრალი! თითონ ცხოვრებაა ეგრე მოწყობილი... ხალხმა ხომ არ მოაწყო... ჯერ ხალხიც არ იყო, რომ ცხოვრება ეგრე იყო გაჩენილი და ეხლაც ეგრე მიმდინარეობს...

ლუნვევი ჩაისა სვამდა ხმა-გაკმენდილი.

— ჯეროვანი ყველას ეგება, მერწმუნე! მაგალითად, გინდა, მამა-ჩემი აიღე... მართალი უნდა ითქვას ადამიანის მტარვალი და მწამებელია! მაგრამ აგერ, საიდლანაც გამოტყვრა ფეკლა ტიმოფეევნა და ჩაიგდო ფეხქვეშ! ეხლა იმისი ცხოვრება ისეთია, რომ ღმერთმა ყოველი ქრისტიანი დაიფაროს! ლოთობასაც კი მიჰყო ხელი დარდით. . მერე რა დიდი ხანია, რაც ჯვარი დაიწერეს? აგრეთვე ყოველ ადამიანს ყოველი ცუდი საქციელისთვის რომელიმე ფეკლა ტიმოფეევნა ელის...

ილიას მოსწყინდა ყურის გდება, — მან მოუთმენლად გასწია ლანგარზედ ჭიქა და თავისთვისვე მოულოდნელად დაეკითხა:

— შენ რაღას ელი ეხლა?

— საიდან? — დაეკითხა ნელის ხმით იაკობი და თვალები დაქყიტა.

— აი... წინ... ცხოვრებისაგან შენ რაღას ელი?

იაკობმა ხმა ამოუღებლივ თავი დაჰლუნა და ჩაჰფიქრა.

— სთქვი რაღა! — ნახევარის ხმით გაუმეორა ილიამ კითხვა. გულში რაღაც მოუსვენრობას ჰგრძნობდა და სამიკიტნოდან წასვლა ეჩქარებოდა.

— რას უნდა ველოდე?—ჩუმათვე და თავ-აულებლივ დაიწყო იაკობმა.—რის მოლოდინი... მოვკვდები და გათავდება ყველა. დიდი ხნის სიცოცხლე რომ არა მაქვს, ეს ცხადია ჩემთვის...

აქ თავი ასწია და ჩუმის, კმაყოფილების ღიმილით ტანჯულ სახეზე, განაგრძო:

— ცის ფერ-სიზმრებს ვხედავ ამ ბოლოს დროს... გესმის—თითქო ყველაფერი ცისფერიაო... მარტო ზეცა კი არა, მიწაც, ხეებიც, ყვავილიც და ბალახ-ბულახიც—ყველაფერი! სიჩუმე საშინელი! თითქო აღარაფერი არსებობდეს ქვეყანად, ისეა ყველა გარინდებული და გაყურებული, ყველაფერს ცის ფერი ადევს. მიდიხარ თავისუფლად, გაუთავებლივ და არც ილაღები... არც გესმის—ხარ სადმე თუ არა? ისე კარგად და მსუბუქად ჰგრძნობ თავსა... ცისფერ სიზმრებს სიკვდილის წინ ჰხედავენ ხოლმე.

— მშვიდობით!—შეაწყვეტინა ლუნემა და ფეხზე წამოხტა.

— სად მიექარები? დაჯექ პატარა ხანს!

— არა, მშვიდობით!

იაკობიც წამოდგა.

— კარგი... წადი!..

ლუნემა ქანრაკსავით მოუჭირა იაკობის ცხელ ხელს ხელი და ხმა ამოულებლივ ჩააშტერდა ამხანაგს. მან თითონ არ იცოდა რა ეთქვა გამოთხოვების დროს ამხანაგისთვის. რამის თქმის სურვილი კი ისე ძლიერი ჰქონდა, რომ გულიც კი უკვნესოდა და საოცრად უცემდა.

— როგორ იყურები?—ღიმილით დაკითხა იაკობი.

— მაპატიე, ძმაო...—ძლივს წაილულლულა ლუნემა და თავი უნუგეზოდ ჩაჰკიდა.

— რა უნდა გაპატიო?

— ისე... მაპატიე...

— მე ხომ მღვდელი არა ვარ?—ჩუმის სიცილით დაეკითხა იაკობი.—დაიცა, დამავიწყდა, მაშო მეთქი...

— რაო?

— ისიც თურმე ცუდათა სცხოვრობს...

— ჰო, მეც გავიგონე...

— როგორც ეტყობა, ყველას ერთიბედი გვექონია... არც შენა ხარ, — როგორც ვხედავ, — კაი დღეში, ჰა?

იაკობი ლაპარაკობდა, ძლივს შესანიშნად ილიმებოდა და ხმაც თუ სიტყვებიც უსიცოცხლო და უფერული ჰქონდა... ლუნევა ხელი გაუნთავისუფლა, — იაკობის ხელი სუსტათ და უნუგეშოდ დაეშვა.

— ეგრე, იაშა, მაპატიე...

— ღმერთი გაპატიებს! მოდი ხოლმე...

ილიამ აღარა უთხრა-რა, ისე გავიდა.

ქუჩაში უცბათ გუნება გამოეცვალა და თავისუფლად ამოისუნთქა. ის ცხადათა ჰხედავდა, რომ იაკობს დიდი ხნის სიცოცხლე აღარა ჰქონდა და მალე გამოესალმებოდა წუთისოფელს, ეს ფიქრი გულ-ღვიძლს უმღვრევდა და ვილაცის სიმძულვარეს და მტრულ გრძნობას უბადავდა გულში. იაკობი არ ებრალებოდა, რადგან უწინაც ვერას გზით ვერ წარმოედგინა ეს პირდაპირი და ჩუმი ყმაწვილი როგორ იცხოვრებდა ქვეყნად? ილია დიდი ხანია ისე უყურებდა იაკობს, როგორც ცხოვრებიდან ამოსაფხვრელ ასალაგმავ არსებას. იმას მხოლოდ ის აწუხებდა: რისთვის აწამეს ეს ყოვლად შესაბრალისი და უწყინარი ადამიანი და რისთვის მოუსწრაფეს სიცოცხლეო? ამ აზრით ბრაზი და გესლი ცხოვრებისადმი უფრო ეზრდებოდა და უდიდდებოდა გულში.

იმ ღამეს ილიამ ვეღარ დაიძინა, ოთახში, მიუხედავად იმისა, რომ ფანჯარა ღია ჰქონდა, საშინლად ცხელოდა. ილია ეზოში გავიდა და გალავნის ძირში თელის ხეს გაუგორდა. ზურგზედ მწოლარე, ის დაკვირვებით შეჰყურებდა კაშკაშა ზეცას და რასაც მეტს აკვირდებოდა, უფრო მეტს ვარსკვლავს ამჩნევდა. სამოთხის გზა ვერცხლებრ ბზინავდა და კილით კიდედღე გადაქიმული სასიამოთ ჰბზინავდა, — ხის ფოთლებიდან მისი ცქერა სასიამოვნოც იყო და სევდის მომგვრელიც. ზეცა

საცა არაინაა, ასეა მორთულ მოკაზმული და... ჩვენი ქვეყანა კი? თვალგბ მობეუტულს ეგონა, ხის ტოტები და ფოთლები ნელ-ნელა მშორდებიან და ზეცისკენ მიიწევენო. მოელვარე ვარსკვლავებით დამშვენებულ ზეცის ტრედის ფერ ხავერდზედ ხის ფოთოლთა შავი არშია ვილაცის ხელებს წააგავდა, თითქოს ვილაცას გაუშვერია და ზეცას ეპოტინებაო. ილიას ამხანაგის ცისფერი სიზმრები მოაგონდნენ და იაკობიც ცისფერი, მსუბუქი და გამჭვირვალი წარმოუდგა. მას თვალებიც ცისფერი და ვარსკვლავებსავეთ კაშკაშა და კეთილი ჰქონდა... აგერ: ცოცხლობდა ადამიანი, რომელსაც მხოლოდ იმიტომ მოუწამლეს სიცოცხლე, რომ კეთილი და მშვიდი იყო.. მტარვალნი კი ცხოვრებენ, როგორც უნდათ, და კიდევ კაი ხანსაც იცოცხლებენ...

(შემდეგი იქნება)

მეფე ლირი

(დასასრული) *)

კენტი და ხუმარა არ მიატოვებენ ლირს გაჭირვების დროსაც; ერთი მიმართავს ლირის მხსნელს—კორდელიას, მეორე თავის ოხუნჯობით ცდილობს, დაიცივას მეფე სრულის დაცემისაგან. ორივე იმ დროის საუკეთესო შვილებია. თუ შევადარებთ მათ ედმუნდს და მსგავსს პირებს, რასაკვირველია, უკანასკნელების სრულს წინამდებობას წარმოადგენენ ზნეობრივის მხრით; მაგრამ საზოგადოთ ისინი არ არიან სულ სხვა არსებანი. მათ ძალუძთ თავის ბუნებრივის მისწრაფებათა დამორჩილება; თავის მეფისადმი სიყვარულით და ერთგულობით არცხვენენ ლირის ქალიშვილებს. განრისხული კენტი ივიწყებს შეურაცხყოფას და მწუხარებას და ძველებურათ ემსახურება თავის გაძევებულს ბატონს. ხუმარა დაცინვით შეაქებს მას და თავის არახინს მიართმევს საჩუქრათ ერთგულ სამსახურისათვის—იმ კაცს, რომელმაც ყოველივე დიდება დაჰკარგა და დალატაკდა. თვითონ თავს არ ანებებს მეფეს: მეტის მწუხარებისაგან გამხდარი, ძალდატანებით ასრულებს თავის როლს, ხუმარის არაკებით და შაირებით იკლავს თავის მწუხარებას. მაგრამ კენტიც და ხუმარაც თავის დროის ნამდვილი შვილები არიან: უნებურათ ხელს უწყობენ ლირის სინილისს ქენჯნას, მის მაგიერ რომ დაამშვიდონ, და უფრო

*) იხ. „მოაზის“ 1 № 1903 წ.

მეტს ტანჯვას მიაყენებენ, ვიდრე დაიხსნიან გაჭირვებისაგან. ის მათრახები, რომელთაც გადაჰკრავს ხუმარა ლირის უგუნრობას, თავიდანვე ვადაცდებიან ხუმრობის საზღვარს; მის მაგიერ, რომ გაართოს, ხუმარა სწორედ იმ ფიქრებს მოჰგვრის ლირს, რომლებიც ყველაზედ უფრო სტანჯავენ მას; მაშინაც კი დასცინის ხუმარა ლირს, როდესაც უკანასკნელი ქალიშვილებისაგან გაძევებული უდაბნოში დაეხეტება ქარიშხლის დროს. თუმცა ხუმარას სიტყვები ძალიან კარგია ესტეტურ მიზნისათვის, რადგან მათის შემწეობით ლირის სულიერი ტანჯვა ნამეტან ძლიერათ არ მოქმედობს მაყურებელზე, მაგრამ თუ განვიხილავთ მათ ფსიხოლოგიურათ, სრულიათ შეუფერებელი არიან, რადგან არ უმსუბუქებენ ლირს შიში ტვირთს. ეგვე უნდა ვსთქვათ კენტის გულწრფელობაზე. მისი მართალი სიანჩხლე ლირის წინამდებ პირველ სცენაში გვიხატავს მას ერთგულ მსახურათ, მაგრამ ამავე მიზეზით უფრო გაფიცდება და აღელდება თვითნება მეფე. კენტის კეთილშობილური ხასიათი ძლიერ ბრწყინავს, როდესაც შევადარებთ ოსვალდს, ამ ფლიდ და გაიძვერა მოსამსახურეს; მეტათ აშკარა ხდება კენტის ერთგულობა და სიმართლე. მაგრამ ამასთანავე ისიც ემჩნევა, რომ სიამაცე მეტი აქვს, ვიდრე გამჭრიახობა და მისი სამართლიანი გულმოსულობა იმგვარათვე გადამეტებულია, როგორც ლირის უსამართლო გაფიცება, და თავის გულმოსულობით კიდევ უფრო აუარესებს იმ ცუდს განწყობილებას, რომელიც არსებობს ლირსა და მის ქალიშვილებს შორის. კენტი მხნედ და დაულალავად ემსახურება მარტოთ დარჩენილ მეფეს, საკუთარს თავსაც გაწირავს მისთვის და ბოლოს კიდევ კვდება ნამეტანის ერთგულობისაგან; მაგრამ ყველაფრით ამით კენტი ვერ ამხნევებს და ამაღლებს სულიერათ მოხუცებულს მეფეს, მარტო თუნდ იმიტომ, რომ ლირმა არ იცის კენტის ვინაობა. ამგვარათ ერთათერთ მხსნელად და სიგიჟისაგან გამკურნებელათ ლირს დაჩენია მხოლოთ კორდელია. მაგრამ ვიდრე ამ საგანს შევეუდგებოდეთ, ორიოდ სიტყვას ვიტყვით

გლოსტერის შესახებ, რომ პიესის დასასრულს ერთმანეთს ვუპირდაპიროთ ორი ანალოგიური შემთხვევა.

კეთილმა, წყნარმა, მშვიდმა, სუსტმა, ცრუმორწმუნე, არა დიდი ქკუის პატრონმა გლოსტერმა თვითონ მიაყენა თავის-თავს უბედურება ისე, როგორც თვითონ ლირმა მოიძახადა თავისი უბედურება. გლოსტერს ჰყავს უკანონო შვილი, რომლის ხელით უნდა დაისაჯოს მრუშობისათვის. ეჭვი არ არის, ცუდათ აღზარდა და ცუდათ ეპყრობოდა უკანონო შვილს და ამით მიზეზი მისცა მას, წინააღდგომოდა მამას. ცხრა წელიწადი მოშორებული ყავდა და ეხლაც უნდა, გაგზავნოს შორს; რცხვენია თავის უკანონო შვილის და ამას არ ჰფარავს სხვებთან და არც ედმუნდთან. ედმუნდი თავის მზაკვრობას ყველაზედ უწინარეს მიმართავს გლოსტერის უფროსის, კანონიერის, შვილის ედგარის წინააღმდეგ; მაგრამ მალე ამ მზაკვრობის მსხვერპლი შეიქნება მამაც, რომელიც უგუნურათ დახმარებასაც კი უწყევს ედმუნდს. ედმუნდში შექსპირმა გაიმეორა რიჩარდ III-ის და იაგოს უმთავრესი თვისებები; მხოლოდ ედმუნდი დაახასიათა გაკვრით, თითქმის იმიტომ, რომ ეს ხასიათი ყველასათვის უკვე ნაცნობი იყო. შექსპირმა მიანიჭა ედმუნდს გარეგანი კეთილსახეობა, რომელიც მისის უსინიდისობისათვის (როგორც ბეკონმა სთქვა) იგივეა, რაც მახინჯისათვის ლამაზი ტანისამოსი. ედმუნდი რიჩარდსავით განზრახ ბოროტი და სასტიკია, მხოლოდ რიჩარდი ბოროტია და სასტიკი თავის უსახობისა გამო, ედმუნდი კი იმიტომ, რომ გაჯავრებულია, რათა ვარ უკანონო შვილი და ოჯახში პირველობა რათ ეკუთვნის ედგარსო. როგორც რიჩარდი, ედმუნდი მისწრაფვის ტახტისაკენ (თუმცა არ ამბობს ამას), რომელიც მოსჩანს შორს; აი ამიტომ ღუპავს ჯერ საკუთარს ოჯახს; მერე მოურიდებლათ და უსირცხვილოთ დაუახლოვდება ლირის უფროს ქალიშვილებს და ღუპავს მათს ოჯახებს; ბოლოს გონერალს თანხმობით ღუპავს კორდელიასა და ლირსაც. ასეთ დიდ პატივმოყვარეობასთან ედმუნდი იაგოს ცივის გონებას პატრონია და ანგარიშის დამქერეკაცი, იაგოსავით თავისუფლათ და რეალისტურათ სჯის, ყოველ

საშუალებას ხმარობს, რაც მისთვის გამოსადეგარია, იაგოსავით ფარისეველია და სულელათ სთვლის ყველას, ვინც არ ფარისევლობს, ყველაფერ ეშმაკობაში დახელოვნებულია და უცებ გადააქცევს საშუალებას მიზნათ, თუ ამას მოითხოვს. გარემოება. ჯერ უნდა მოატყვილოს მამა ედგართან გამოლაპარაკებით, მაგრამ რომ დაინახავს ედგარის გულუბრყვილობას, უმჯობესათ თვლის, ედგარს გააგონოს მისი და მამის საუბარი; ბოლოს სარგებლობს კორნვალის მოსვლით და ედგარს აიძულებს, სახლიდან გაიქცეს. როგორც აქ, ისე სხვაგან ყოველთვის დარწმუნებულია და ისე მოქმედობს, სრულებით არ ცდილობს, დაჰფაროს თავისი გაიძვერობა. ნამეტან უსირცხვილოთ გადასცემს კორნვალს შემდეგ თავის მამის საფრანგეთთან დაახლოვების საიდუმლოს, მხოლოთ იმიტომ, რომ თავი განითავისუფლოს მოხუცისაგან. მერე ამგვარათვე მხნეთ ემსახურება ბრიტანიას, როგორც ჯაშუში და როგორც მეომარი და თვით ალბანი იძულებულია შეაქოს იგი. მაგრამ შემდეგ ნამეტან გამედიდურდება გამარჯვების გამო; გაბედავს წინააღმდეგობა გაუწიოს სიმართლეს და სამართლიანობას, წინ აღუდგება ღეთის სამსჯავროს და კიდევ იღუპება თავის ძმის შურის მგებლის მახვილისაგან. სიკვდილის ჟამს მასში გაიღვიძებს საამო გრძობა, რომ იგი მაინც უყვარდათ და უცებ სიბრალული დაებადება ღირსა და კორდელიისადმი, მხოლოდ გარეგან მოგონების გამო და სრულიათ არა იმიტომ, რომ ამას მოითხოვდეს მისი არსება. ედმუნდი კვდება ისე, როგორც ღირის ქალიშვილებიც, გაუსწორებელი და ცოდვა-მოუწიანი ბელი. აი, ასეთის შვილის მახეში გაება მოხუცი გლოსტერი; მის ჩაგონებით წაართვა სამკვიდრო კეთილშობილოს ედგარს, როგორც ღირმა წაართვა კორდელიას, და მის მოკვლასაც კი განიზრახავს. სამაგიეროთ სრულიათ დაენდობა ედმუნდს, რომელიც გასცემს და დაღუპავს

გლოსტერის სცენაზე დაბრმავება არც ჩვენ შეგვიძლია გავამართლოთ, მაგრამ შექსპირი ამის შემდეგ მალე აკმაყოფილებს ჩვენს საფუძვლიანს წყრომას მით, რომ უბრალო, უსახელო

და უცნობი მოსამსახურე აქვე შურს აგებს დაბრმავებელს, თუმცა გლოსტერის დაბრმავება თავის თავთ წინდაწინვე განზრახული ჰქონდა შექსპირს და იგი ძლიერ იმოქმედებდა მაშინაც, რომ სცენის გარეთ მომხდარიყო. გლოსტერი თვითონ ამბობს, ებორძიკობდი, თვალ ხილული რომ ვიყავიო; და ედგარი განგების სასჯელს ხედავს იმაში, რომ გლოსტერს თვალემათ დაუჯდა ის დაფარული ბნელი ადგილი, სადაც ედმუნდს მიანიჭა სიცოცხლე. და აი მთხოვარა და ბრმა გლოსტერი ლირსავით დაეხეტება აქეთ იქით; იგი დაჰყავს, როგორც ლირი, განდევნილს შვილს. ორივეს სასოწარკვეთილება ერთნაირია, თუმცა ერთისა და მეორესიც სულ სხვა-და-სხვა მიმართულებას მიიღებს. როგორც ლირი, გლოსტერიც თავის გაჭირვებაში მოიგონებს ლატაკებს და ქადაგობს, რომ მთელი ქონება ღარიბებს უნდა გაუუნაწილოთო, რასაც არ ფიქრობდა მაშინ, როდესაც თვითონ შემძლებული იყო. „დაე მდიდარმა, რომელიც განცხრომითა არის, ამბობს გლოსტერი: და განცხრომაში არად აგდებს ცის განკითხვასა, ჰსცადოს, გამოვლოს ცისა წყრომა, ცისა სასჯილი. მაშინ ნამეტანს თვისას იგი სხვას გადასცემდა და მით ყოველსა თვის სამყოფი მიეცემოდა და მოისპოდა კაცთ წარმწყმედი სიღარიბეცა“. როგორც ლირი, გლოსტერიც ზნეობრივ სასოწარკვეთილებაში ვარდება ქვეყნის შესახებ, და როგორც ლირი შეაქებს ბოროტის გამარჯვებას, ისე იგი გამოსთქვამს შემდეგს საშინელს აზრს: „ჩვენ ღმერთებისათვის იგივე ვართ, რაც ბუზები ბავშვებისათვის; ღმერთები გვისპობენ სიცოცხლეს ხუმრობისათვის“. ჯერ კიდევ დაბრმავებამდის, როდესაც გლოსტერს ტანჯავდა ლირისა და საკუთარი მწუხარება, იგი უწოდებდა თავის თავს თითქმის გიჟს. შემდეგ კი, როდესაც ხედავდა ლირის მდგომარეობას, იმას ნატრულობდა, რომ თვითონაც ლირის ყოფაში ყოფილიყო, რათა ამით განშორებოდა მწუხარების ფიქრებს. მაგრამ იგი უფრო რბილის და ელასტიურის ბუნებისა იყო და თავის მოკვლა სწაღდა, მაშინ როდესაც ლირს შურის ძიება სწყუროდა და აზრადაც არ მოსვლია თავის მოკვლა. თავის მოკვლით

გლოსტერს უნდა დასძლიოს ბედის წერა და განთავისუფლდეს მისის კლანქებისაგან. მხოლოდ ამის ნებას არ აძლევს ედგარი, რომელიც შეიქნება მისი სასოწარკვეთილი სულის მკურნალი, მისი მფარველი—ანგელოზი, როგორც კორდელია ლირისათვის.

აქ დროა შევხვით უკვე იმ გმირებს, რომლებიც დაუპირდაპირა შექსპირმა ამ საშინელს თაობას, რომელზედაც ვლპარაკობდით ამდენხანს. ეს გმირები შეგვარიგებენ კაცობრიობასთან და გამოგვიყვანენ ბარბაროსულ საუკუნის წრიდან. ჩვენ ვხედავთ ედგარს, ლირის ნათლულს (შექსპირს დაავიწყდა აქ, რომ მოქმედება წარმოებს კერპთაყვანის მცემლობის დროს), უბოროტო და გულწრფელ ადამიანს, რომელიც იმდენათ მართალია, რომ ექვიცი კი არ ებადება სხვის სიმატლის შესახებაც; ვხედავთ, რომ მას არ აქეზებს არც აღელვებული სისხლი, არც რაიმე ვნება, რომელსაც შეუპყრია სხვები. მამასავით რბილის ხასიათისაა, მაგრამ მასთანვე მტკიცეა და განვითარებული ნიქის პატრონი. ედგარს უცბათ უბედურება შეემთხვევა, როგორც ლირს და მერე მის მამას, მას განდევნიან უდანაშაულოთ, ხედავს, რომ გაქცევა აღარ შეუძლია, მისი სიცოცხლე ხიფათშია ჩაფარდნილი, რადგან ყველა ნავთსადგური შეკრულია მისთვის და მისი სურათი გაგზავნილია ყველგან, რომ იცნონ და შეიპყრონ, და იგი იძულებულია მიიღოს უპატრონო მთხოვარის სახე, ხედავს ყველაფერს ამას და ადვილათ ითვისებს ახალს მდგომარეობას, შეიმოსება ერთ იმ ბეთლემელ გლახათაგანათ, რომლებიც ბლომათ დაეხეტებოდნენ მაშინ ინგლისში. პირველი გამოსვლისათანავე ედგარი გვატყობინებს, რომ ბოროტმა სულმა ქარიშხალში გამატარა, ცეცხლში და ზღვაშიო, თავქვეშ დანა დამიდვა, მომართანა ბაწარი და მპატიჟებდა მოშხამულ საქმელზეო, ამ სულმა ჩამაგონა, რომ ოთხგოჯიან ხიდზე გამევილოო. ამით ედგარი იმას გვეუბნება, რომ თავის მოკვლის ფიქრებით იყო შეპყრობილი ისე, როგორც შემდეგ მამა მისი. ამ თვისებისა და მოგონებული სიგიჟისა გამო შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ჩვენ წინ

ჰამლეტია, კეთილი სული, რომელიც მზათაა, უსამართლობა-
 აიტანოს თვითონ, ვიდრე შური აგოს მისთვის. მაგრამ ნამდვი-
 ლათ ედგარი სრულებით ასეთი არ არის. ეს ჯანსაღი ახალ-
 გაზდა არ არის ავადმყოფი—სანტიმენტალური არსება. რო-
 გორც კი დაინახავს ლირის უბედურებას, მოიქცევა ისე, რო-
 გორც შვილი ახალი დროისა: ძალღონეს შემოიკრებს და
 მზათაა, აიტანოს თავისი, უფრო პატარა მწუხარება, როგორც
 შეჭფერის ძლიერს ადამიანს. მუდამ ფხიზლათ არის და რო-
 გორც ნამდვილი მესაქე თვალ-ყურს ადევნებს თავის დროის
 ქარიშხალს და მღელვარებას. მაგრამ მას უფრო საშინელი
 განსაცდელი მოეწიება: შეეყრება თავის დაბრმავებულს მამას,
 რომელსაც მუხთლათ მოეპყრა ედმუნდი. მხოლოთ ამ ამბის
 გამოც არ დაეცემა სულით და პირიქით კიდევ უფრო მეტს
 სიმტკიცეს და სიმაგრეს მოიპოვებს ამ გაჭირვების დროს. ისიც
 იყო, ამბობდა, არ მეშინია ბედის ცვალებადობისა, რადგან
 ყველაფერი დავკარგე და მარტო იმედებით ვცხოვრობო, და ამის
 შემდეგ უცებ შეხვდება მამას და კიდევ უფრო უბედური შეიქ-
 ნება, ვიდრე იყო. იმ ტანჯულს ადამიანს რომ უტკეპრის, თვითონ
 პასიურათ ტანჯულს ადამიანისაგან გარდაიქცევა თავის მოყვა-
 სის აქტიურ დამხმარებლათ, თუმცა მეტის მწუხარებისაგან ვერ
 შველის თავის თავს. შეიქნება თავის მამისათვის იმით, რაც
 იყვნენ კენტრი, ხუმარა და კორდელია ლირისათვის: ყველაფე-
 რი მარტო იგია. მამისთვის კენტია, რადგან სხვის ტანისამოსში
 გამოწყობილ, ერთგულ მოსამსახურეთ ემსახურება. მასთან
 ხუმარაცაა, რადგან ხუმრობით უნდა გაართოს გლოსტერი და
 შეუშლუბუქოს მწუხარება. მამისათვის იგივეც არის, რაც ლირი-
 სათვის კორდელია, რადგან სულიერი ექიმი მისი და განაკურ-
 ნებს სასაწარკვეთილებისაგან. ედგარი მრავალ-ფეროვანი და
 ოდისესებური ნიქის პატრონია. ედგარი ერთსა და იმავე დროს
 ტანჯული ადამიანიც არის და გმირიც, გამბედავი და ფრთხილიც;
 მისი პიროვნება თანდათან იზრდება. ედგარის როლის თამა-
 შისათვის საჭიროა, რომ მოთამაშე აქტიორი იყოს თავით
 ფეხამდე. მან უნდა შეასრულოს შვიდი სხვა და სხვა როლი

მაინც, ერთი მეორის შემდეგ. ჯერ იგი ედგარია; მერე სანტ-რალო თომა; შემდეგ როდესაც მამის გაჭივრებული მდგომარეობა შეიპყრობს, თავდავიწყებას მიეცემა და რამდენჯერმე გამოდის თავის როლიდან. შემდეგ ზღვის პირის მცხოვრებია, როდესაც გლოსტერს ჰგონია, რომ კლდიდან გადმოვარდა; შემდეგ ლირისა და გლოსტერის ერთმანეთთან შეხვედრისა ხელახლა გარდაიქცევა გლახათ და კარის კაცთან კი სოფელის როლს თამაშობს; ედმუნდთან შეტაკების დროს რაინდია და ამის შემდეგ კვლავ ედგარი. ყველა ამ როლში იგი მეტათ მოხერხებულია და ფრთხილი. საბრალო თომასთან პირველ შეხვედრის დროს გლოსტერი მოიგონებს თავის ედგარს, ამიტომ ედგარი-თომა უფრო გამოიცვლის ხმას და სახეს, ისე, როგორც ყოველთვის, როდესაც განსაცდელი მოელის. მაგრამ ყველაფერი ეს ჰამლეტსავეთ შიშისა და გაცხარებისაგან კი არ მოსდის: ჩვენ ვხედავთ, რომ ედგარი თავს დააღწევს უდიდეს მწუხარებას-მამის გვამს, ლირის უკანასკნელ სულთა ბრძოლას, შეებრძოლება ედმუნდს და კიდევ იმარჯვებს. არასოდეს არ ეცემა სულით განსაცდელის დროს, სხვის ტანისამოსში გამოწყობილი დიდს სამსახურს უწევს მამას, მისი დარაჯია და გამკურნებელი მისის სულისა. მარტოთ დარჩენილს მოხუც ბრმას კლდიდან გადმოვარდნა უნდა, ედგარი ძირს ჩამოიყვანს. გლოსტერს ჰგონია, რომ უკვე ჩამოვარდა, მაგრამ ედგარი დაარწმუნებს, რომ სასწაულმა გადაარჩინა იგი სიკვდილს, რომ ბოროტ სულს უნდოდა მისი დაღუპვა, რომ ყოველათ წმინდა ღმერთებმა ააცდინეს სიკვდილს. გლოსტერს ძლიერ გაახარებს ეს ამბავი. ამის შემდეგ მზათ არის მოთმინებით აიტანოს თავისი მწუხარება, ვიდრე თვით მწუხარება არ ეტყვის: „კმარა! მოკვდიო!“ გაიგებს ლირის გაჭივრებულ მდგომარეობას, დაეცემა მიწაზე და ევედრება ღმერთებს, წაიღეთ ჩემი სული, რომ კვლავ არ ჩავარდე განსაცდელში და არ განვიზრახო თავის მოკვლაო. „კეთილი ლოცვაა ეგ, მამა!“ ეუბნება ედგარი ლატაკის როლში, რომელიც თავის თავის შესახებაც ამბობს, რომ მეც დამამშვიდა ბედმაო. შემოვა გონერილას კარის კაცი და სიკვ-

დილს ემუქრება გლოსტერს; გლოსტერი სიაზოვნებით მიეგებება სიკვდილის მიახლოებას, როგორც ღმერთებისაგან მონიჭებულს მადლს; მაგრამ ედგარი დაიხსნის სიკვდილისაგან. ორივენი უახლოვდებიან ბრძოლის ველს. ლირს და კორდელიას დაატყვევებენ; გლოსტერს ერთხელ კიდევ ეკარგება თავისი უკანასკნელი იმედი და მზათ არის დარჩენილი, და სიკვდილს მიეგებოს. „კიდევ ავ ფიქრს არ გარდევკიდ!.. ქირს რად უტყულები? ზოგჯერ უკუღმა, ზოგჯერ წაღმა ბედი ტრიალებს, — ორივეს კაცი უნდა დახვდეს გულმაგრა ხოლმე“. ახლაც სიმარტლეს ხედავს გლოსტერი ედგარის სიტყვებში. და როდესაც ედგარი ეუბნება თავის ვინაობას, მოუყვება თავის თავგადასავალს, გლოსტერის დაუძლიერებელი გული სკდება მწუხარებასა და სიხარულთან ბრძოლით. მაგრამ კვდება ღიმილით და დამშვიდებული. კეთილშობილი კენტი ესალმება სიცოცხლეს, რომ ხედავს მკვდარს გლოსტერს და წინანდელს ედგარს; ედგარის ტანჯვათა ამბავი დააუძლიერებს ალბანის მთავარს და ადამიანობის სხივი ჩააშუქებს ედმუნდის სულში. ჩვენც მკითხველები და მკითხველები ვშორდებით ამ მრავალ-გვარ ტანჯვას შერიგებულნი.

ეს სულიერი მდგომარეობა კიდევ უფრო მალღდება, როდესაც ვუცქერთ კორდელიის სახეს და მის მდგომარეობას. ეს ერთი უღიადესი ქმნილებათაგანია შექსპირისა, რომელიც ძნელია გასაგებათ, მაგრამ მასთანავე ძლიერ აშკარაა და მარტივი ქვემარტივ გრძობისათვის. ნურასოდეს ნუ მოჰკიდებს ამ როლს ხელს ის მსახიობი, რომელიც დაჩვეულია სათეატრო როლებს „თამაშს“. მისტრის ბარბი, რომელიც თამაშობდა კორდელიას გარბიკის დროს, სასტიკის კრიტიკოსის ლიხტენბერგის სიტყვებით, იყო არა-ქვეყნიური სილამაზის ქალი, წყნარი და უმანკო, გულკეთილი და მასში არ მოიპოვებოდა არაფერი არც სატირული და არც გმირული. თუ ამ როლი სათვის ძნელი საპოვნელია ძლიერი და მრავალ-ფეროვნის ნიქის პატრონი მსახიობი, ყოველს შემთხვევაში უფრო შესაფერი იქნებოდა ისეთი ადამიანი, რომელიც მოკლებული იქ-

ნებოდა ყოველგვარს პრეტენზიას და თეატრალურ მანერებით არ წაახდენდა იმ უმანკოების და სიყვარულის შთაბეჭდილებას, რომელიც უნდა იქონიოს მაყურებელზე კორდელიამ. ლირი სიკვდილის წინ რამდენიმე სიტყვით მშვენიერათ ახასიათებს კორდელიის მშვენიერს და ქალურ არსებას: „იმის ხმა იყო მუდამ წყნარი, ტკბილი, ნარნარი... მისებრი ხმა ქალთათვისა საუნჯე არის“. უფრო მდიდარია გულით, ვიდრე სიტყვით, მას არ ეხერხება სხვებსავით იმის დაპირება, რის შესრულებას არ ჰფიქრობს; რაც განზრახული აქვს, აუცილებლივ გააკეთებს. რაც შეეხება მის დების პირფერობას და მრავალს სიტყვიანობას, კორდელია არ მიმართავდა ამას რადგან სულ მეტათ მიაჩნია; ეს ეწინააღმდეგება მის სიმართლის მოყვარეობას; განსაკუთრებით კი მიტომ, რომ მოკლებულია ანგარებას, რომლისათვის მისი დები მჭერმეტყველნი შეიქნებიან. მის ქალურ მორცხვობას და გაუბედაობასაც აქვს გავლენა, რომ პირველ სცენაში ენა ებმის და ვერ ამბობს იმ უბედურ სიტყვას, რომლითაც გადაწყდება მისი ბედი. ბუნებრივი გაუბედაობა, რომლის გამო ვერ ლაპარაკობს დიდის კრების წინაშე, სიმართლით აღსავსე სული, რომელიც უბრძანებს, რომ ნახევარი სიყვარული თავის ქმარს დაუტოვოს — ხელს უწყობენ მის მოკლე პასუხს, მაგრამ ამის უმთავრესი მიზეზია ზიზღი დებისადმი, რომელიც ვერ მოიკლა შემდეგაც. მის წყნარ ბუნების რძეში თავისნება ლირის ნაღველის წვეთიც არის გარეული, და ამ მეტათ ნაზის თვისებით შექსპირმა დაუკავშირა იგი თავის დროს და ოჯახს. არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ პირველი გამოსვლისთანავე კორდელიას მოუფიქრებლობა და ცოტაოდენი გაფიცება ემჩნევა, თუმცა ამ გაფიცებას კეთილშობილური მიზეზი აქვს. როდესაც მამა შეურაცხყოფს და შეაჩვენებს მას, როდესაც საფრანგეთის მეფე დაათასებს მის კეთილშობილებას, ამ თბილის ცვარის ზედგავლენით, რომელიც მოჰყვება მამის ყინვასავით ცივს სიძულვილს, მისი გული გადაიშლება და ისე მალე მოიპოვებს ქმრის სიყვარულს, როგორც მალე მოიპოვა მამის სიძულვილი. შემ-

დღე ნათლათ გვიმტკიცებს, თუ რა ღრმათ და სერიოზულათ უყურებდა თავის მოვალეობას მამის წინაშე; გვიმტკიცებს იმასაც, რომ არასოდეს არ ლაპარაკობს წინდაწინ იმის შესახებ, რის გაკეთებაც სურს. თავიდანვე ატყობს, თუ რაც მოხდება, საფრანგეთში მისვლისთანავე დაიჭერს კავშირს კენტთან და ჯაშუშებს ჰგზავნის თავის დებთან. გაიგებს „სამარცხენო საქმეებს“, თუ როგორ იყო გაგდებული მამა სახლიდან ქარიშხლის დროს, და აქვე შეგვიძლია ჩავიხედოთ მის წმინდა და მშვენიერ სულში. „ჩემის მტრის ძაღლსაც, ამბობს იგი: მაკბენარს იმ ბრდღვინავს ღამეს კარს გავუღებდი, ჩემს კერასთან მივცემდი ბინასო.“ აქ იგი იმგვარივე არსებობს, როგორათაც დაგვიხატა შექსპირმა „პერიკლე“-ში წმინდა და კეთილი მარინე. როდესაც მიიღო ამ სამწუხარო ამბის წერილები, ცრემლები წამოუვიდა თვალებიდან; მოინდომა მწუხარების დაძლევა, მაგრამ მწუხარებამ დასძლია იგი. აშფოთებული იყო, მაგრამ არა გულმომსულობით და გაფიცებით, არამეთ მოუთმენლობისა და მზრუნველობის გამო; ერთსა და იმავე დროს იგი იყო მზეც და წვიმაც; მისმა ღიმილმა თითქოს არა იცოდა რა არც ცრემლების და არც სამწუხარო ამბების შესახებ. აქ წუთიდან ერთადერთი ფიქრი აქვს—დაიხსნას მამა და აღუდგინოს ტახტი. შვილური სიყვარული ახლა ძალას იჩენს მოქმედებაში, ისე როგორც ხმას არ იღებდა წინათ, როდესაც მხოლოდ სიტყვებს თხოულობდენ მაგრამ აქ მეორეთ იჩენს მოუფიქრებლობას, რის გამო შეიქნება წამებული მამისადმი სიყვარულისათვის, ისე, როგორც წინათ დაიტანჯა სიმართლის სიყვარულისათვის. ამ გულუბრყვილობით, ამ ბუნებრივ გრძნობებით გატაცებით იგი ძლიერ ემსგავსება დეზდემონას. წინათ, როდესაც დარწმუნებული იყო, რომ სამართლიანათ იქცევოდა, არ ფიქრობდა, რომ აკეთებდა იმაზე ცოტას, რამდენიც უნდა გაეკეთებინა თავის, თუნდა დაბრმავებულ, მამისათვის; ეხლა კი იმას არ ფიქრობს, თუ რამდენათ მეტს აკეთებს, ვიდრე საჭიროა; სრულიათ არ ზრუნავს იმისათვის, რომ თუ სხვა გზით იმოქმედებს, სულ სხვა შედეგი იქნება. ამ პიესაში შექსპირი განსაკუთ-

რებითი ყურადღებას აქცევს ზნეობრივ სამართლიანობას თითქოს გვეკითხება: რითი მართლდება კორდელიის სიკვდილი? ედგარს ხომ უკეთესი ბედი ეწვია, და ედგარმაც ხომ იგივე მოიქმედა მამისათვის, რაც კორდელიამ ლირისათვის. მაგრამ სწორეთ ეს გარემოება, ეს სხვა და სხვანაირი ბოლო ცხად ჰყოფს ჩვენთვის პოეტის განზრახვას. სწორეთ თავის ბრძნულის წინდახედულობით და შორს-გამჭვრეტელობით ედგარი სულ სხვა ადამიანია, ვიდრე კორდელია. მისი საშუალება ყოველთვის კარგათ შეეფერება მიზანს; ეგვე არ ითქმის კორდელიის მოქმედების შესახებ. თავს დაესხმის ინგლისს საფრანგეთის ჯარებით, რომ ტახტი დაუბრუნოს მამას. ერთათ ერთი პასუხისმგებელი ამ საქციელისათვის არის თვითონ. შეუწყვეტელის ცრემლებით აიძულებს ქმარს ჯარების მოცემას. ქმარი დიდს მნიშვნელობას არ აძლევს ამ საქმეს და არც მიყვება კორდელიას ინგლისში (სტივენსს და ტიკს არ უნდოდათ ამის გაგება, თუმცა შექსპირის განზრახვა აშკარაა აქ); იგი ამ დროს სულ სხვა სახელმწიფო საქმეს აკეთებს. კორდელიისათვის სრულებით არ არის საქირო, დაგვარწმუნოს, რომ ამაყ პატივმოყვარეობისათვის არ აუღია იარაღი ხელში; ჩვენ გვჯერა ეს; მაგრამ არ ეუბნება ამ გარემოებას იმას, ვისთვისაც უნდა ეთქვა, სახელდობრ ალბანიის მთავარს. ერთი რამ ამოძრავებს კორდელიას: შვილოური სიყვარული მამისადმი. როდესაც იპოვნის მამას დუვრში, ჯარებს თავის მარშალს ჩააბარებს, რაიც კიდევ უფრო საეჭვოთ ხდის მის შესევას სახელმწიფოში, რომელიც ისეც განადგურებული იყო ომებით და განსაცდელში ჩაყარდნაში. ერთმანეთის მტრები და მოწინააღმდეგე ქვსლები ერთათ წინააღმდეგებიან კორდელიის შემოსევას: კეთილშობილი ალბანი შეუერთდება საზიზლარ ედმუნდს. მაგრამ ალბანიც უფრო წინდახედულია, ვიდრე კორდელია. წაეკიდება გონერილას და ედმუნდს და კორნვალისის მთავრის სიკვდილისთანავე განიზრახავს, მარტო ჩაიგდოს მთელი სახელმწიფო ხელში გამარჯვებისა და კორდელიას და ლირის განდევნის შემდეგ. ყოველს შემთხვევაში იგი პირდაპირ უცხადებს მო

წინააღმდეგეებს, რომ მისის შეხედულობით ფრანგებთან ომი და ლირის წინააღმდეგ ბრძოლა სულ სხვა-და-სხვაა. კორდელია კი არავის არ ეუბნება ასეთს განზრახვას. ომიო, ალბანი ამბობს, შემეხება მე იმიტომ, რომ საფრანგეთი შემოესია ინგლისს და არა იმიტომ, რომ საფრანგეთი მეფეს იცავსო. მზათ არის გულკეთილათ მოეპყრას ლირს, და სხვა ტყვეებსაც იმისა და გვარად, თუ რა ლირსებისანი არიან და რამდენათ საშიშნი არ არიან მისთვის. ყველაფერი რომ აეხსნა კორდელიას ალბანიის მთავრისათვის, ომი მოისპობოდა და სხვა შედეგი მოჰყვებოდა. მაგრამ ასე არ მოხდა კორდელიის თავისებურის ხასიათის გამო. მისი უკანასკნელი შეცდომა იმგვარივეა, როგორც პირველი: მას არ უყვარს იმის გამოთქმა, რაც თავისთავათ იგულისხმირება; ყველაზე უფრო სუსტათ გამოხატავს იმას, რითაც ყველაზე უფრო საესეა მისი გული. ვიდრე კორდელია ცოცხალი იყო და ომობდა, ალბანიის მთავარს ეშინოდა მისი, ვაი თუ მთელი ბრიტანია საფრანგეთს დაუმორჩილოსო; მაგრამ ასეთს ფიქრს—რომ საფრანგეთის ჯარი დარჩებოდა გამარჯვებული, ასეთის აზრის ნასახსაც არ გაიტარებდა თავში შექსპირის პატრიოტიზმი. კორდელია იღუპება თავის ბედისაგან, ისე როგორც დეზდემონა შეიქნება მსხვერპლი თავის ბუნებისა; მაგრამ მისის სიკვდილის გარემოებანი უფრო შემარიგებელი თვისებისანი არიან. იგი დამარცხებულია ბრძოლის ველზე, მხოლოთ მან მოიპოვა უფრო მაღალი გამარჯვება, რომელიც იყო ერთათ ერთი მისი საგანი: განკურნა მამა და მოუპოვა სიწმინდე. ფეხს შემოდგამს ინგლისში ღრმა მადლობით გამსქვალული კენტისადმი, რომელმაც დაიფარა მამა მისი, და ყოველგვარს სიმდიდრეს ჰპირდება იმ ექიმს, რომელიც მოარჩინეს ლირს: თავიდანვე გვიმტკიცებს ეს, რომ კორდელიას ერთათ ერთი ფიქრი აქვს-მამის დახსნა, და სრულებით არას ჰფიქრობს საკუთარ თავის შესახებ. ლირს ესმის მისი მოსვლა, მაგრამ ღრმა სირცხვილისა გამო არ უნდა მისი ნახვა. მძინარე ლირის წინაშე სდგას მისი ქალი შვილურის სიყვარულით და გრძნობებით აღსავსე, ლაპარაკის წყურვილით გა-

ტაცებული. ლირი გაიღვიძებს, შიში და სიხარული შეიპყრობს კორდელიას ეხლაც ვერ მოუნახია სიტყვა. გამოღვიძებული ლირი ლაპარაკობს, თუმცა დაბნეულათ, მაგრამ მისი სიტყვები არაა. მოკლებული აზრს. ამბობს, რომ სირცხვილისა გამო იტანჯება და გრძნობები, რომლებიც ეხლა მოიპოვა, თითქოს მას არ ეკუთვნის. მაგრამ, აი, კარგათ იცნობს თავის ქალს და მუხლებზე დაეცემა მის წინაშე, და ისეთს წყნარს და მშვიდ გუნებაზე დადგება, რომელიც არაჩვეულებრივია მისთვის და გასაკვირველი. განა მოიპოვება პოეზიაში რამე უფრო გულის გამგმირავი და უფრო შემადრწუნებელი, უფრო სცენური, ვიდრე არის სცენა, როდესაც ლირი იცნობს კორდელიას? ლიტენბერგი აღიარებს, რომ ამ სცენის მოგონება დამავიწყდება მხოლოდ სიკვდილთან ერთათაო. ჩემის აზრით, მარტო ამ სცენას შეუძლია გამოისყიდოს მთელი სიმწარე ტრაგედიის შინაარსისა. საზოგადოთ მთელს დრამატიულს მწერლობაში არ მოიპოვება არაფერი მსგავსი ლირის მეოთხე მოქმედებისა. როდესაც კორდელია ლირთან ერთათ ტყვეთ ჩაუვარდება ხელში ედმუნდს, ძალა უნებურათ უნდა აღიაროს, რომ თავის უკეთეს განზრახვისათვის უნდა განიცადოს უარესი ბედი; პირადათ თვითონ კარგათ ღონიერათ სთვლის თავის თავს, რომ გაუძლოს ყოველგვარს განსაცდელს. მამას ეკითხება, ხომ არ ვინახულოთ დებია? შეიძლება, ღმის შედეგი ყოფილიყო ორივეს გადარჩენა; მაგრამ ლირი ბედნიერია იმით, რომ კვლავ მოიპოვა კორდელია, და ენატრება განმარტოებული სატუსალო, როგორც საოთხე. შინაგანი ცხოვრება დაიქვრს გარეგანი ცხოვრებას ადგილს; წინანდელი თვისებები უკანასკნელ წუთამდის შერჩება ლირს, და წყვეა და კრულვას გაუგზავნის ეხლაც შეიღებს და შემდეგ კვლავ დაუბრუნდება უცებ წინანდელი ღონე და მოჰკლავს ჯალათს, რომელმაც კორდელია ჩამოახჩო. ლირი რომ გამარჯვებული და ცოცხალი დარჩენილიყო, შურის ძიების წყურვილი არ მოასვენებდა, და ამის გამო იგი მოკლებული იქნებოდა ჩვენს თანაგრძნობას და ვერ მოიპოვებდა იმ მშვიდობიანობას, რომელიც პოეტს უნდა,

მოუპოვოს მას. კორდელიის სიკვდილი ძალათ შეაკვებდნენ ღირსს და იგი წყნარათ და მშვიდათ განშორდება ამ ქვეყანას. ის წყევს, რომლითაც შეაჩვენა ოდესღაც კორდელია, ამბობდა: „საფლავისა ქვა ნეტა ისე გამიმსუბუქდეს, როგორც ადვილათ გულით ჩემით შენ განგარინე“. და ეს წყევს შესრულდება, როგორც კი უბრუნებს კორდელიას უკან თავის გულს. კორდელიის გვამის წინაშე სხვა ყველაფერი ცალიერი ხმაა მარტო, რომელიც არც კი ესმს მის ყურებს: კენტის ნახვა, ქალიშვილებს სიკვდილი, ძველი უფლებების დაბრუნება, არაფერი არ ახარებს უკვე. თან გაჰყვება თავის ქალიშვილს და კენტის და (უნდა ვსთქვათ) ჩვენდა სასიამოვნოთ თავისუფლდება ამ სასტიკის ქვეყნის ყოველ გვარ ტანჯვისაგან. განწმენდილის სულის სიღრმიდან უთხრა კორდელიას: „მაგ შენს მსხვერპლს ზეცით თვითონ ღმერთნი გუნდრუკს აკმევენ“. ღირსმა აღიარა კორდელია მოწამეთ, მხსნელათ და უკეთეს დროთა წინამორბედათ. ასე ესმოდა შექსპირს კორდელიის სიკვდილი! თუ კორდელია იღუპება ერთის მხრით თავის მიზეზით, მეორე მხრით ამავე დროს იგი არის მსხვერპლი თავის დროის და წრისა. „შენ გყავს ქალი, ნათქვამია პიესაში, იგი დაიხსნის ქვეყანას იმ წყევლისაგან, რომელიც გამოიწვიეს სხვა ქალიშვილებმა“. საზოგადოთ იმ ანგელოზის მსგავს არსებათათვის, რომელთაც ჩვენ შევხედებით შექსპირის პიესებში, იმ წმინდა ბავშვთათვის, რომელნიც უდანაშაულოთ იღუპებიან განგებისაგან, სიკვდილი—მხოლოთ სამშობლოში, სახლში დაბრუნებაა; აგრეთვე კორდელიისათვის სრულებით არ შეადგენს სიკვდილი უბედურებას, ამ სიკვდილით იგი იცავს, და სისხლით აღბეჭდავს თავის შვილურ სიყვარულს. რაც კენტმა თავიდანვე გამოთქვა, იმას ასრულებს ეხლა ნამდვილათ კორდელიასთან ერთათ: არც ერთი და არც მეორე არ ერიდება სიკვდილს, თუ კი ამით შეიძლება ღირის გადარჩენა.

ამ გვართ „მეფე ღირსი“ დახატულია ტრაგიკული ბოლო მთელის საუკუნისა, მთელის სისხლის მოყვარე თაობისა. ალბანის მთავარი ეუბნება გონერილას: „ღმერთები რომ ხილულ

მტანჯველ სულებს არ ჰგზავნიდნენ ამ ბოროტებათათვის, აღნიანიები ერთმანეთს დაუწყებდნენ წვალებას, როგორც ჯოჯოხეთის ვეშაპნი“. მართლაც ღმერთები შურს იძიებენ იმით, რომ მთელი თაობა თვითონ სპობს თავის თავს, კორნვალის მთავარი შეიქნება მსხვერპლი თავის სიფიცხისა, ლირის ქალიშვილები იღუპებიან ან თავის - მოკვლით, ან ერთმანეთს ხოცვენ; ედმუნდს მოჰკლავს მისგან დევნილი ძმა, გლოსტერი და ლირი იღუპებიან საკუთარის დანაშაულობისაგან. როდესაც ლირს შემოაქვს ხელებზე კორდელიის გვამი, კენტი და ედგარი ჰგრძნობენ სასტიკის ზეციერის სამსჯავროს სამართლის შესრულებას და ეკითხებიან თავის თავს, ხომ არ დადგა უკანასკნელის განკითხვის დღე, ეს ხომ არ არის ნიშნები ამ ქვეყნის აღსასრულისა? მთელს თაობას, რომელიც მოქმედობდა ჩვენს წინაშე, ვხედავთ ეხლა მკვდარს; მხოლოდ კეთილშობილნი წინამორბედნი მომავლისა — ალბანიის მთავარი და ედგარი გადაარჩებიან ამ დროის საშინელებათ, რომელთაც, როგორც ნათქვამია ტრაგედიის დასასრულ, არ განიცდის ახალი თაგობა. ეს იმიტომ, რომ ამასთანავე სულიერათ განიკურნა მთელი ხანა. ჩვენ დავინახეთ, რომ გლოსტერმა აღიარა ღმერთების არსებობა; ლირი კი, რომელმაც საშინელ ქარიშხალიან ღამეში დაივიწყა ღმერთებს სახელი, სიხარულით ხედავს, რომ მის ქალის საქმეებს ზეციით გუნდრუკს უკმევენ ღმერთები. ედგარი აღიარებს, რომ ზეციერი მართლმსაჯულობა აღსრულდა მამასა და ძმასა ზედა; კენტი სიხარულით უკუაგდება ყველაფერს ამა ქვეყნიურს; თვით ედმუნდის გულში შეაშუქებს სხივი რალაც „უკეთესისა“; კორდელია დასძლევს ბედს და კვდება, — როგორც შემარიგებელი მსხვერპლი. ძველის ძველი დროიდან და საშუალო საუკუნოებიდან ჩვენამდის მოაღწია დიდებულმა ეპიკურმა ამბებმა: ტროადელების საგამ და ნიბელუნგებმა, სადაც ამგვარათვე აღწერილია ველურ თაობათა დაღუპვა, რომელთა ადგილს დაიჭერენ უფრო ზნეობრივი შვილები; ამ პოემებში ტანტალისებურ საშინელებით აღსავსე ცხოვრებაში ჩვენ ვხედავთ ისეთს პი-

რებს, როგორც არიან იფიგენია და პენელოპა, რომელნიც გვაუწყებენ უკეთესს მომავალს; აგეთია აქაც კორდელია. ამ ძველი დროის ტრაგიკულ ეპოსებს შეედრება მხოლოდ ეს ეპიკური ტრაგედია. ღრამას არა აქვს იმდენი ადგილი, რომ დაგვიხატოს მთელი თაობათა და ხალხების ბრძოლა; იგი იძულებულია, შეუფერდოს საგანი ამა თუ იმ ოჯახის ცხოვრებას მხოლოდ. ჩვენ ვხედავთ, რომ მართლაც ვიწრო ფარგალში დახატულია ამის მსგავსი ცხოვრება. „მეფე ღირით“ შექსპირი დაუახლოვდა სახალხო ეპიკურ პოეზიის სურათებს: მხოლოდ ეპოსში ეს სურათები საუკუნოებით შემუშავდა, შექსპირმა კი დახატა იგივე ერთის ნაწარმოებით. არისტოტელს რომ ღირსებოდა ამ პიესის ნახვა, მეტიც სამართლით შეძლებდა გამოეთქვა თავისი აზრი ტრაგედიის შესახებ,—რომ ტრაგედიას ნაკლების საშუალებით შეუძლია მიაღწიოს ეპოსის დიადს მიზანს. შეიძლება შექსპირს წაკითხულიც ჰქონდა იმ დროს ჰომეროსის პოემები, მაგრამ აზრათაც არ მოსვლია ღრამის საშუალებით გასჯობებოდა დიდებულ მითებს. თუ აგეთი გამოვიდა „მეფე ღირით“, იმიტომ, რომ უფრო და უფრო მაღალის აზრის შეიქმნა შექსპირი ტრაგედიის დანიშნულების შესახებ. თვითონ სრულებით არ ჰფიქრობდა, თუ მის ტრაგედიას ეპოსებს შეადარებდენ, როგორც არ მოელოდა იმასაც, რომ მისი ჰამლეტი შეიქნებოდა სარკე მომავალ თაობათათვის. თუ როდისმე ჩვენის გენიოსის პოეტის გაუგებარმა ინსტინქტმა შექმნა რამე უფრო მაღალი, ვიდრე მისმა შეგნებულმა და წინდახედულმა გონებამ, ასეთის ინსტინქტის ძალას ყველაზე მეტათ ვხედავთ აქ. და თუ რა ძლიერ მოქმედობდა ეს ინსტინქტი უდიადეს დრამატურგში, შეგვიძლია გავიგოთ, როდესაც შევუდარებთ „ღირს“ „ციმბელინს“. საკვირველია ისიც, რომ ხსენებულ პოემებთან ერთათ საბერძნეთმა და გერმანიამ დაიცვეს სხვა პოემებიც, ოჯახის ცხოვრებიდან, უფრო შემარიგებელის შინაარსისანი, სახელდობრ „ოდისეა“ „ილიადასთან“ და გულდრუნის ნიბელუნგებთან. ოდისეასა და გულდრუნში, ორივეში ერთი და იგივე ტემაა: ცოლის ან საცოლოს ერთგულება, რომელიც

დაჯილდოებული შეიქნება ბევრის ტანჯვისა და განსაცდელის შემდეგ. საყურადღებოა, რომ ამგვარივე საგანი აქვს აღებული იმოჯენის ამბავს (ციმბელინს), რომელიც არამც თუ შინაარსით, არამეთ გარეგანი ფორმითაც იმგვარივე წინამდეგი და დამატებითი ნაწარმოებია „ლირისათვის“, როგორც არის ოდისეა ილიადასთვის. ესთქვათ, რომ ეს შემთხვევაა, შემთხვევაა ამ სამი პოეტიურის ნაწარმოების პარალელიზმი; მაინც არ შეგვიძლია, არ აღვიაროთ, რომ ეს იმ იშვიათი და ღრმა აზრიან შემთხვევითაგანია, რომელიც უყვარს ხანდახან ისტორიას; ამ მხრივ საინტერესო უნდა იყოს ჩვენთვის ეს შემთხვევითი მოვლენა.

ქართველთა მატინა

ბ. გადაწყენა.

1. ჩვენ დღეს გვაქვს აგრეთვე ე. თაყაიშვილის-მიერ და-
ბეჭდილი ვახტანგ მეფის წინა დროის ქართლის-ცხოვრება; მი-
სი დედანი გადაწერილია 1646 წლამდე როსტომ მეფის მეუ-
ღლის მარიამისთვის, ე. ი. მაშინ, როდესაც ვახტანგი ჯერ არ
იყო დაბადებული. გვაქვს აგრეთვე მე XII საუკუნეში სომხუ-
რად ნათარგმნი ქართლის ცხოვრება, Chronique armenienne-
ში შეტანილი.

პირველი ვარიანტის გადამწერს და მეორის მთარგმნელს
საკმაოდ შეურყენიათ „ქართლის ცხოვრება“. ხუცყურის კარგად
უცოდინარობისა თუ გაუფრთხილებლად წერისა და თარგმნის
გამო მათ აჰრევიათ ესოები და გაურყენიათ შემდეგი საკუთა-
რი სახელები:

ქ. ცხოვრებით:	Chron-arm.	მარაბმის ვანაანტით:
შიოშ	ბიობ	ბიობ
არშაკ	არბაკ	არბაკ
არდაშირ	არდაბირ	არდაბირ
მობიდან	მოშიდან	მოშიდან
შაბურ	ბაბურ	ბაბურ
ჯუანშერ	ჯუანბერ	ჯუანბერ
და სხ...		

*) იხ. «მოამბე» № 4, 1903 წლისა.

მსრეთი შეცდომა მომხდარა იმიტომ, რომ ხუცურად დაწერილს ქართლის ცხოვრებაში გადაწერსა თუ მთარგმნელს შეშლიათ მსგავსი ასოები,

ხუცურა	და	მხედრული
ⴁ		ⴒ
ⴂ		ⴓ
ⴃ		ⴔ
ⴄ		ⴖ

ამისთანა შერყვნა და სიმახინჯე მართლწერის მხრივ მარიამის ვარიანტში ბევრია.

2. ჭართ. ცხოვრებით მირიან მეფის მეუღლე დედოფალი ნანა იყო ბერძენი. ერთ ადგილას მემატიანის მიერ წერებულა რომ ამ დედოფლის ბიძა „ხუარა სნეული იყო“-ო. დროთა განმავლობაში ეს ფრაზა გადასხვაფერებულა, სნეული ხუარა ხუარასნეულად (ხვარასნელად) გადაქცეულა!

ეს სიყალბე გამოირკვა მხოლოდ მაშინ, როდესაც აღმოჩნდა მეათე საუკუნეში გადაწერილი შატბერდის კრებული. ამ კრებულში შეტანილი ქრონიკა მოქცევა-ქართლისაჲ პირდაპირ ამბობს, რომ „ხუარა სნეულ იყო“*) და ნინომ გაჰკურნაო. (გვ. 36)

ბ. შექმუშაგებულნი.

1. ჭართლის ცხოვრების პირვანდელს ნაწერს გადასხვაფერებდნენ და ადგილ ადგილ განაახლებდნენ ქრისტომატიებისა და კრებულების შემადგენელნიც, რომ ადვილი გასაგები გამხდარიყო მოსწავლეთათვის და ერისა, რომელსაც ამ ძველად ნაწერებს უკითხავდნენ მღვდელნი ეკლესიებში. რომ ეს ასრე

*) ჭართ: ცხოვრება (გვ. 84): „მოგვი იგი მთავარი სპარსი სახელით ხვარასნელი იყო“. იგივე ჭართლ. მოქცევით (გვ. 36): „მოგვი მთავარი სპარსი ხუარა სნეულიყო... იყო მთავარი იგი დედის ძმა ნანასი დედოფლისაჲ“

იყო, ამას ცხად ჰყოფს შედარება ოთხის ვარიანტის მოთხრობისა შესახებ მცხეთის ჯვარის აღმართვისა.

ქარ. ცხ. (ცვ. 99)	მარ. ვარიანტი (ცვ. 103)	შატბ. კრებული (ქე-X-ს)	ქე-X-XI საუკ. კრებული*)
უოველმან ქართლმან დღეინ- დელად დღედ- მდე	უოველმან ქართლმან დღეინ- დელად დღედ- მდე	უოველმან ქართლმან ვადრე დღენდელად დედემდე და ვადრე უკუნისამდე	უოველმან ქართლმან ვად- რე დღენდელ- ად დღედმდე
და იყო რაოდენი- სამე დღისა შემ- დგომად მარტვი- ილსა უკანისა	**)	და იყო რაოდენი- სამე ჟამისა შემდ- გომად მარტვილის უკუნასა	და იყო რაოდენისამე ჟამისა შემდგომად მარტვილისა უკუნასა
იხილეს სასწაული დიდად საშინელი დღესა ოთხშაბათსა		იხილეს სასწაული დიდი და საშინელი დღესა ოთხშაბათსა	დღესა ოთხშაბათსა იხილეს საკრებულებად დიდი და საშინელი სასწაული.
აჰა ესე რა სვეტი ერთი ნათლისა სახედ ჟურისა დგა ჟურასა მას ზედა	აჰა ესე რა სუ- ეტი ერთი...	აჰა ესე რა სვეტი ნათლისა სახედ ჟურისა და დგა ზედა ჟურასა მას	და აჰა ესე რა სუ- ეტი ნათლისა და სახედ ჟურისა და დგა ზედა ჟურასა მას
და ათორმეტნი ვა- რსკულაჲნი სახედ		და ათორმეტნი ან- გელოზნი და გურ-	და ათორმეტნი ანგელოზნი და-

*) „აღმართება ჯვარისა“ (ხელნაწ., № 144) და ვებეძღვოთ „ივერია-ში“ (1898, № 185, 190, 191)

***) ცარიელი ადგილი ნიშნავს, რომ ვარიანტშიაც ისეა, ვით ქცხოვრებაში.

გზგზნისა გარემო-
ს მისსა

გვირგვინი-
ს

გზნეული იუუნეს
გარემოაჲ მისა;
გგრევე სახედ ათ-
ორშეტნი ვარსკუ-
ლანი და გზგზ-
ნეულ იუუნეს

გზგზნეულ
იუუნეს

ხოლო ბორცუ
იგი ჭურისა
კმედა სახედ
სულნელად

ხოლო ბორცუი
იგი ჭურისა
კმედა სახედ
სურნელად

ხოლო ბორცუ
იგი ჭურისაჲ
ერთსახედ კუ-
მდა სულნელად

ხოლო ბორცუ
იგი ჭურისაჲ გრ-
ცხ(ღ*) კმედა
სულნელად

და ხედვდეს
სასწაულსა ამა
უოველნი და
მრავალნი უდ-
რითოთაგანნი
მოიქცეს და
ნათელს იღეს
მას დღეს შინა.

და ვითარ ჰხედე-
იდეს სასწაულ-
სა მას, მრავალნი
უდმრთოთაგანნი
მოიქცოდეს და
ნათელს იღებდეს
და აღაშენებდეს
ეკლესიათა

და უოველი ხედ-
ვიდეს სასწაულსა
მას, მრავალნი
ოდითოთა განნი
მოიქცოდეს და
ნათელს იღებ-
დეს და აღაშენებ-
დეს ეკლესიათა

ხოლო ქრისტეანნი
უფროს მორწმუნე
იქმნებოდეს და ადი-
დებდეს ღმერთსა

ხოლო მორწმუ-
ნენი უფროაჲ გა-
ნმტკიცნებოდეს
და ადიდებდეს
ღმერთსა

ხოლო მორწმუ-
ნენი უფროს გან-
მტკიცნებოდეს
და ადიდებდეს
ღმერთსა

მერე კვლად
იხილეს სხუაჲ
სასწაული ჭუ-
რისაჲ: ვითარ-

მერე კუა-
ლად იხი-
ლეს სხუა
. . .

და მერე კვლად
იხილეს სხუაჲ სას-
წაული ზატოის-
ისა ჭურისაჲ:

და მერე იხილეს
სხუაჲ სასწაული
ზატოისისა ჭუ-
რისაჲ: ვითარცა

*) აქ ც-დ ქცეულა თ-ანი პირველი სიტყვისა (გრ-თ) და ს-ანი მეორე სიტყვისა (ს ახვ). შეადარე: მაძს=მადს=მაც (ვალად მაძს, მაძევს, მადევს); გვერდს=ინკ. გვერც (ახლოს)=მესხ. გუერც (სამი ქრონ., 89). ამავე კანონისა ვამო: ათსამმეტრი=ათცამმეტრი=ცამმეტრი (ბ-ნი ყველგან გამოტოვებულია: (ბ) თერთმეტრი, (ბ) თორმეტრი, (ბ) ცამმეტრი).

რა ცენტრი დგა
თ ვსა ზედა მისსა
შვიდ წილად მზისა
უბრწეინვაღესი

. . . ვითარცა ცენტრი
დგა და ვითარცა
ალი ეგზეობდა
ზედა თავსა ჟუარისსა
სამგზის
მზისა უბრწეინ-
ვაღესი

ცენტრი დგა და
ვითარცა ალი ალი-
გზეობდა ზედა
თავსა ჟუარისსა
შედგებოდა მზისა
უბრწეინვაღესი

ვითარცა სახმილისა
ნაბერწეაღნი ადგი-
ლენ, ეგრე სახედ
ანგელთსანი ღვთი-
სანი ადგიდოდეს
და გარდამოვიდოდეს
მას ზედა

ზედა დად-
გრამას ვით-
არცა საკმი-
ლისა

და ვითარცა სა-
კუმილსა რა
ნაბერწეაღნი ად-
ვალნ ძლიერად,
ეგრე სახედ იყო:
ადგიდოდეს ანგე-
ლოზნი და გარ-
დამოვიდოდეს ზე-
და მატანისა
ჟუარსა

და ვითარცა საკუ-
მილისა რა ნაბერ-
წეაღნი ადგილნ ძლი-
ერად, ეგრე სა-
ხედ ანგელთსანი
ადგიდოდეს და გარ-
დამოვიდოდეს
მატიანისა ჟუარ-
სა

ხოლო ბორცვი იგი
ჟუარისა იძვროდა
ძლიერად და ვი-
თარცა სასწაული
იგი დასცხრებოდა,
ეგრეთვე ძრვა იგი
დასცხრებოდა

ხოლო ბო-
რცვი

ხოლო ბარცვი იგი
ჟუარისა იხარებ
და ძლიერად და
ეოველი ქუეყანა
იბრძოდა და შთა-
თა და ბორცვთა და
ღელეთა არმური
სულხელებისა
ადგიდოდა ცამდე
და კლდენი შეი-
მუხრვოდეს და სუ-
ლხელება დიდძა-
ლი შეიფინებოდა
ეოველსა ქუეყანასა
და ესე არა ზედა-
მოძთ იყო და არ-
ცა თანა წარსვლით,
არამედ მუჟარ ჟამ
და კმანი დიდნი

ხოლო ბორცვი იგი
ჟუარისა იხილუ-
ებდა ძლიერად და
ეოველი ქუეყანა
იბრძოდა და შთა-
თა და ბორცვთა
და ღელეთა არ-
მული ხისდისა
სულხელებისა ად-
ვიდოდა, კლდენი
შეიმუხრვოდეს და
სულხელება დი-
დი შეიფინებოდა
ეოველსა ზედა
ქუეყანასა და ესე
არა ზედამოძთ
იყო, არცა თანა
წარსვლით, არა-
მედ მუჟარ ჟამ

(აკლია)

ისმადეს და	ეო-	კმანი დიდნი ეს-
ველი იგი	ერი	რადეს და უოველი
ჭხედვიდა მას	და	იგი ერი ხედვიდა
ესმოდა ოხრად	იგი	ამას და ესმოდა
კალობისა		ოხრად იგი კალ-
		ბისა მას

ვითარცა იხილეს
სასწაული იგი,
დაუკრდა უოველი-
თა უფროსად და
უმეტესად აღიდ-
ებდეს ღმერთსა

შეშინდეს და დაუკრ-
და ფრად, შიშით და
ძრწოლით თავუანის
სცემდეს ზატოისანსა
ჟუარსა და სინარულითა
დიდითა აღიდებდეს
ღმერთსა

შეშინდეს და უკრდა
ფრად. ხიდეჲ იგი
განუკრდებოდა, შიშით
და ძწოლით თავუანის
სცემდეს ზატოისანსა
ჟუარსა და სინარულითა
დიდითა აკურთხევდეს
და აღიდებდეს ღმერთსა

და ვითარცა
იქმნებოდას სა-
სწაული იგი.
წლითი წლად და
უოველი იგი ერი
ხედვდეს, შიშით
და ძრწოლით მო-
ვიდოდეს თავუა-
ნისცემად გულს-
მოღვიბედ

და იუო რადენისაჲ
ჟამისა შემდგომად ვითა-
რცა სასწაული და ხიდე-
ვანი დასცხრებოდას ეგ-
რევე ძრვანი იგი დიდ
დიდნი და საშინელი
დავესცხრეს და შემდგ-
ომად ამისა სხუანი მრ-
ავანი სასწაული და ნი-
შნი იქმნებოდას ზედა
ზატოისანსა ჟუარსა ზე-
ციით კარდამო და ჭხედ-
ვიდა უოველი ერი და
შიშით და ძრწოლით
მივლენედ თავუანისცე-
მად გულსმოღვიბედ ზა-
ტოისანსა ჟუარსა და
სინარულით აღიდებედ
ღმერთსა

და იუო რადენისაჲ ჟა-
მისა შემდგომად, ვითა-
რცა სასწაული იგი და
ხიდევანი დასცხრებო-
დეს, ეგრევე ძრვად იგი
დიდი და საშინელი და-
ვესცხრებოდა და შემ-
დგომად ამისა სხუანი
მრავანი სასწაული იქ-
მნებოდას ზატოისანსა
ჟუარსა ზედა ზეციით
კარდამო და ხედავნი მას
უოველი იგი ერი და
შიშით და ძრწოლით
მივლენედ და თავუანის
ცემედ გულსმოღვიბედ
ზატოისანსა ჟუარსა და
წარვიდიან სინარულით
და აღიდებედ ღმერთსა.

მას ჟამს რვეის ძეს
მეფისას ესა ურმა
მცირე წული, და
იყო სნეულ და მიწვე-
ნულ იყო სიკუდილად,
და იგი ოდენ მხოლოდ
ესვა შათ

მ.ს ჟამს იყო ვინმე
კაცი ერთი მ.შ.ში
ღუთისაჲ, რომელსა
ერქუა რვე, ძე მეფი-
საჲ, და იყო ძე რე-
ვისა სნეულ და მი-
წვენულ სიკუდიდ

მას ჟამს იყო ვინმე
კაცი ერთი ძეშიში
მღუთისაჲ და მისხუ-
რი ქრისტესი, რომ-
ელსა სხელი ერქუა
რვე, ძე მეფისაჲ და
იყო ძე რვეისი სნე-
ულ და მიწვენულ იყო
იგი სიკუდიდ

მოიღო და დადგა იგი
წინაჲ ჟუარისა წმი-
დისა და ცრემლით ით-
ხოვდა

რამეთუ იგი ხოლო
მარტოჲ ესუა: მოი-
ლო იგი და დაკლო
წინაჲ ჰატოისნისა
ჟუარისა და ცრემლით
ითხოვდა მისგან

რამეთუ იგი ხოლო
მარტო ესუა მას.
მოილო იგი და დადგა
ჰატოისნისა ჟუარსა
წინაჲ და ცრემლით
ითხოვდა მისგან:

უკეთუ მომიბოძო
ურმა ესე ცოცხალი,
ადგაშენო კუბო
საუფლად შენდა

უკეთუ მომიბოძო
ურმაჲ ესე, გუმბადი
ადგაშენო საყოფელად
შენდა.

უკეთუ მომიბოძოს
ურმაჲ ესე ჩემი,
გუმბადი ადგაშენო
საყოფელად შენდა.

და მუნთქვესვე განი-
კურნა ურმა იგი და
განკურნებული და გან-
ცოცხლებული წარი-
უყნა

და ვითარცა იგი მწა-
რედ და უწეინოდ ტი-
როდა წინაჲ ჰატოი-
სნისა ჟუარისა, მუნ-
ქვესვე განიკურნა ურმა
იგი და სისხრელითა
დიდითა წარიყვნა და
ადიდებდა ღმერთსა
და ჰატოისნისა ჟუარსა

და ვითარცა იგი მწა-
რედ და უწეინოდ
ტიროდა ჰატოისნის
ჟუარის წინაჲ, მუნ-
ქვესვე განიკურნა ურმა
იგი მისი და სისხ-
რულითა დიდითა წა-
რიყვნა ურმაჲ იგი
მისი განკურნებული
და განცოცხლებული
და ადიდებდა ღმერთ-
სა.

...მაკრითგან უფრო
მოკიდოდეჲს ეოჟელნი
უძღურნი და სხეულ-

...და მიკრითგან უფ-
როჲს და და უმეტეს
მოკიდოდეჲს სხეულნი

... მიერ ჟამითგან
უფროს ხოლო და
უმეტეს მოკიდოდეჲს

ნი, განიკურნებოდეს დასიხარულით ადიდებ- დეს ჯუარსა წმიდასა ქრისტესსა	მრავალნი და უძღურ- ნი და განიკურნებო- დეს და სიხარულითა ადიდებდეს ღმერთსა და მატითსა ჯუარსა	სნეულნი მრავალნი და უძღურნი და განი- კურნებოდეს და სიხა- რულით ადიდებდეს მატითსა ჯუარსა
--	---	---

მის შედარება გვიჩვენებს, რომ თუმცა ვარიანტი № 144 გადაწერილია მე X—XI საუკუნეში, გარნა მას უფრო ძველი ფორმები დაუცავს, ვიდრე დანაშთენს ვარიანტებს, მისი ძველი ფორმები გაუმარტივებიათ, შეუმოკლებიათ. მაგალითები:

№ 144

შატბ. კრებ.

მორაჰიქცა
მასწავეს
ხელავნ
თაყუანისცემედ
და მეყსეულად აღდგა
მეფე იგი სიხარულით და
ყოველი ერი მისთანა,
მივიდეს ხილვად ნიშისა მის
ჯუარისა და ჰა იხილს
სახს იგი ჯუარისაჲ
მის უკვრდა ფრიალ

რაჰამს მოიქცა
გუასწავეს (მა==გუა)
ხელვიდა
თავყუანისცემედ
და მეყს აღდგა მეფს
იგი და ყოველმან ერმან
იხილეს სახს იგი
ჯუარისაჲ მის და
უკვრდა ფრიალ

ხელავნ, მაგლენედ, თავყუანისცემედ... ქართ. ცხოვრება
ში გადაქცეულა ხელვდეს-ად, მივიდოდეს-ად, თავყუანისცემად
და სხ.

2. აი კიდევ ერთი ადგილი როგორ შეურყენია მატია-
ნის შემშუშავებელს, ადგილი, რომელიც ყოფილა დამყარე-
ბული ერის გადმოცემაზე, რომ ქვეყანა ვეშაშუკა დაყრდნობა-
ღაჲ და მისი განძრევა მიწის ძვრას მოავლენსო.

მატანე (გვ. 85)

შატბ. კრებული (გვ. 38)

...იძვრინ ქვეყანაჲ სიმძაფრითა და ჰრბინ მუხისტეხანი და ყოველსა მთასა (?) ეგზებინ გულისწყრომითა მათითა; ანუ ოდეს შეიძრას ყოველი ქვეყანაჲ ვიდრემდის დაირღვიონ მთანი და მყარნი კლდენი და ქვანი.

იძვრინ ქუეყანაჲ სიმძაფრითა მისითა და რბიოდინ მუხისტეხანი კუალსა მისსა, ეგზებინ ცეცხლნი გულისწყრომითა მისითა, ანუ ოდეს შეამრას გეშაჲ იგი დიდი, რომელ არს ზღუასა შინა და შემრას ყოველი ქუეყანაჲ ვიდრემდის დაირღვან მთანი მყარნი ღ კლდენი.

როგორც ვხედავთ, კეთილმსახურ შემუშავებელს მატანიდგან გამოუდევნია ყოველივე, რაც ბუნების ძალით ხდება და არა ღვთის ბრძანებითა და ძლიერებით

ბ. „ცხოვრებათა“ წეს-რეგის შემგვლენი.

ძართლის ცხოვრების ძველს ნაწილში, ზოგიერთგან, მეფობა ამა თუ იმ ხელმწიფისა არეულია, წინა-უკმო გადატანილ — გადმოტანილია. ვის შეეძლო მოეხდინა ასეთი არეგ-დარევა, თუ არა მკაზმავს და ანუ ვისმე წინდაუხედავს გადამწერს?! მაგალითებიც გვაქვს. შატბერდის კრებული და მეთათე საუკუნის საგალობელი მკაზმავს რვეულების არევით აუკინძავს. გამოუცდელს კაცს რომ ამ ძეგლებიდან ვადაელო პირი ისე, როგორც აკინძულია, ახალს წიგნში და მისგან გადაწერილებში დიდი ანახრონიზმები იქნებოდა. შეიძლება ესრე მოსვლოდეს ქართლის-ცხოვრების ძველს ნაწილსაც, რომლის სათანადოდ შესწორება დღეს ძნელი აღარ არის, რადგან, ჩვენს წყაროებს გარდა, ხელთ-გვაქვს ბერძენ-რომაელ მწერლების ნაამბობიც ჩვენის მეფეების შესახებ.

1. მუფე ანტაგა (ქართ. მოქცევით ანაგა) ქართლის ცხოვრებითა ცხოვრობ. იმ ჟამს, როდესაც პონტოს მეფე მიტრიდატ დიდი ებრძოდა რომაელებს (120—63 ქრ. წ.) და

როდესაც პლუტარხისა, აპიანისა და ფლორის მოწმობით ივერიაში მეფობდა Ἀρθώης Arthoces.

პრიკი შეიძლება იყოს იმავე დროის რომელიმე მეფე ქართველთ თემისა, კოლხიდისა ანუ ალბანიის. ამ ალბანიის მაშინდელ მეფეებს ერქვათ: არისტარქოს (გან, 166), Orhozes (იქვე, 172), Ὀροίδη (იქვე, 165), Horoses (იქვე, 172), Orodes (იქვე, 192).

2. ძრისტეს დაბადების საუკუნის შეფუძნა არეულია, თუმცა და ამ საუკუნის ქართველთ ისტორია ჩვენს წყაროებშია და ბერძნულ—რომაულეებშია, საზოგადოდ, ერთნაირია. მოგვყავს მოკლედ ესეცა და ის მოთხრობაც.

ბ. ზარგელა საუკუნე

ზარგელა საუკუნე

ქართლას-ცხოვრებით

ტატიით (გან 115-123 173 და სს)

ასტყდა ომი პართელთა, ქართველთა და სომეხთა შორის. სპასალარმა სუმბატ ბივრიტიანმა მოჰკლა სომეხთ მეფე იარვანდი და მოკლულის ძმა არტაშატი (არტაშანი) გაამეფა. ქართველებმა მოიწვიეს ოვსნი, ლეკნი, პაქანიკნი, ძურძუკნი, დიდონი და ჯიქნი, შეესივნენ სომხეთს, დაარბიეს შირაკაუნი და ვანანდი შაჰრევანამდე და ბასიანამდე და დიდის ნაშოვრით დაბრუნდნენ კამბეჩანს.*) მარდი სუმბატ დაეწიათ და დაამარცხათ. ქართველები ამის შემდეგაც არ ეხსნენ

ქართველთა და სომეხთ ურთიერთ შორის ბრძოლამ გამოიწვია დიდი დევნა პართელთა და რომაელთ შორის. იმპერატორი ტიბერიუს (14—37) ივერთა და ალბანელთ მეფეებს აქეზებდა პართის მეფე არტაბანისთვის აეტეხნათ ომი. ივერიაში მეფობდნენ მიტრიდატი და ფარსმანი, ძენი მიტრიდატისა. ამათ შეისმინეს ტიბერიუსის სიტყვა. გააღეს კასპიის კარები, მოიწვიეს სკვითნი და მიესივნენ არტაბანს, რომელსაც სომხეთი დაეჭირა. სკვითებმა გააოხრეს ეს მხარე და დაბრუნდნენ. იმპერატორმა ხელახლა მიუსია-

*) კამბეჩანი=კამბეჩიანი=სტაბონის Καμπαστηγή

სომხეთს: არბევდნენ მას მარადის და ახზრებდნენ.

ქართველების წინააღმდეგ ამხედრდნენ პართის მეფე არტაბანი და სუმბატი, გარნა იგინი არც კი შემოსულიყვნენ საქართველოში, რომ ასტყუდა ომი საბერძნეთსა (რომსა) და სპარსეთს შორის და არტაბანი, რომელსაც ქართველებმა აღუთქვეს მშვილობა, დაბრუნდა, რომ მიემხროს სპარსელებს.

ქართველები მალე ისევ შეებრძოლნენ არტაბანს, რომელმაც მტრების წინააღმდეგ თავისი შვილი ზარენი გამოაღაშქრა. ქართველებმა დაამარცხეს პართელნი, ზარენი შეიპყრეს და დარიალანში დაამწყვდიეს. ოსები ქართველების მომხრენი იყვნენ.

ამის შემდეგ მესამე წელს გამოილაშქრეს სუმბატმა და ბატონი შვილებმა არტავაზმა და ტიგრანმა. ქართველებმა და ოსებმა ზარენი მისცეს და იგინი დაბრუნდნენ. გამეფდნენ არმავს ფარსმან-ქველი და მცხეთას მირდატ, ძენი ამაზასპისა და დეროკისა. მირდატი ბოროტი კაცი იყო და სპარსელებს მიემხრო, ფარსმანი ქველი იყო, ახოვანი, ძლიერი, კეთილი, და დაამარცხა მირდატი. ფარსმანის მშველელი და მწე იყო მისი ახოვანი სპასპეტი ფარ-

მიტრიდატი სომხეთს. ფარსმანიც მისი შემწე იყო. არშაკი მოჰკლეს შნ წელს, ქართველებმა აიღეს არტაქშატი.

პართის მეფე არტაბანმა ქართველების წინააღმდეგ გაგზავნა თავისი შვილი ოროდი. ფარსმანმა მოიწვია სარმატნი და მოემზადა საბრძოლად. „აქ გმირებია, იქ დავლაო“, ეუბნებოდა ლაშქარს მეფე. რაწამს გამოჩნდა ოროდი, მეფე ელვასავით მიუხდა, ცხენი დაატაკა, პართელნი იძლიენენ. ამის შემდეგ გამოილაშქრა თვით არტაბანმა, გარნა შეიტყუა-რა, რომ რომაელნი შეესივნენ შუამდინარესო, დასტოვა სომხეთი, საცა გამეფდა მიტრიდატი, ძმა ფარსმანისა.

პართელთ მიიწვიეს ვარდანი, კაცი გამჟრიახი. მიტრიდატს შველოდნენ რომაელნი და მის ძმას მეფე ფარსმანს რადამისტი, კაცი ფრიად მოხერხებულნი.

რადამისტი შეებრძოლა თავის ბიძას მიტრიდატს, დაამარცხა, წაახრჩო და გამეფდა სომხეთში, გარნა რომაელებმა მოსთხოვეს ფარსმანს გამოეყვანა სომხეთიდან რადამისტი.

52 წელს პართის მეფემ მოინდომა სომხეთის ტახტზე დაესო თავისი ძმა ტირიდატი. გარნა ეს ვერ შესძლო. სომხეთ გამოაძევეს რადამისტი, რომელიც მოჰკლა (59 წ.) მისმავე მამამ ფარსმანმა.

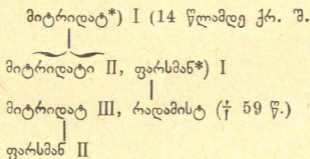
ნავაზი. სპარსელებმა მიიბი-
 რეს მეფის მზარეული და მოა-
 წამვლინეს. ფარსმანი რომ
 მოკვდა, მირდატმა ისევ დაი-
 ქირა თავისი წილი სამეფო.

ფარსმანის ძე ადამი წავი-
 და სომხეთს. რომაელნი და
 სომეხნი დაეცნენ მირდატს
 და მოჰკლეს ადამის შემდეგ
 გამეფდა მისი ძმა ფარსმან
 (ქართლის მოქცევით: მირ-
 დატ)

75 წელს ვესპასიანე ივერთ
 მეფე მიტრიდატს, ფარსმანისა
 და იამაზღის ძეს, რომაელთა
 ერის მეგობარს, უშენებს ციხეს.

მსგავსება მოთხრობათა, ზოგიერთ წერიმალეებს გარდა,
 შესამჩნევია. შესანიშნავი აქ ის არის, რომ, როგორც ჩვენი
 მატიანეც მოგვითხრობს, მაშინ საქართველო მართლაც ორ
 სამეფოდ ყოფილა გაყოფილი და არმაზის მხრისას სომხეთიც
 სჭერია.

ამ სახით, ვხედავთ, რომ ჩვენს მეფეებს I-ლს საუკუნეში
 უმეტნიათ ამ რიგად:

*) მიტრიდატ ანუ მითრადატ სპარსულადა და ქართულად იგივე
 მირდატია.

*) ტიბერტიოს თანამედროვენი იყვნენ დიონ-კასიუსით (გან, 178).
 ტიბერტიოს 14-დამ 37 წლამდე მეფობდა.

ღ. ფარსმან II და ქე მისი ამზახსხ

მთილამ ჩამოვიდა დიდი ჯარი ოსთა. მცხეთილამ მათ წინააღმდეგ გავიდა 30,000 მეომარი. ოვსნი წარიქციეს. ფარსმანის ძე ამზახსი წაეჩხუბა თავის დიდებულებს და სომხებს. წაეღვენენ მას მეგრელი, კლარჯეთის ხუთნი მთავარნი და სომეხნი. ამათ შემწედ მოიწვიეს რომაელნიც. ამზახსი დაამარცხეს, მოჰკლეს.

ფარსმანი, მეფე ივერთა, დიონ კასიუს თქმით (გან, 173), იწვევს ალანებს ანუ მასაგეტებს და უსევს პართელებს. რომაელთა შიშისა გამო ვერ შეესივნენ სომხეთსა და კათბადუკას. პართელებმა, სცნეს-რა ვერაგობა ფარსმანისა, რომს წარგზავნეს ელჩები და უჩიველეს მას; გარნა ფარსმანი თვით წავიდა რომს თავის ცოლითურთ. იქ გაიმართლა თავი იმპერატორ არრიანესა და სენატის წინაშე; მას მამულეები მოუმატეს და დიდი პატივი სცეს რომში და ნება დართეს კაპიტოლიაში მსხვერპლი შეეწირა; ბელოონის ტაძარში აღუმართეს ანდალმა 138 წელს.

იმპერატორი ადრიანე (117—138 ა. წ. ერთს მეფეს ისეთს პატივს არა სცემდა, ვითარცა ივერთა მეფეს და არც არავის იმდენს საჩუქრებს აძლევდა, რამდენსაც ამ მეფეს. ქართველ მეფეს მრავალ სხვა საჩუქართა გარდა, გამოუგზავნა სპილო და 500 კაცი მცველად. ფარსმანისაგანაც მიიღო ძღვნები და, სხვათა შორის, ქლამიდი.

ფარსმანი რომ მივიდა რომს უფრო ანტონინე პის ულოლიავებდა, ვიდრე ადრიანეს. ანტონინე პიმ ლაზთა მეფედ დანიშნა პაკორი (ბაკური?)

საქართველოში იყო რამდენიმე მეფე, რომელთაც ბაქურ
 რი ერქვათ. ბაკორი, დანიშნული ლაზთა მეფედ ანტონინე პი-
 ოს მიერ (138—161), ალბად, იყო ბაკური, რომელიც ვა-
 ხუშტის ქორონიკონით მეფობდა 231-დამ 246 წლამდე.

1. მე-23-ე მეფედ ითვლება ასპაგური, ძე მირდატისა, და
 ვახუშტის გამოთვლით მისი მეფობა ხედება 262—265 წლებს.
 მათიანეს თქმით, სპარსეთში ამ დროს მეფობდა ქასრე არდა-
 შირიო.

მს სულ ანახრონიზებია. ამ დროს სპარსეთში მეფობდა
 საფორ I (240—271).

ბერძენთა მწერლები ამბობენ, რომ ივერიაში ასპაგური
 და მასთან ერთად სავრომაკი მეფობდნენო საფორ II დიდის ქამს
 (309—380) და იგინი საქართველოში ხელმწიფებდნენო 368—
 374 წლებში.*)

შექველია, გადამწერსა და შემმუშავებელს საფორ I და
 საფორ II აურეგია და რადგან ასპაგური საფორის ქამს იყო,
 ამიტომ აღარ გამოურკვევია, თუ რომელის საფორის დროს
 მეფობდა და საფორ I-ის თანამედროვედ ჩაუთვლია.

რომ ეს ასრე უნდა ყოფილიყო, მტკიცდება იმავე ვა-
 ხუშტის მოწმობით, რომელიც მე-23-ე მეფედ სთვლის ასპა-
 გურის თანა-მეფობს სავრომაკს=საურმაგს (გეოგრაფია, გვ.
 292) და მითაც, რომ ქართლის მოქცევაჲ მირიან მეფეს,
 ვითომდა ასფაგურის სიძეს, სთვლის ლევისძედ და არა სპარსთა
 მეფისა.

2. ლევი, მამა მირიანისა, ალბად, იყო რევი, რომლის
 მეფობა ვახუშტით ხედება 186—213 წლებს.

ამ შემთხვევაში, მირიანი ქრისტიანულს აზრებს საკმაოდ
 შეითვისებდა თავის მამის ლევისაგანაც (რევისაგან), რადგან
 ამას „მცირედ რაჲმე სახარება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი
 სმენოდა და აქუნდა რაჲმე სიყვარული ქრისტესი“.

3. მირიანის მემკვიდრეა ბაკურა, ხოლო რუფინი, მწე-
 რალი მე-IV საუკ. დასაწყისისა, ამბობს, რომ საქართველოს

*) ვან, 185, 187.

მოქცევის ამბავი მიაშობო ივერთ მეფისქმე ბაკურმაო, ფრიად სანდო
კაცმაო.

ბაკურის შემდეგ ტახტზე აღვიდა მისი შვილი მირდატ
(=მერიბან ბერძენ-რომაელ მწერლებისა). მერიბან ცოცხალი
იყო 361 წელსაც (გან, 181).

4. შემდგომ მირდატისა (მერიბანისა?) მეფობდა ვახტანგ-
ბაკურა (379—393 წ. ვახუშტის ქორონიკონით). ვარნა ესრეთი
ქრონოლოგია რომ შეუფერებელია ვარაზ ბაკურის მეფობის-
თვის, სიანს ამავე მეფის და მის ძის მურვანოზის ცხოვრებით.

ამათი „ცხოვრება“ გვეუბნება (ქ. ცხ., 103): „იმპერატ.
თეოდოსი მცირე (414—450) და სპარსთა ყაენი წაიჩხუბნენ
სომხეთის გულისთვის და ომის დაწყების წინად იმპერატორმა
მოსთხოვა ვ. ბაკურს მისი მოკავშირე ყოფილიყო და მზეგლად
გაეგზავნა მისთვის საკუთარი ძე, მურვანოზი. და მეფემაც გა-
უგზავნა იმპერატორს თავის 12 წლის ვაჟი, მურვანოზი და
მასთან მრავალი სეფეწულნი. მეფის ძე დიდის დიდებით მიი-
ღეს კოსტანტინეპოლში თეოდოსიმ და მისმა მეუღლემ ევდუ-
კიამ. მურვანოზი იქვე აღიზარდა, მერე წავიდა იერუსალიმს,
ბევრი იღვაწა და შეიქმნა მაიუმის ეპისკოპოსად.*)

შოველივე ეს მსოფლიო ისტორიით იყო 414—431 წლებ-
ში, ვინაითგან ომი თეოდოსისა და ყაენს ბარამს შორის დას-
რულდა დაახლოვებით 431 წელს.**)

ჩვენს ავტორებს კი თეოდოსი მცირე თეოდოსი დადას-
ქამს გადუყვანიათ და მისი მეფობის წლები ვ. ბაკურის მეფო-
ბის წლებდაც ჩაუთვლიათ:

თეოდოსი დიდი 379—395.

ვარაზ-ბაკურ 379—393 (?)

5. მე-30-ე მეფედ სწერია შარდატა,***) გარნა ქართლის-
მოქცევით ეს მე-30-ე მეფობა უკავია თრდატს. გარდა ამისა,

*) Н. Маррѣ. Житіе Петра-ивера (правосл. пал сбор.,
т. XII, გამოც. 2)

**) ე. გიბზონი, 531—533.

***) ვახუშტით მეფობდა 408-დამ 410 წლამდე.

ამ მირდატის ცხოვრებაში გვხვდება არაბული სახელები — უბრალოდ რაბ, ბაღდადი; მირდატი ამ ბაღდადში ტყვედ წაიყვანესო და აწამესო.

ბაღდადი გააშენა ალ-მანსურმა 750 წელს. მაშასადამე, ამ წლამდის მირდატს ვერ წაიყვანდნენ „არაბნი“ „ბაღდადს“.

მირდატის ცხოვრებაში მოხსენებული უბ-არაბი, ვინ იცის, იყო ის აბუ-არაბი, რომელიც ერია არაბთა პირველს გამოლაშქრებაში მეფის მირისა და იმპერატ. კოსტანტინე პოლონატის (668—685) ჟამს. „მირდატი“, იქნება, თვით მირია, რომელიც სასიკვდილოდ დასჭრეს არაბებმა ბრძოლის დროს.

რომ ყველა ამათ მეფობის ჟამი არეულია, ეს სჩანს იქილამაც, რომ მირიანის წინადაც მეფობენ ბაკური, მირდატი და ასთაგურ და შემდეგაც კიდევ ბაკურ, მირდაც და ბაკურ (ვარაზბაკურ). ვარაზბაკურად ჩვენ მიგვაჩნია ასთაგური *), ხოლო ყველა ამათ მეფობის რიგი ასტეთა უნდა ყოფილიყო: ბაკური (პაკორი)—რევ (ლევ) მართალი, მირიანი, ბაკური, მირდატი, ასთაგური და სავრომაკი ერთად; თარსმან, მირდატი.

0. ვახტანგ გორგასანდი (446—499 ვახუშტით).

რომ ვახტანგს ამ დროს (446—499) არ უმეფენია, ცხადად სჩანს თვით ამავე მეფის „ცხოვრებიდან“ და აგრეთვე სხვა და სხვა წყაროებიდან.

1. ვახტანგ გორგასანდი იყო, საბერძნეთზედ გალაშქრების წინად, 22 წლისა (ქ. ცხ., 121)... და მირიანის აქეთ გასულიყო 157 წელიწადი. რახან მირიანი † 342 წელს და 342 † 157 შეადგენს 499 წელს, ამიტომ ვახტანგი ამ დროს მომკვდარი კი არა, როგორც ამტკიცებს ვახუშტი, არამედ ჯერ ისევ 22 წლის ვაშკაცი ყოფილა.

2. 499 წელს ვახტანგი ყოფილა 22 წლისა, მაშასადამე დაბადებულია 477 წელს (499—22).

* ვარაზ-ბაკური — (ვარაზ) — ფაგური (იხ. ქვემო მნიშვნელობა სიტყვისა „ბაკური“).

3. როდესაც ვახტანგი 60 წლისა სრულდებოდა, ქალაქ ტფილისის შენება იწყო წინანდელ სოფლის ტფილისის ადგილას. ამ შენებაში იყო გართული მეფე, როდესაც ყაენმა ხოსრომ ელჩი გამოუგზავნა და შემოუთვალა, მამა მომიკვდაო, ტახტზე მე ავედიო, საბერძნეთზედ ლაშქრობას ვაპირებ, უნდა დამეხმარო. მეფემ უვარი შეუთვალა. ხოსრო საქართველოს დასარბევად წამოვიდა. უჯარმის ბრძოლაში ვახტანგი დასჭრეს და ამ ქრილობით მოკვდა.

რომელი იყო ეს ხოსრო?

მსეთზედ გალაშქრების შემდეგ ვახტანგის „ცხოვრებაში“ მოხსენებულია ოთხი გარდაცვლილი ყაენი და ერთიც ახლად გამეფებული (ქ. ცხ., 133—146). ესენი იყვნენ:

მრმუზდ III და მისი ძმა ფირუზი († 488)

ბალატი ანუ ბალაში (488—491)

ქობად I (491—531)

ხოსრო I (531 13 სექდ.—579)

შველა ამ ცნობებით სჩანს, რომ ვახტანგი მოკვდარა ხოსრო I-ის ეამს, დაახლოვებით 537 წელს ($477 + 60 = 537$).

4. რომ მართლაც ვახტანგი მკვდარი არ ყოფილა 499 წელს, ეს მტკიცდება კიდევ მით, რომ კათალიკოსი მან დაადგინა „შირანასაგან 170 წელს“ ($342 + 170 = 512$).

ვახტანგ გორგასალი ანუ გურგასალი არის, რასაკვირველია იგივე ბერძენ-რომაელ მწერლების ივერთა მეფე გურგენა, რაიც ცხადდება ქართლის-ცხოვრების ქორონიკონითაც და ხსენებულ უცხოელ მწერალთა ცნობებითაც.

შედატეხანი.

გურგენა

ბურგენი სპარსების შიშით მიდის საბერძნეთს და იქ შთება 8 წელიწადი (521—527).

გურგასალა

გორგასალი 8 წელიწადი საბერძნეთის და „ინდოეთის“ ომშია და ამ დროს საქართველოში მეფობს მისი შვილი დიჩი (შეად. *Τζαμιდა*)

როდესაც ივერთა დიდებულნი და მათი მეფე გურგენ რომაელებს მიემხრნენ, სპარსელებმა ამდროდგან უფლებანი მოართვეს ამოერჩიათ თავისთვის მეფე (გან, II, 17).

ამ დროს (იუსტინიანეს ჟამს) ევროპა შეაძრწუნა ღელვამ, რომელმაც გააცნო დასავლეთი თურქთა სიხელს. ამათ დაიპყრეს ბევრი ქვეყნები და სპარსეთსაც მუქარა შესთვალეს... (გიბბონ, 18, 481). ამ ბარბაროზთა გამოჩენამ მეგობრობა ჩამოაგდო იუსტინიანესა და ხოსროს შორის („საუკუნო ზავი“ დასდეს ურთი ერთ შორის).

ბერძენ—რომაელების კოლხიდის თემი კაჯარძენე (იხ. კიპერტის რუკები) არის იგივე ქართველთ კლარჯეთი; აქედგან მოვიდა გვარამი ბაგრატიონი (570—600) და, ალბად, ამავე გვარს ეკუთვნოდნენ ცნობილი გუბაძეები *Губаძე*

ამ ბაგრატიონ „ერისთავების“ (ბიზანტიურ წყაროებით—მეფე გუბაძეების), კლარჯეთის მმართველების, ძალა დიდი იყო და დიდს შემწეობასაც აძლევდნენ იმპერიას, როდესაც

„მინადგან მოაკლდა მეფე...“
 შეილთა გორგასლისათა, მით ჟამითგან უფლება ეპყრა ქართლისა აზნაურთა, არამედ დაესრულა უფლება ქართლისა აზნაურთა ბოროტთა საქმეთა მათთაგან. მას ჟამსა მცხეთა ათხელდებოდა და ტფილისი აღშენდებოდა, არმაზი შემცირდებოდა და კალა განდიდდებოდა. სპარსთა დაეპყრა სომხითი, ქართლი და ასფურაგანი“ (ქ. ცხ., 163). ქართველნი მეფეს ითხოვდნენ ბერძენთა ხელმწიფისაგან (იქვე).

სპარსეთში მოჰხდა დიდი ღელვა, ვინაითგან მას შეესია თურქთა მეფე. ხოსრომ დასტოვა საქართველო და რანი და სწრაფად წავიდა სპარსეთსა მაშინ ზემო ქართლისა და ქვემო ქართლის ერისთავებმა იმპერატორისაგან ითხოვეს მეფე და მან გამოგზავნა კლარჯეთ-ჯავახეთის მმართველი გურამი, გორგასლის ძის მირდატის დის წული. იგი აღიარეს მეფედ 575 წელს (ქ. ცხ., 161).

ეს სახელმწიფო ეომებოდა სპარსეთს და არა თუ 570 წლამდე, არამედ შემდეგაც, როდესაც არაბნი გამოჩნდნენ.

რომ ვახტანგი დიდის კეკელის მეფე იყო, ექვს გარეშეა, აბოზოქრებულ დიდ ბუმბერაზებს, ბიზანტიასა და სპარსეთს, სამეფო არ ჩააყლაპინა, სცილლასა და ხარიბდას შორის მშვიდობიანად გამოატარა და ნება არ მისცა მტრებს გაეყოთ საქართველოც ისე, როგორც ამის წინად ბიზანტიამა და სპარსეთმა გაიყვეს სომხეთი.

ბქ ვათავებთ ანახრონიზმების შესახებ ლაპარაკს. შემდეგი დროის მეფეების „ცხოვრებას“ ემოწმებიან ამ მეფეების მიერ მოქრილი ფული, ცნობები ბიზანტიური, არაბული, სომხური და ქართული.

დ. ქართლის ცხოვრებას დამბეჭდველნი

პირველი ნაწილი „ქართლის ცხოვრებისა“, როგორც თავშივე ვთქვით, გამოუცია მ. ბროსეს, მეორე კი დაუბეჭდია დ. ჩუბინაშვილს

ქართლის ცხოვრებაში მის გამომცემლებს შეუტანიათ ვახუშტის შრომის ისტორიული ნაწილიც. ჩვენ უკვე ვიცით („მოამბე“, 1902, № III), რანაირის შეცდომებით და დამახინჯებით დაუბეჭდიათ ეს შესანიშნავი შრომა ვახუშტისა, რანაირად აურევიათ ქორონიკონები, გადაუსხვაფერებიათ ავტორის აზრი აქა იქ და სხ.

თუმცა ჩვენ ხელთ არა გვაქვს დაბეჭდილის „ქართლის ცხოვრების“ პირველის ნაწილის დედანი—სკელთნაწერა, გარნათვით დაბეჭდილის საზოგადო განხილვაც ნებას გვაძლევს განვსაჯოთ, რა ნაირად გამოცემულია ქართველთა მატეანის ეს ნაწილიც.

დედანშიაც რომ ყოფილიყო ისეთი შეცდომები, ვით გუდაგოდაბუღა გულგდებულის მაგიერ, ზგარასნეღა „ხვარასნეულ იყო“-ს მაგიერ, მათი შემჩნევა არ უნდა გასძნელობო-

და გამომცემელს და იგინი უნდა აღენიშნა შენიშვნებში. ჩვენ აქ ამისთანა შეცდომების აღნუსხვაზედ არ შევჩერდებით.

ღღეს ჩვენს ხელში მყოფ წყაროების შემწეობით წავაწყდით იმისთანა შეცდომებს, რომელთაც მხოლოდ გამომცემლის დაუდევრობით თუ გაუგებრობით გაურყვნიათ მემატანის ნაწერი.

1. ქართ. ცხოვრების 190 გვერდზე და Hist. de la Géorgie“-ის 265 გვერდზე ბროსეს დაუბეჭდია ქორონიკონი ზღ და მას უძღვნის შემდეგ შენიშვნას: „თარიღი უცნაურია, ვინაითგან შესდგება ორის ციფრისაგან—80 და 30, გარნა რაიმე მნიშვნელობა მაინც ექნება.“

მარიამის ვარიანტში ზღ-ს მაგიერ ზის ეღ, რომელიც უდრის 830 წელს.

2. ქართ. ცხოვრების 176 გვ. და Hist....-ის 241 გვ. ბროსე ბეჭდავს უაზრო სიტყვას ფიყაღთა ანუ ყაყაღთა და სცდილობს მის ახსნას (შენიშ. 4). გარნა შეცდომა მარტივია. დავით და კოსტანტინე მთავრების „ცხოვრებაში„ ფიყაღთას მაგიერ წყაღთა სწერია, და რომ ასეთი ვარიანტებიც არ გვექონოდა, მაინც შეგვეძლო, თვით ქ. ცხოვრების ნაწერის აზრით, მიმხვდარ ვიყავით, რა უნდა წერებულ იყო დედანში—ფიყაღთა თუ წყაღთა.

მომყავს აქ ის ნაწყვეტი, საცა „ფიყაღთა“ გვხვდება, მით უმეტეს, რომ ესვე ნაწყვეტი ჩაითვლება ნიმუშადაც უუძველეს დროის ქართულ ენისა.

ქ. ცხოვრება (გვ. 176)

დავითის და კოსტანტინეს ცხოვრება (სამოთხე, გვ. 328)

...უნები და ეტლები მდინარისა კიდესა, რომელსა ჰქვიან ცხენის წყალი. და იქმნეს სასწაულნი ზეგარდამო,

ჰუნები და ეტლები მდინარის კიდესა, რომელსა ჰქვან ცხენის წყალი. და იქმნეს სასწაულნი ზეგარდამო ქუხილნი ელვანი და

ქუხილნი და ელვანი და ხარ-შაკი ბლუარისა*), წჳმანი ძრავაჲნი და სასტიკნი და გვემნა იგინი სატლითა სისხლისათა. განაღო პირი ქვეყანამან და აღმოაცენნა სიმრავლენი ფიქვალთანი და ზღვა იქმნა ქვეყანა კმელი.

სეტყუანი და წჳმანი ძრავანი და სასტიკნი და განაღო პირი ქუხილნი და აღმოაცენნა სიმრავლენი წყალთანი და ზღვა იქმნა ქვეყანა კმელი.

რომ ბროსემ გლახად იცოდა ქართული ენა და, საზოგადოდ, უხამსოდ თარგმნა ქართული მატეანე, ეს ექვს გარეშეა, თუ Hist. de la Géorgienne-ს შედარებით მის დედანთან. აი კიდევ ერთი მაგალითი:

ქართლის ცხოვრება

(გვ. 260)

თარგმანი ბროსესა

(Hist. de la G., p. 377)

და თუარა, ქართულლითა სპითა ვერცარა ალექსანდრე იქმონდა კარგსა, და თუმცა დავითს სპარსთა მეფობა ჰქონებოდა ანუ ბერძენთა და ჰრომთა ძალი ანუ სხუათა დიდთა სამეფოთა, მაშინმცა გენახნეს ნაქმარნი მისნი და სხუათა ქებულთანი!

Or, tout Alexandre qu'il était, sans ses soldats Géorgiens, il n'eût rien fait de bon. Maître de la monarchie persane, disposant des forces de la Grece, de Rome ou des autres grands empires, on eût vu ce qu'auraient accompli David et ses héros.

ბროსეს თარგმანის თარგმანი: თვით ალექსანდრეც (მაკედონელი) უქართველთ მეომრებოდ ვერას კარგს იზამდა...

თარგმანი სულ სხვაა და მისი ქართული დედანი სხვა!

მემატიანეს ამის თქმა უნდა (ქ. ც., 260): ალექსანდრე მაკედონელში შეიერთა ძალნი ბერძენთა, იტალიელთა და ევ-

*) ბლუარისა: უ-ბრჯგუ გამომცემელს დაუსოხს, თორემ მე-VII XVIII საუკუნემდე უბრჯგუთი დაწერილი წიგნები ჩვენ არ გვინახავს.

როპელთა და მხოლოდ ამგვარად გაძლიერებულმა დაიპყრა ეგვიპტე, დაამარცხა დარიოზი და ინდოეთის მეფე პიროსი, გარნა თუ ამ მაკილონელს, ვითარცა დავით აღმაშენებელს, ებრძოლა მარტო ქართველთა ლაშქრით, ისიც დიდს ვერას იზამდაო; გარნა თუ დავითსაც, ქართველ ლაშქრის გარდა, დაეჭირა სპარსეთი, ჰქონებოდა ძალა ბერძენთა, რომაელებსა და სხვა სახელმწიფოთა, მაშინ ნახავდით, რა დიდს საქმეებს შეასრულებდა ეს ჩვენი გმირი დავითიცა და რაგვარად სახელს მოიხვეჭდა ესეცაო.

ბროსეს ვერ გაურჩევია სიტყვა თუანა (თუარემ=თორემ =თუარა) სიტყვისაგან „თუ ანა“ და უთარგმნია ფრაზა: „და თუ არა ქართველითა სპითა, ვერცარა აღექსანდრე იქმოდა კარგსა“... და უნდა კი ეთარგმნა ფრაზა: „და თუარა, ქართველითა სპითა ვერცარა აღექსანდრე იქმოდა კარგსა...“

მ. ყაღბა ჩანამატა

მომყავს აქ ყაღბი ჩანამატი „ქართლის ცხოვრების“ სათაურს; ამ ჩანამატმა, უმთავრესად, სახელი გაუტეხა ჩვენს მატიანეს, რომელიც მეცნიერებმა მიიჩნიეს ბუნდოვან ქმნილებად ვახტანგ VI-ისა.

აი რას ამბობს ეს ჩანამატა (ქ. ცხ., 1, გვ. 15):

„მატიანისა და დიდებულნი ქართველნი, ჟამთა ვითარებისაგან ქართლის ცხოვრება გარყვნილიყო: რომელიმე—მწერალთა მიერ და რომელიმე—ჟამთა ვითარებისაგან არღარა წერებუდიყო; ხოლო მესხეთჳნი(?) ვახტანგ, ძემან ლეონისაჳნი და ძმისწულჳნი სახელდოჳნის გიორგისაჳნი, შეკრიბნა მეცნიერნი კაცნი და მოიკვნა საცა რამ ქართლის ცხოვრებები ჰოვნა და კუჳლად გუჳარნი მცხეთისანი, კელათისანი და მრავალთა ეკლესიათა და დიდებულთანი, და შეამოწმეს და რომელი განრყვნილ იყო, განმართეს, და სსუტაცა წერილნი მოიხსენეს, რომელიმე სომეხთა და სპარსთა ცხოვრებისაგან გამოხსენეს, და ესრეთ აღაწერინეს.“

მს ჩანამატი, როგორც მოწმობს თვით ბროსე (ქ. ცხ., გვ. 15, შენიშ. 1) წარწერილია აქ არა მატეანის გადამწერისაგან, არამედ სხვა ხელით და სხვა მელნით. ვარდა ამისა, ჩანამატის შინაარსიდან სჩანს, რომ თვით ვახტანგს არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია მატეანის გასწორებაში; ეს ცოტაა კიდევ, ჩვენ ვიცით ისიც, რატო კი ვახტანგ მე VI-ეს და არა მეხუთეს, როგორც ჩანამატშია, შეუქმნა და შეუსრულებას მთელს თავის სიცოცხლეში.

ჩვენ ხელთ გვაქვს ისეთი ძეგლი, რომელსაც, გინდა თუ არა, უნდა დავუჯეროთ, რადგან ეს ძეგლი შექმნილია თვით ვახტანგ მეფისაგან. ჩვენ ვამბობთ მის მიერ შედგენილ ძეგლწერის შესახებ, რომელშიაც მას ჩამოუთვლია და აღუთხსავს ყველა ის, რაც გაუკეთებია და მოუღვაწია ამ ქვეყნად.

აი, თვით ეს ძეგლწერა (ეპიტაფია), რომელიც მას, უეჭველია, დაუწერია უბრწყინვალეს მეფეების—დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფის და სხ. სახსოვრის მიბაძვით

მე, უმცირესმან ქმათაგან,
ვახტანგმან სახელდებუჲლად,
ვჭქმუნ ოთხწელ მცხეთა, ურბნისი
სადგურ-კამარა გაებუჲლად,
ტფიდაისს სიონი ხელასლა
შევძერწე ქანდაკებუჲლად,
ჩემთვისცა სახლი სარკისა,
შიგ ღხინი მაწონებუჲლად;
სტამბა შოგიდე ვლახეთით,
ვამრავლე წიგნთა შეღანი;
ქციის რუ ხუნანს წავიდე,
გაღმითად მოგწევე ვეღანი,
მაშავრის რუ ხომ ტბას შეერთე,
შიგ თეგზი ჩავჭსნი ევეღანი;
ესე შთა მოვინადირე,
ვხორცე ირემი, მგეღანი.

სამართლის წიგნი დაგწერე—
 მსჯულს არ უნდა ცილობა,
 ვეტხის ტყაოსნის თარგმნობა,
 სხვა წერადთ არ ვსთქვა ცილობა,
 ჩემთანა შეოფთა ჭაბუკთა
 უქმნია კარგა ზრდილობა.
 ბედის მიმიდო სოფელმან
 სიმდიდრე, შეფეთ შეიღობა.

მეფე, რომელიც დეაწლად ითვლის „სარკის სახლში
 ლხინს“, „მთაზე ნადირობას და მგელთა და ირემთა ხოცას“,
 ნუ თუ არ მოიხსენებდა ძეგლის წერაში იმისთანა დიდს, პირ-
 ველ ხარისხოვანს საქმეს, ვითარც არის მთელის ქართველთა
 მოდგმის მატიანის შედგენა, თუ გინდ მისი შემოკლება, შეს-
 წორება, აღწერაინება?!

მაშინდელს დროს ყველა ჩია და ქონდრის კაცი დაზი-
 ნებულს კედელზე თუ ერთ-ორ ქვას მოამაგრებდა, დიდებულ
 ტაძრის კედელს თუ გალესავდა ან კარებს შეებამდა, თავის
 თავს აღმაშენებელად აცხადებდა. თუ ვინმე, გინდ ყოფილიყო
 მამულისა და ერის მოლალატე, ვითარცა შაჰყული და აღე-
 ქსანდრე ამილახორები, თუ ერთს, ორს სადმე შორი— შორ
 იტყოდა და შეაწყობდა, თავი დიდად მოჰქონდა და
 შთამომავლობას ავალებდა „ლოცვასა შინა მომიხსენებდეთ ამის
 დამწერსო“.

მამბობთ, თუ ქართლის ცხოვრების, „შედგენაში“ ან „შე-
 სწორებაში“ ვისმე მონაწილეობა მიეღო, ან თუ ვისმე თავს
 შეედო საქართველოს ქრონიკების შეკრება, ქართლის ცხოვ-
 რების შევსება, უეტველად მოიხსენებდა ამას სადმე და თუ
 თვითონ არა, სხვები მაინც აღნიშნავდნენ, მავანმა და მავან
 მეცნიერებმა ჩვენი მათიანე შეავსეს, შეაკეთესო.

ჩვენ გვაქვს სრული შეძლება დავრწმუნდეთ, რომ ვახ-
 ტანგს არ შეუდგენია ქართლის ცხოვრება.

მატანგის მეგობარი, ისტორიკოსი სენნია ჩხეიძე გვაძლევს ყველა წელიწადს ამ მეფის ცხოვრებიდან და ხმასაც არ იღებს ქართლის ცხოვრების შესახებ.

ღღეს ჩვენ გვაქვს ქართ. ცხოვრების ვარიანტი, მანამდე ქართ. ცხოვრება, გადაწერილი ვინმე გიორგის მიერ 1646 წლამდე. ე. ი. იმ დროს, როდესაც ვახტანგი ჯერ არ გაჩენილიყო.

თვით ბროსემაც კი ბოლოს გამოაცხადა (როდესაც შეადარა ერთმანეთს ქ. ცხოვრების ვარიანტები), რომ ქართლის ცხოვრებას აძიეთათგან ვახტანგს აღარ მივაწერა.

ვერ წამოგვიდგენია, ან კი როგორ უნდა მიეწერათ ერთის კაცისთვის, გინდ მთელის კრებულისთვის, შედგენა დიდის მატანიისა, რომელიც შეიცავდა მრავალს ქრონიკებს, დაწერილს, სხვა და სხვა დროს, ხან ძველის და ხან, შედარებით ახალის ენით!

ასრე რომ ვამბობთ, ამით სრულიადაც უფარს არ ვყოფთ, რომ ზემორე მოყვანილი ყალბი ჩანამტი ვერ გაჩნდებოდა იმ დედანში, რომელზედაც დამყარდა დაბეჭდილი ქართული მატანიეო.

შახლოეს მიზეზად ყალბის ჩანამატის ჩაწერისა იმ დედნის სათაურს იქნებოდა ვახუშტის სიტყვები, რომლის აზრი სათანადოდ ვერ გაუგია ყალბ მქნელს.

ჩვენ უკვე ვთქვით, რომ ქართული მატანიე იყოფება ორ დიდ ნაწილად, რომ პირველი ნაწილი შეიცავს საქართველოს ისტორიას 1469 წლამდე და მეორე 1469 წლითგან 1800 წლამდე. ეს მეორე ნაწილი იწყობა ვახუშტის მიერ შედგენილ ვრცელ ქრონიკით და ამ ქრონიკას წინ მიუძღვის იმავე ავტორის წინასიტყვაობა, რომელშიაც იგი იძიებს ქრონიკონებს გიორგი ბრწყინვალის შემდგომ დროისას.

პრეულ-დარეულ ქრონიკონების განმართვის და განჩევისთვის წარმოვსთქვათ გიორგი ბრწყინვალეიდან ვიდრე ჩვენამდე, ამბობს ვახუშტი და შემდეგ განაგრძობს:

„ხოლო აღუწერათ ცხოვრებასა სხელათა ლევანის ძის შეფის ვახტანგისათა, რომელი არა საგონებელ არს მის მიერ, განა თუმა ბრძანებითა მისითა არს, არამედ მას თვით არღარა განუხილავს ვითარება მისი. ვინათგან სწერს ბაგრატიონთ ნათესაობა. შთამომავლობასა შინა სხვას ქორონიკონებსა, რომელი ჩვენი აქ წერილის ქორონიკონებისაგან არიან. ხოლო ცხოვრებასა შინა წერს ბრწყინვალეს გიორგის თავდადებულის ძედ (ქ.-ცხ., გვ. 2)

„ჩვენი ესე ქმნული და აღწერილი ყოველი ქორონიკონითა ქმნულ არიან, რომელი დღესაც იპოების და იხილვების შეძლებულასაგან, და ვითარცა გვინილაგს, ეგრეთა ჩავგონთავს ქრისტეს აქეთი და ქართული, რომელი არს ხუთასიანი (ე. ი. 532 წელი=კვინკლასი) ბრწყინვალის გიორგიდამ ვიდრე ქრისტესა ჩამე-მდე.

„ხოლო უკეთე უმჯობესი და უჭეშმარიტეი ჭზოვას ვინმე გონიერმან და განიხილოს ესეცა და იგიცა და იგი უკეთილესად აღუჩნდეს, არა არს ქმნილი ესე ჩვენი დამაყენებელი უმჯობესისა თქვენისა. გარნა ისმინე და გედისხმაყვ აღმოჩენა, უწებულებანი და შემგზავსებულად მისა ჯერ იყავნ ქმნულნი თქვენნი. ხოლო ჩვენი შრომა ესე ამისთვის იყო: ვინაღან შეფის ვახტანგის სახელით აღეწერათ და ვინაღეთ ესეოდენი წინააღმდეგნი და უსწორებლობანი, ესენი განვასწორეთ და განვამართეთ მოწმობითა ზეთით თქმულითა, რათა არა ვინ თქვას მხალეულმან ამისმან შეურაცხება რაჲმე, რამეთუ შეფის განზრახვას ვგანებ ესრეთ, ვითარცა აღვსწერეთ: ვინათგან ნათესაობის ქორონიკონსა სწორესა სწერს, გარნა შემწყობი ამისი შეტომილ არს“ (გვ. 10).

მახუშტის აზრი ცხადია. მეფეს განზრახვა ჰქონდა გიორგი ბრწყინვალის შემდგომ დროის და ბაგრატიონების ცხოვრებათა ქორონიკონები გაეწყობოდა, გააწყეს კიდევცაო მის სახელით, გარნა ჩვენ რომ განვიხილეთ, ეს გაწყობილი უმართლო აღმოჩნდა და ამიტომ ვიკისრეთ ეს შრომაო, ვისაც არ მოგეწონებათ, თვითონ შეადგინეთო, რადგან წყაროები ყველგან იპოება და იხილვებაო.

შალობის მქნელს ყოველივე ეს ვერ გაუგია და თვით დიდის მატრიანის სათაურს ჩაუკოსებია ცნობილი ჩანამატი. თუ

ვახტანგს მართლაც მატინე ესწორებინა, მასში ქორონიკონებსაც, რომლის გაწყობა მას სურდა, შეიტანდა, გარნა ასრეთს გაწყობილობას ქორონიკონებისას ამ მატინეში ჩვენ ვერ ვხედავთ ვერსად.

ძართლის ცხოვრების (1-ლის ნაწილის) სხვა და სხვა ადგილს ატყვია ვილასიც მუშაობა, გარნა არა სჩანს, რომ ამგვარ მუშაკად ყოფილიყოს ან ვახტანგი ან ვინმე მისი ღროის „მეცნიერთაგანი“. ეს რომ ასრე ყოფილიყო, ძველი მატინის ენას უეშველად დაეტყობოდა ნიშან-წყალი მე XV^{III} საუკუნის დასაწყისის ენისა, თუნდა მაგალ., სქესების გასარჩევად შემოღებულ ფორმებისა, რომელმაც მკვიდრი ბინა მოიპოვა თვით სულხან საბას ლექსიკონში. უფრო სარწმუნოა, ამგვარ მუშაკებად იქნებოდნენ ძველი ღროისვე შემუშავებელნი, გადამწერნი და შემომკრებნი ქართლის-ცხოვრების წყაროებისა, მაგალ. ანტონი მროველი, ბერაი, არსენი, ნინოს ცხოვრების აქსონნი და სხვა.

ჩანამატის ავტორი მართალია მხოლოდ იქ, საცა ამბობს, რომ ღროთა განმავლობაში ქართლის ცხოვრება გარყვნილიყო გადამწერთაგანო. ეს სიტყვები უმეტესად ყოვლისა თვით ამ ყალბის მქნელს შეეფერება, ვინაითგან არსად იმდენი ყალბ ქმნილი ადგილები არ არის, რამდენიც მისსავე „ქართლის ცხოვრებაში“. შეადარე:

ქართ. ცხოვრება
(რუმინაცვეის ხელნაწერი)

პირველად ვახსენოთ
ესრეთ: რამეთუ ქართ-
ველთა და სომეხთა ჰყავ-
დათ ერთი მამა

ქართლოს იყო ყოველთა
ზედა უხუცეს ზემთაერეს
და ესრეთ პატივს ცემდ-
ნენ ძმანი მისნი, ვითარცა
მფლობელსა თვისსა

ყალბ მქმნელის ქ. ცხოვ.
(ბროსეს გამოცემული)

პირველად ვახსენოთ
ესრეთ: რამეთუ სომეხთა
და ქართველთა ჰყავდათ
ერთი მამა

შვიდთავე გმირთა
ზედან იყო გამგებელ
და უფალ ჰაოს და
ესე ყოველნი იყვნეს
მორჩილ ჰაოსისა

ქართლოსიანთა ენა იყო
მხოლოდ ქართული
აქამომდე, რომელსა
ზრახვიდნეს, ხოლო ოდეს

აქამომდის ქართლოსიანთა
ენა იყო სომხური,
რომელსა ზრახვიდეს,
ხოლო ოდეს შემოკრბეს

შემოკრბეს ესე ურიცხვნი
ნათესავნი ქართლსა შინა,
მაშინ ქართველთაც გარყ-
ვნეს ენა თვისი და ამათ ყო-
ველთა ნათესავთაგან შეიქ-
მნა ენა მორათული

ესე ურიცხვნი ნათესავნი
ქართლსა შინა, მაშინ ქარ-
თველთაცა დაუტევეს ენა
სომხური და ამათ ყოველ
თა ნათესავთაგან შეიქმნა
ენა ქართული.

გარყვნილებანი ბროსეს მიერ გამოცემულ ქართლის ცხოვრების
1-ლს ნაწილში განსაცვიფროა, თვით საქციელი ქართველთ მატია-
ნის ტექსტის გამრყვნილისა საგმობია და ღირსია მძულვარებისა.

ერის მატთანე არის მისი წმინდა წიგნი და ამის გამოცე-
მაც მღვდელმოქმედებასავით უნდა შესრულებულიყო...

არ შეგვიძლიან არ ვუსაყვედუროთ ბროსეს, რომ იგი,
შეუდგა რა ქართულ მატთანის გამოცემას, დაამყარა იგი გარ-
ყვნილ ვარიანტის ტექსტზე და მით დიდი ვნება მოუტანა
ქართველთა „წმინდა წიგნს“: მეცნიერთ ზურგი შეაქციეს მას,
როდესაც ჩანამაცა წაიკითხეს.

გარნა, სასიხარულოდ კავკასიის წარსულ ბედ იღბლის შემ-
სწავლელთა, თან-და-თან ჩნდებიან ახალ-ახალი ძეგლები და წყა-
როები, რომელზედაც ასვენია ქართლის ცხოვრება: ჩვენი ისტო-
რია დღითი დღე იპყრობს მსოფლიო მეცნიერების ყურად ღებას.
ჯერ ამ მიმავალს წელსვე პროფეს. ნ. ი. მარმა, აღმოსავლეთის
კარგად მცოდნემ ქართველთ მატთანის შესახებ სთქვა შემდეგი
(Кавк. Вѣст., 1902, № 3): „იწერებოდა ქართული მატთანე დაა
ხლოვებით მე-Ⅷ საუკუნეს, თუ არა ადრეც“.

მ. ჯანაშვილი

(შემდეგი იქნება)

*) („ძოაძმე“ IV, გვ. 65, სტრ. 2 ქვე-გან): 1081—1118 უნდა
იყოს 1181—1218.

რედაქტორი
აღ. ჭყონია

გამომცემელი
აღ. ჯანაშვილი